

STJECANJE BEZ OSNOVE, NIŠTETNOST, POBOJNOST I RASKID UGOVORA I PRIGOVOR ZASTARE U PARNIČNOM POSTUPKU

Priručnik za polaznike/ice

Izrada obrazovnog materijala:

Miho Mratović
Županijski sud u Splitu

Tomislav Aralica
Županijski sud u Zagrebu

Zagreb, siječanj 2022.

Copyright 2022.

Pravosudna akademija

Maksimirска cesta 63, 10 000 Zagreb, Hrvatska

TEL 00385(0)1 2357 - 626 WEB www.pak.h

Sadržaj

Dio prvi	5
Stjecanje bez osnove	5
Uvod.....	5
Pojam.....	7
Vraćanje stečenog bez osnove	12
Stjecateljeva mogućnost zadržavanja primljenog	15
Posebni zakoni	18
Pravna shvaćanja i zaključci	18
Starija publicirana praksa	43
Praksa Europskog suda za ljudska prava	47
Dio drugi.....	49
Ništetnost i pobjojnost ugovora.....	49
Ništetnost.....	49
Općenito o nevaljanosti ugovora	49
Pojam i značajke ništetnosti.....	50
Razlozi ništetnosti:	50
Razlozi ništetnosti u svezi sa stranama i očitovanjem volje	51
Razlozi ništetnosti u svezi s činidbom i objektom činidbe	54
Razlozi ništetnosti u svezi s pobudom	54
Razlozi ništetnosti zbog nedostatka oblika.....	55
Zelenički/lihvarske ugovore.....	56
Posljedice ništetnosti.....	57
Opseg ništetnosti	58
Konverzija	59
Konvalidacija	59
Isticanje ništetnosti	60
Pitanje solidariteta.....	62
Neke tipične vrste sporova u svezi ništetnosti ugovora	62
Posebno o nepostojećim ugovorima i razlikovanju od ništetnih	70
Pobjojnost	71
Pojam i osnovne značajke	71
Razlozi pobjojnosti	72
Opseg pobjojnosti	77

Posljedice poništenja (pobojnosti)	77
Prestanak prava na poništaj	77
Konvalidacija	78
Problem nevaljalosti ugovora o zajmu zaključenih posredstvom ili s	78
Odnos ništetnosti, pobojnosti i nepostojanja ugovora u.....	79
Dio treći	84
Raskid ugovora.....	84
Dio četvrti	93
Prigovor zastare u parničnom postupku.....	93
Primjeri	100
Vježbe	108
Stjecanje bez osnove	108
Literatura.....	115

Dio prvi

Stjecanje bez osnove

Uvod

Građanskopravni odnos je odnos u koji subjekti stupaju u povodu stvari činidaba i imovine, pa onaj odnos kojeg uređuju pravna pravila obveznoga prava a nastaje povodom stupanja u činidbe nazivamo građanskopravni odnos.

Dispozitivnost je jedna od osnovnih karakteristika obveznog prava. Sudionici u prometu mogu slobodno uređivati obvezne odnose, a jedino ograničenje im je mogućnost i dopustivost sadržaja, pa upravo stoga , u obveznom pravu ne postoji numerus clausus kao u stvarnom pravu. Naime, obveze mogu nastati iz određenih pravnih činjenica kojima zakon priznaje mogućnost stvaranja obveza.

U ranije važećem Zakonu o obveznim odnosima¹ (dalje ZOO/91) opći dio bio je podijeljen na pet „glava“. U glavi I su bila propisana opća načela. U glavi II ²se regulira nastanak obveza. U glavi III se propisuju učinci obveza. U glavi IV se iznose načini prestanka obveza. Glava V iznosi razne vrste obveza. Konačno Glava VI. propisuje promjenu vjerovnika ili dužnika.

Glava II. koja je regulirala nastanak obveza bila je podijeljena na pet „odjeljaka“ u kojim su bili pojedinačno naznačeni mogući oblici nastanka obveza, odnosno naznačeni su najvažniji mogući izvori obvezno pravnih odnosa.

Odjeljak 1. propisuje općenito ugovor. Odjeljak 2 propisuje uzrokovanje štete. Odjeljak 3. Propisuje stjecanje bez osnove³. Odjeljak 4. propisuje poslovodstvo bez naloga. Odjeljak 5. propisuje jednostranu izjavu volje, uz navođenje i javnog obećanja nagrade i izdavanje vrijednosnih papira.⁴

Sada važeći Zakon o obveznim odnosima⁵ (dalje ZOO/05) se koncepcijski razlikuje od ranije važećeg, iako je na gotovo jednak način regulirana većina pravnih instituta. Tako je u glavi III. ⁶Propisan nastanak obveza, te se u odredbi članka 20 ZOO/05 izrijekom propisuje kako obveze nastaju na osnovi pravnih poslova, prouzročenjem štete, stjecanjem bez osnove, poslovodstvom bez naloga, javnim

¹ Narodne novine broj 53/91,73/91,3/94,7/96,112/99 i 88/01

² Članci 26-261

³ Članci 210-219

⁴ Ovo potječe još iz doba rimskog prava jer je Gaj izvršio podjelu obveza tzv. summa divisio obligationis, na slijedeće: „Obligatio nascitur ex delicto, ex contractu et ex variis causarum figuris“ ili u prijevodu „obveza se rađa iz delikta, iz ugovora i iz različitih izvanugovornih odnosa.

⁵ Narodne novine broj 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18

⁶ Zanimljivo glava III u prvom dijelu koji propisuje opći dio ima samo jedan članak.

obećanjem nagrade i izdavanjem vrijednosnih papira. Posebno je u stavku drugom citirane odredbe, logično, naznačeno kako obveze mogu nastati i na osnovi odluke suda ili druge javne vlasti.

Međutim institut stjecanja bez osnove više se ne nalazi u općem dijelu, već u posebnom dijelu u glavi IX. Koja regulira izvanugovorne obvezne odnose⁷ u odjeljku 2. I ovaj institut je reguliran odredbama članka 1111-1120 ZOO/05.

Stoga je jasno kako za nastanak izvanugovornih odnosa nije potrebno sukladno očitovanje volja dviju osoba već oni nastaju na temelju određenih činjenica (radnja, stanja, svojstava) uz koje pravo veže postanak obveznog odnosa. Kad znamo da postoji obveznopravni odnos uvijek se taj odnos sastoji u vjerovnikovu pravu i dužnikovoj dužnosti, a time i obvezi na određeno davanje, činjenje, nečinjenje ili trpljenje.⁸ Za ugovorne obveze karakteristično je to što je za njihov nastanak potrebno suglasno očitovanje volja stranaka. Za razliku od toga, za nastanak izvanugovornih obveza nije potrebno suglasno očitovanje volja stranaka već oni nastaju na osnovi određenih činjenica za koje pravo veže postanak obveznog odnosa. Izvanugovorne obveze nisu sredstvo prijenosa dobara i usluga jer se njima ne stvara nova vrijednost, već izvanugovorni odnosi služe prije svega za zaštitu već postojećih situacija i stanja te prava osobnosti pravnih subjekata. Značajka izvanugovornih obveza jest također i to da ne trebaju dolaziti u točno određenom obliku. Iznimka od toga su vrijednosni papiri.

Pod stjecanjem bez osnove („locupletatio sine causa“) podrazumijevamo izvanugovorni obveznopravni odnos na osnovi kojega je stjecatelj obvezan na povrat ili naknadu vrijednosti onog dijela imovine ili imovinske koristi koje je stekao bez pravom priznate osnove odnosno po osnovi koja se nije ostvarila ili je poslije otpala. Dakle, stjecanje bez osnove jest povećanje imovine obogaćenog na štetu druge osobe osiromašenog odnosno oštećenog koje je nastalo na temelju zakonitog pravnog načina za valjano stjecanje imovine, odnosno modusa, ali bez valjane pravne osnove, odnosno titulusa. Na strani obogaćenog nastaje obveza vraćanja onog što je primio (stekao). Ako povrat nije moguć onda nastaje obveza na naknadu protuvrijednosti primljenog kao i vrijednosti s tim u svezi postignut koristi.

Institut stjecanja bez osnove je regulirao Opći građanski zakonik (OGZ)⁹ pod nazivom „bezrazložno obogaćenje“. Ovaj naziv i danas postoji u njemačkom i švicarskom pravu. Kod nas je napušten. Jer je u biti zakonodavac želio htio naglasiti kako ne mora uvijek biti riječ o obogaćenju stjecatelja¹⁰, nego da je težište ipak na promjeni u imovini, odnosno dio imovine jedne osobe definitivno prelazi u imovinu druge osobe. Institut stjecanja bez osnove je inače izrazito star i bezrazložno obogaćenje poznavalo je rimsко pravo i prije Justinijana, prihvativši načelo „Nam

⁷ Članci 1045-1162

⁸ To propisuje odredba članka 269 st. 1. ZOO/05 koja regulira kakva mora biti činidba.

⁹ U paragrafima 1431-1437

¹⁰ iako će upravo u daleko najvećem broju slučajeva biti

hoc natura aequum est neminem cum alterius detrimento fieri locumpletoriem“ odnosno „Prirodno je da se nitko ne treba obogatiti na šteti i nepravdi učinjenoj drugome.

Pojam

Opće pravilo o stjecanju bez osnove propisano je u odredbi članka 1111 ZOO/05 koji glasi:

(1) Kad dio imovine neke osobe na bilo koji način prijeđe u imovinu druge osobe, a taj prijelaz nema osnove u nekom pravnom poslu, odluci suda, odnosno druge nadležne vlasti ili zakonu, stjecatelj je dužan vratiti ga, odnosno, ako to nije moguće, naknaditi vrijednost postignute koristi.

(2) Pod prijelazom imovine razumijeva se i stjecanje koristi izvršenom radnjom.

(3) Obveza vraćanja, odnosno nadoknade vrijednosti i kad se nešto primi s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila ili koja je kasnije otpala.

Iz ovog općeg pravila možemo zaključiti kako postoje opće pretpostavke nastanka stjecanja bez osnove kao izvanugovornog obveznopravnog odnosa i to:

- povećanje imovine na jednoj strani
- umanjenje imovine na drugoj strani,
- kauzalna povezanost između umanjenja i povećanja,
- pravno valjan način stjecanja¹¹
- nepostojanje valjane osnove¹²

Povećanje imovine na jednoj strani može nastati povećanjem postojeće imovine. Stjecatelj povećava aktivu na način da je stekao neko novo pravo ili je njegovo postojeće pravo povećano. Moguće je povećanje imovine i smanjenjem pasive¹³ ili je došlo do uštete troškova koje je nominalno trebao snositi stjecatelj.¹⁴

Umanjenje imovine nastaje upravo kad netko drugome plati određenu svotu novca, plati tuđi dug, učini neku uslugu, ili prenese neko pravo.

Pod kauzalnom povezanosti podrazumijeva se postojanje uzročne povezanosti između uvećanja imovine na jednoj strani i umanjenja imovine na drugoj strani. Dakle nastalo obogaćenje je uvjetovano osiromašenjem drugog odnosno nastalo osiromašenje je uvjetovano obogaćenjem drugog.

¹¹ „Iustus modus acquirendi“

¹² „Iustus titulus iuris acquirendi“

¹³ Npr. netko je isplatio dug stjecatelja

¹⁴ Npr. treća osoba je uzdržavala dijete koje je trebalo biti uzdržavano od roditelja.

Pod pravno valjanim načinom stjecanja podrazumijeva se da činidba zbog koje je došlo do promjene u imovini ne bi smjela biti štetna radnja, a time se praktično napustilo ranije staro shvaćanje po kojem do stjecanja nije smjelo doći protupravnom radnjom¹⁵. Građanski delikt ili povreda neke postojeće obveze ne bi predstavljali obveze iz stjecanja bez osnove već bi se radilo o obvezi na naknadu štete.

Osnova u biti daje pravno objašnjenje (opravdanje) zašto je došlo do prijelaza imovine s jedne osobe na drugu. Do stjecanja bez osnove može doći ili kad uopće nije postojala pravovaljana pravna osnova ili kada je ta osnova postojala ali je kasnije otpala. Pod osnovom podrazumijeva svaka pravom predviđena osnova stjecanja i gubitka imovinskih prava i obveza. U teoriji postoje razilaženja glede definicije i kvalifikacije pravne osnove pa jedni smatraju kako je pravna osnova bitna pretpostavka za koju se veže nastanak, promjena i prestanak subjektivnih građanskih prava, odnosno kako je pravna osnova ta činjenica koja određuje karakter samog građanskopravnog odnosa. Drugi pak teoretičari pravnu osnovu smatraju pravnim pravilom koje sadrži ovlaštenje, dužnost, odgovornost ili zabranu određenog ponašanja.

Konkretno to mogu biti pravni poslovi,¹⁶ odluke sudova i drugih državnih tijela te zakon, odnosno pravne činjenice za koje zakon veže mogućnost stjecanja i gubitka imovinskih prava i obveza.

S obzirom da je nedostatak osnove u biti krucijalan za razumijevanje pravnog instituta stjecanja bez osnove može se izvršiti usporedba ugovorne pravne osnove i pravne osnove stjecanja bez osnove. Naime suglasnost ugovornih stranaka čini pravnu osnovu ugovora, jer je suglasnošću i došlo do nastanka i postojanja ugovora. Ugovor je izvor obveze pa jedna ugovorna strana ima pravo, a druga strana obvezu na određeno davanje, činjenje. Nečinjenje ili trpljenje. Glavna svrha¹⁷ ugovora jest ono što stranke žele ugovorom postići, a ta glavna svrha upravo ovisi o pravnoj osnovi, odnosno o postignutoj suglasnosti volja ugovornih stranaka. Kod stjecanja bez osnove nema suglasnosti, odnosno nedostaje temelj, ali pravni poredak držeći se načela svjesnosti i poštenja uspostavlja pravni odnos pa zakon zato i naređuje vraćanje stečenog, odnosno ako to nije moguće naknadu vrijednosti postignute koristi.

Dakle sumarno pretpostavke za stjecanje bez osnove su: 1) povećanje imovine na jednoj strani, 2) smanjenje imovine na drugoj strani, 3) postojanje uzročne veze između povećanja i umanjenja imovine 4) nepostojanje pravne osnove - bilo da ona uopće ne postoji, bilo da se nije ostvarila ili je poslije otpala te 5) činidba ne smije biti štetna radnja jer bi u tom slučaju bila riječ o odgovornosti za štetu.

¹⁵ Ova pretpostavka je najviše u teoriji pretrpjela kritika. Naime, pojedini teoretičari smatraju kako izostanak protupravnosti uopće ne bi trebala biti opća pretpostavka, jer postoje određeni slučajevi u kojima postoje elementi protupravnosti prilikom stjecanja bez osnove.

¹⁶ Najčešće ugovori

¹⁷ „Causa finalis“

Ako se utvrde sve navedene pretpostavke, tada nastaje izvanugovorni odnos stjecanja bez osnove. Osnovno je pravilo da će stjecatelj biti dužan vratiti ono što je stekao bez osnove ili po osnovi koja se nije ostvarila ili je poslije otpala. Tek ako stjecatelj ne može vratiti stečeno, dužan je naknaditi vrijednost stečene koristi. Prema tome, institut stjecanja bez osnove prije svega teži uspostavi prijašnjeg stanja, a ako to nije moguće, stjecatelj je dužan vratiti postignutu korist. Nапослјетку, dakako pod pretpostavkom da se utvrdi stjecanje bez osnove, treba jasno utvrditi jesu li ili ne ispunjeni zakonom propisani uvjeti da se traži vraćanje.

Zbog naprijed navedenog osiromašenom se i pruža mogućnost podnošenja tužbe kojom se traži povrat stečenog bez osnove i ta tužba se naziva kondikcija („condictio“).¹⁸ Radi se inače o tzv. apstraktnoj tužbi generalnoj tužbi kojom tužitelj, kao osiromašeni, zahtijeva vraćanje svoje imovine od tuženog kao obogaćenog, jer je došlo do neopravdanog stjecanja tužiteljeve imovine mimo nekog inače traženog titulusa. Zbog činjenice da se ta tužba može podnijeti samo protiv stjecatelja bez osnove ili njegova univerzalnog sukcesora, naziva se u teoriji i osobnom tužbom.

Iako je tužba apstraktna i generalna ipak se stjecanje bez osnove propisuje i razmatra u pojedinim slučajevima. Stoga neovisno o jedinstvenom pružanju pravne zaštite osobi koja je izvršenjem određene činidbe u korist drugog pretrpjela umanjenje imovine postoji više tipičnih slučajeva stjecanja bez osnove.

Primjeri slučajeva stjecanja bez osnove

Postoji nekoliko tipičnih slučajeva stjecanja bez osnove, a to su prije svega:

- 1) isplata ne dugovanog¹⁹
- 2) stjecanje s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila²⁰
- 3) stjecanje po osnovi koja je poslije otpala²¹
- 4) izdatak za drugog
- 5) uporaba tuđe stvari u svoju korist
- 6) uporaba stvari na tuđu korist
- 7) stjecanje prirodnim događajem

¹⁸ Zanimljivo smatralo se da su te tužbe prozvane kondikcijama jer je tužitelj najavljivao (condicere) tuženom da se treba pojaviti u određenom roku pred sudom

¹⁹ „condictio indebiti“

²⁰ „condictio causa data, causa non secuta“

²¹ „condictio causa finita“

Isplata nedugovanog u biti predstavlja izvršenje nečeg što nije trebalo izvršiti. Tako onaj tko je drugom izvršio neku činidbu koju nije trebao izvršiti ima pravo zahtijevati povrat učinjenog upravo tužbom po osnovi stjecanja bez osnove. Uopće za nastanak ovog slučaja stjecanja bez osnove potrebno je ispunjenje slijedećih uvjeta:

- Postojanje neke činidbe koja je preuzeta radi ispunjenja neke obveze,
- Isplaćen je nepostojeći dug i
- Osiromašeni koji je izvršio isplatu je bio u zabludi glede isplate svoje obveze.

Prvi uvjet jest u stvari da je osiromašeni predmetnu činidbu izvršio u uvjerenju²² da ispunjava neku svoju postojeću obvezu.

Drugi uvjet predstavlja činjenica da dotična obveza u stvarnosti ne postoji. Ne postojanje duga ne znači samo da duga uopće nema, već je moguće da dug postoji ali ne u odnosu kojoj se dug izvršava (ne odgovara osoba vjerovnika) ili ne u odnosu na vrstu obveze (ne postoji ta obveza već neka druga) i sl..

Treći uvjet koji se mora ostvariti jest postojanje zablude. Ova zabluda ne mora biti isključivo pravne prirode, već može biti i stvarne prirode. Zabluda je bitna kao uvjet s obzirom da je naš zakonodavac prihvatio staro rimsко načelo po kojem „cuius per errorem dati repetitio est, eius consulto dati donatio est“ odnosno u prijevodu ono što je dano u zabludi može se tražiti natrag, a ono što je dano namjerno je darovanje.

ZOO/05 je i kod bitne zablude kao razloga za poništaj ugovora odustao od skrivljenosti kao elementa u odnosu na ranije važeći ZOO/91²³, dok niti ranije važeći ZOO/91 i sada važeći ZOO/05 nemaju odredbu o potrebi neskrivljene zablude za povrat isplaćenog neduga.

Naravno okorištena osoba ako je do zablude došlo krivnjom osiromašene osobe moći će eventualno potraživati naknadu štete koju je pretrpjela uslijed vraćanja stečenog.

Stjecanje s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila²⁴ nastaje prilikom izvršenja neke činidbe čija se osnova ne ostvari iako se trebala ostvariti. Drugim riječima očekivani cilj nije postignut a to znači da jedna osoba drži bez osnove dio imovine druge i zato nastaje obveza vraćanja²⁵

²² „cum animo solvendi“

²³ Ranije je u ZOO/91 u stavku 2 članka 61 bilo propisano da strana koja je u zabludi može tražiti poništaj ugovora zbog bitne zablude osim ako pri sklapanju ugovora nije postupala s pažnjom koja se u prometu zahtijeva

²⁴ „condictio causa data, causa non secuta“

²⁵ Često se u stručnoj literaturi navodi kao primjer izvršenje određene radnje (isplata i sl.) jer se vjerovalo da će doći do zaključenja braka, a do zaključenja braka nije ni došlo.

Stjecanje po osnovi koja je poslije otpala znači da je u trenutku izvršenja postojala osnova, ali je ista naknadno otpala. Ova situacija je moguća kod preinake presude koja ja bila osnova naplate, ali i kod raskida ugovora.

Izdatak za drugog kao slučaj stjecanja bez osnove pojavljuje se kad netko učini kakav izdatak za drugog ili učini nešto drugo što je taj drugi bio obvezan po zakonu učiniti. Ovdje valja naglasiti kako onaj za kojega je izdatak učinjen može dokazivati da kod osobe koja je učinila izdatak nije niti bilo namjere da joj se taj izdatak naknadi²⁶

Kod uporaba tuđe stvari u svoju korist vlasnik te stvari može zahtijevati, nezavisno od prava na naknadu štete, ili ako nje nema, da mu ovaj naknadi korist koju je imao od uporabe.

Ovaj institut je bio predmetom rasprave i praktičara i teoretičara zbog odredbe članka 165. stavak 1. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima²⁷ kojom je propisano je nepošteni posjednik tuđe stvari mora je predati vlasniku ili osobi koju taj odredi te naknaditi sve štete koje su na njoj nastale i sve koristi koje je imao za vrijeme svog posjedovanja, pa i one koje bi stvar dala da ih nije zanemario. Nepošteni posjednik je naravno u sličnom pravnom položaju i odnosu na predmijevanog vlasnika sukladno odredbi članka 166. stavak 4. ZV-a.

Citirane odredbe ZV-a u praksi su djelovale suprotstavljeni (kolidirajuće) s odredbom članka 1120. ZOO/05²⁸ obveznog prava koja propisuje: „Kad je netko tuđu stvar uporabio u svoju korist, vlasnik može zahtijevati, nezavisno od prava na naknadu štete, ili ako nje nema, da mu ovaj naknadi korist koju je imao od uporabe.“

Nema razlike ni po ZOO/91 ni po ZOO/05 između poštenog i nepoštenog²⁹ stjecatelja bez osnove glede uporabe tuđe stvari za razliku od ZV-a koji je poštenog posjednika po odredbi članka 164. stavak 1. oslobođio obveze da vlasniku da naknadu za to što je upotrebljavao vlasnikovu stvar i od nje imao koristi primjerene onom pravu na posjed za koje je vjerovao da mu pripada, a čak pošteni posjednik ne treba ni naknaditi ono što je pritom oštećeno ili uništeno.

Po obveznom pravu razlika je u opsegu vraćanja jer prilikom vraćanja mora vratiti plodove i platiti zateznu kamata i to nepošteni od dana stjecanja, a inače kod poštenog od dana podnošenja zahtjeva. Po ovom pitanju je očito sudska praksa lutala, tako da su se na sjednicama Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske i zauzela pravna shvaćanja po kojima ako je određena stvar još uvijek u nepromijenjenom obliku (očuvanog identiteta) u posjedu nevlasnika valja primijeniti

²⁶ Analogija u o odnosu na plaćanje neduga.

²⁷ Dalje ZV „Narodne novine“ broj 91/96, 68/98, 137/99, 200/00, 73/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14 i 81/15-pročišćeni tekst)

²⁸ ranije važeći ZOO/91²⁸ u odredbi članka 219 propisivao da kad je netko tuđu stvar upotrijebio u svoju korist imalac²⁸ može zahtijevati, nezavisno od prava na naknadu štete ili ako nje nema, da mu ovaj naknadi korist koju je imao od upotrebe.

²⁹ Ranije je korišten izraz savjesni i nesavjesni

odredbe stvarnog prava i odnosa vlasnika i posjednika prema kojim odredbama je samo nepošten posjednik dužan naknaditi korist od uporabe tuđe stvari. Ako je određena stvar uporabljena na način da je promijenila identitet (radi čega nije moguće ili gospodarski nije opravdano vraćanje te stvari), tek u takvoj situaciji valja primijeniti odredbu članka 1120. ZOO/05, prema kojoj je osoba koja je uporabila tuđu stvar u svoju korist dužna vlasniku naknaditi korist i bez obzira na svoje poštenje odnosno nepoštenje.

Uporaba stvari u tuđu korist jest poseban vid stjecanja bez osnove i to kada se ne mogu primijeniti pravila o poslovodstvu bez naloga.³⁰ Ako neka osoba upotrebi svoju ili tuđu stvar u korist trećeg, taj treći je obvezan vratiti stvar ili ako to nije moguće naknaditi njenu novčanu vrijednost. Nije bitno znanje ili neznanje onog koji upotrebljava tuđu ili svoju stvar za trećeg, kao što nije bitno ni znanje trećega u svezi ispunjenja obveze vraćanja.

Za razlikovati poslovodstvo bez naloga od uporabe stvari u tuđu korist³¹ bitno je da se kod poslovodstva bez naloga netko bez ovlaštenja i obveze miješa u tuđe poslove s namjerom da djeluje u tuđem interesu, te stoga nastaje obveznopravni odnos između poslovođe bez naloga i gospodara posla u vidu odgovornosti poslovođe za eventualnu štetu nastalu uslijed poduzetog posla i odgovornost gospodara posla da naknadi faktično izvršene troškove i eventualno nagradi poslovođu za obavljeni posao; dok se kod uporabe stvari zahtjeva vraćanja stečenog bez osnove³²

Stjecanje bez osnove prirodnim događajem predstavlja mogućnost da osoba kome je umanjeno materijalno dobro zahtjeva od stjecatelja povrat novčane vrijednosti one stvari koje je lišena uslijed tog prirodnog događaja, a kojom je povećana imovina druge osobe – stjecatelja.

Vraćanje stečenog bez osnove

Odredbom članka 1112. ZOO/05 propisano je: Tko izvrši isplatu znajući da nije dužan platiti, nema pravo zahtjevati vraćanje, osim ako je zadržao pravo na povrat, ako je platio da bi izbjegao prisilu ili ako isplata duga zavisi od ispunjenja uvjeta Ali ako je dug bio bezuvjetan, ne može se zahtjevati povrat plaćenog iznosa stoga što je isplata izvršena prije dospjelosti. Ujedno je odredbom članka 1114. ZOO/05

³⁰ Članak 1118. ZOO/05

³¹ „negotiorum gestio“

³² Bitno je za istaći kako je i kod poslovodstva bez naloga kao i kod sjecanja bez osnove u primjeni isti, opći, zastarni rok,

propisano kako se ne može se zahtijevati povrat onoga što je dano ili učinjeno na ime ispunjenja neke naravne³³ ili moralne obveze.

Ovo su odredbe koje u biti propisuju uskraćivanje prava na vraćanje stečenog bez osnove iako su ostvarene uvjeti za primjenu instituta stjecanja bez osnove jer bi se vraćanje tog stečenog po pravnom poretku smatralo neopravdanim i time nedopuštenim. Iako odredba članka 1112. ZOO/05 na prvi pogled predviđa krivnju, pogrešku, osiromašene osobe, ipak je sudska praksa ciljnim tumačenjem ove odredbe u biti zauzela pravno shvaćanje kako se praktično radi ili o volji osiromašene osobe da plati ne dug (naravno bez pretpostavki zadržavanja prava na povrat, izbjegavanja prisile i ispunjenje uvjeta) ili eventualno o zaista gruboj nepažnji.

Za razumijevanje odredbe članka 1114. ZOO/05 treba poći od definicije naravne ili prirodne obveze a po kojoj definiciji se radi o tzv. nepotpunoj obvezi kod koje se ispunjenje dospjele dužnikove činidbe na može putem tužbe pred sudom ostvariti prisilnim putem, ali ako je od strane dužnika što ispunjeno to više dužnik ne može tražiti natrag. Dakle možemo navesti kako osnovne značajke naravnih obveza jesu:

1. Neutuživost, jer ne postoji dužnikova dužnost za ispunjenje svoje obveze,
2. Naplativost, jer postoji mogućnost da dužnik iako mu je obveza neutuživa tu obvezu u cijelosti ili djelomično ispuni,³⁴
3. Nezabludivost, jer dužnikova zabluda glede činjenice radi li se o naravnoj obvezi ili potpunoj obvezi je bez ikakva pravnog učinka.

Kao klasičan primjer naravne obveze možemo citirati odredbu članka 221. ZOO/05 kojom odredbom je propisano ako dužnik ispuni zastarjelu obvezu, nema pravo zahtijevati da mu se vrati ono što je dao, čak i ako nije znao da je obveza zastarjela.

Moralna obveza predstavlja dužnosti koje proistječu iz shvaćanja o dobru i zlu u obitelji i društvu, a očituju se u takvim djelovanjima osoba koja se u određenoj društvenoj sredini smatraju poštenim, savjesnim i pravednim.

O pravilima vraćanja, odnosno uskrati više ćemo se baviti kroz pregled ponuđene sudske prakse.

Osim uskrate prava na vraćanje zakonodavac razlikuje i opseg vraćanja i to u odredbi članka 1115. ZOO/05 po kojoj odredbi kad se vraća ono što je stečeno bez osnove, moraju se vratiti plodovi i platiti zatezne kamate, i to, ako je stjecatelj nepošten od dana stjecanja, a inače od dana podnošenja zahtjeva.

Plodove inače dijelimo na:

³³ Zanimljivo ovdje zakonodavac, koji je i inače više jezično nego pravno intervenirao u zakonski tekst, je riječ „prirodno“ po članku 213 ZOO/91 zamijenio riječju „naravno“

³⁴ I to bi upravo bilo moralno

- prirodne koji su proizvodi stvari koje stvar daje prirodno
- industrijske koji su proizvodi koje stvar daje posredovanjem nečijeg rada, odnosno namjenom,
- civilne koji su prinosi koje stvar ili eventualno pravo daje posredovanjem nekog pravnog odnosa³⁵.

Sukladno citiranoj odredbi za opseg vraćanja je bitno utvrđenje³⁶ je li stjecatelj bez osnove bio u vrijeme stjecanja pošten ili nepošten. Pod poštenim stjecateljem smatramo onog koji nije znao niti je prema svim okolnostima morao znati da je stjecatelj bez osnove, dok pod nepoštenim stjecateljem smatramo onog koji je znao ili je prema svim okolnostima morao znati kako je stjecatelj bez osnove. Pod znanjem o stjecanju dolazi u obzir i razmatranje o standardnoj pažnji prosječnog čovjeka. Jasno je kako se za nepoštenje ne traži gruba nepažnja³⁷. Radi se o običnoj nepažnji, ali će se ipak od slučaja do slučaja procjenjivati postojanje nepažnje mjerene po ponašanju apstraktno uzeto pažljiva čovjeka³⁸ ili postojanje nepažnje mjerene po ponašanju stjecatelja u njegovim vlastitim poslovima (kad stjecatelj obavlja određene poslove bilo u tuđem bilo u vlastitom interesu).³⁹

Osim prosudbe o nepoštenju stjecatelja u vrijeme stjecanja ipak je moguće da kroz vrijeme posjedovanja stečene imovine stjecatelj shvati da je došlo do stjecanja bez osnove i moguće je neovisno o postavljenom zahtjevu da stjecatelj koji je u vrijeme stjecanja bio pošten naknadno postane nepošten.⁴⁰

Slijedom navedenog možemo reći kako kod utvrđenja da je stjecatelj bez osnove bio nepošten isti je dužan vratiti sve ubrane plodove i platiti sve dospjele kamate počevši od dana stjecanja do dana vraćanja stečenog bez osnove. Ako se utvrdi da je stjecatelj bez osnove bio pošten dužan je vratiti sve ubrane plodove i platiti kamate od dana podnošenja zahtjeva do dana vraćanja stečenog bez osnove.

Iako se najčešće stječe novac ipak još valja navesti kako je osnovno pravilo da se treba uspostaviti ranije prijašnje stanje⁴¹ bilo da se radi o individualno određenoj stvari ili generičkim stvarima. Tek ako uspostava prijašnjeg stanja odnosno naturalna restitucija nije moguća ima se naknaditi vrijednost postignute koristi. Pri tome se podrazumijeva isplata novčanog ekvivalenta. Ovaj novčani ekvivalent se utvrđuje objektivnom procjenom prema objektivnoj vrijednosti koju stečena stvar ili

³⁵ Primjerice su to najamnina, zakupnina i kamate

³⁶ „guestio facti“

³⁷ „culpa lata“

³⁸ „culpa levis in abstracto“

³⁹ „culpa levis in concreto“

⁴⁰ Radi se još o starom rimskom načelu „mala fides superveniens nocet“ odnosno kod naknadno nadošle zle vjere nesavjesnost škodi.

⁴¹ „restitutio in natura“

izvršena radnja ima na tržištu⁴², a ne subjektivnom procjenom prema subjektivnoj vrijednosti koju je stečena stvar ili radnja imala samo za osiromašenog.⁴³

Naknada stjecateljevih troškova

Odredbom članka 1116. ZOO/05 propisano je kako stjecatelj ima pravo na naknadu nužnih i korisnih troškova, ali ako je bio nepošten, pripada mu naknada samo za nužne troškove. Ovu odredbu ne treba promatrati odvojeno od odredaba članka 164. stavak 2. i 165. stavak 1. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, jer se te odredbe nadopunjaju i nema kolizije.⁴⁴

Pošteni posjednik, kao i stjecatelj ima pravo na naknadu nužnih i korisnih troškova. Nužni troškovi⁴⁵ su oni troškovi koji su po objektivnim kriterijima neophodni za održavanje stvari, kako bi ta stvar mogla postojati ili funkcionirati. Korisni troškovi⁴⁶ su oni troškovi koji su učinjeni radi povećanja vrijednosti stvari, a to povećanje vrijednosti stvari se isto mora procijeniti po objektivnom kriteriju. Pored navedenih troškova pozajmimo i luksuzne troškove⁴⁷ odnosno one troškove koje je pošteni posjednik učinio ili radi uljepšavanja stvari ili radi svog zadovoljstva. Ne može se zahtijevati naknada luksuznih troškova, ali se prije neoga što se vrati stvar može odvojiti i uzeti ono što je tim troškovima dodano stvari, ako se to može učiniti bez samog oštećenja stvari.

Osim što nepošteni posjednik/stjecatelj nema pravo na naknadu korisnih troškova već samo nužnih nepošteni posjednik nema pravo ni zadržanja stvari⁴⁸ o čemu valja uvijek voditi računa.

Stjecateljeva mogućnost zadržavanja primljenog

Ova mogućnost je kroz nomotehničke izmjene pretrpjela najveće izmjene, te za sada nije moguće sa sigurnošću dati odgovor kako će sudska praksa protumačiti zakonodavčevu volju.

Naime, ranije važećom odredbom članka 216 ZOO/91 bilo je propisano kako se ne može tražiti vraćanje neosnovano plaćenih iznosa na ime naknade štete zbog povrede tijela, narušenja zdravlja ili smrti, ako je isplata izvršena savjesnom pribaviocu.

⁴² Tržišna vrijednost

⁴³ Specijalna ili afekciona vrijednost

⁴⁴ za razliku od odredbe članka 1120 ZOO/05 i odredbe članka 164. stavak 1 Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima kod uporabe tuđe stvari u svoju korist odnosno poštenog posjedovanja tuđe stvari.

⁴⁵ Impensae necessariae

⁴⁶ Impensae utiles

⁴⁷ Impensae voluntariae

⁴⁸ Ius raetentionis

Sada je odredbom članka 1117. ZOO/05 propisano:

1) Ne može se zahtijevati povrat neosnovano plaćenih iznosa na ime naknade štete zbog ozljede tijela, narušavanja zdravlja ili smrti, ako je isplata izvršena poštenom stjecatelju.

(2) Stjecatelj se smatra nepoštenim od trenutka dostave odluke o prihvaćanju izvanrednog pravnog lijeka i dužan je vratiti primljeno na osnovi koja je otpala s kamatom od trenutka kad je postao nepošten.

Prema ranije odredbi članka 216. ZOO/91 iz humanih razloga je omogućeno savjesnom stjecatelju koji je isplatu primio na ime naknade štete zbog povrede tijela, narušavanja zdravlja ili smrti, ako u vrijeme tih isplata nije znao niti je morao znati prema postojećim okolnostima da oštećeni isplatitelj ove iznose nije bio dužan isplatiti, zadržati to što je primio. U praksi je najčešće bio primjer osobe kojoj je naknađena neimovinska (materijalna) šteta po pravomoćnoj presudi.

Stavak drugi sada važećeg članka 1117. ZOO/05 doveo je i opoziciju dva dijametralno različita pravna stava.

Po prvom shvaćanju navedenu odredbu članka 1117. stavak 2. ZOO/05 valja tumačiti samo kao razradu općenitog postojanja nepoštenim kod situacije kada je presuda kao pravna osnova otpala, odnosno praktično da se stavak 2. ne vezuje uz stavak 1. te da stoga i u situaciji kada je povodom izvanrednog lijeka ukinuta pravomoćna presuda osoba kojoj je naknađena neimovinska šteta nema obvezu vratiti (zadržati) primljeni iznos. Pristaše ovog shvaćanja smatraju kako bi stavak 1. bio potpuno nepotreban i praktično bez pravnog učinka ako bi se isti vezao uz stavak 2.

Po drugom shvaćanju odredbu članka 1117. stavak 2. ZOO/05 valja tumačiti neodvojivo od stavka 1. i stoga u situaciji kada je osoba kojoj je naknađena neimovinska šteta primila odluku kojom se usvaja izvanredni pravni lijek i stavlja izvan snage pravomoćna presuda koja je bila osnova za isplatu ta osoba postaje nepoštена te od dana primitka odluke je dužna vratiti ono što je primila s kamatom od dana kada je i postala nepoštena. Pristaše ovog shvaćanja smatraju kako nema logike da je zakonodavac posebne institute razradio u istom članku.

Radi se o takvoj razlicitosti da nije bilo niti moguće dovesti do usklađivanja prakse županijskih sudova putem zajedničkog sastanka.⁴⁹ Naime, sukladno svojoj zadaći Vrhovni sud Republike Hrvatske će radi razmatranja spornih pravnih pitanja koja se odnose na drugostupanjsko sudovanje, u svrhu ujednačavanja sudske prakse, svakih šest mjeseci, a po potrebi i češće, organizirati zajednički sastanak s predsjednicima sudske odjela svih županijskih sudova, no iako je ovo pitanje

⁴⁹ Održavanje sastanaka je propisano odredbom članka 5. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima („Narodne novine“ broj 33/15) kojom odredbom u članku 27. iza stavka 2. dodan je novi stavak 3.

tumačenja odredbe članka 1117. stavak 2. ZOO/05 bilo dva puta postavljeno odlučeno je odgoditi zauzimanje pravnog stava.

Ne može se zaključiti sa sigurnošću u kojem će smjeru krenuti sudska praksa.

Naime, VSRH u svojoj odluci Rev- 168/21 je zaključio da se vraća i ono što je primljeno na ime naknade neimovinske štete, pri tome pozivajući se na raniju odluku Rev-1321/14 (iako se tu radilo o imovinskoj šteti ali kao posljedici narušavanja zdravlja, odnosno ozljede), a i u Rev-2591/17 ponovno VSRH smatra kako se vraća ono što je primjeno na ime naknade neimovinske štete. Međutim ipak valja biti oprezan jer je u odluci Revd-430/21 dopušteno postavljanje revizijskog pitanja: „U primjeni odredbe čl. 1117. st. 1. i 2. ZOO/05, nakon dostave odluke o prihvaćanju izvanrednog pravnog lijeka kojom se odbija zahtjev za naknadu štete zbog ozljede tijela, narušavanja zdravlja ili smrti, može li se s uspjehom tražiti povrat neosnovano isplaćenih iznosa, od stjecatelja, ako mu je izvršeno plaćanje prije dostave gore navedene odluke?“ s obrazloženjem kako se VSRH o tom pitanju nije očitovao te kako je to važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni.

Jedino je za sada prilično sigurno kako u situaciji kada je do naknade neimovinske (nematerijalne) štete došlo prije stupanja na snagu ZOO/05, ali je do ukidanja presude po izvanrednom pravnom lijeku došlo za vrijeme važenja ZOO/05 pravni odnos između stranaka trebat će razriješiti po ZOO/05 (tako i VSRH-Rev-1665/16).

Pri tomu valja voditi računa kako i po ranijem ZOO/91, a tako i sada zatezne kamate, kao i parnični trošak nisu dio naknade štete plaćene zbog ozljede tijela, narušavanja zdravlja ili smrti, pa se na iznos plaćen s naslova zateznih kamata i troškova postupka ne primjenjuju odredba čl. 216. ZOO/91 odnosno 1117. ZOO/05.

Zastara kondikcijskog zahtjeva

S obzirom da je institut stjecanja bez osnove obveznopravni institut, koji predstavlja izvanugovorni odnos onda i zahtjev iz stjecanja bez osnove podliježe zastari kao obveznopravni odnos. Zastara zahtjeva iz stjecanja bez osnove počinje teći prvoga dana nakon dana kada je vjerovnik bio ovlašten zahtijevati ispunjenje, odnosno dan po dospijeću. Dospijeće vežemo uz nastanak odnosa stjecanja bez osnove. U odredbama Zakona o obveznim odnosima koje se odnose na zastaru, nije predviđen poseban rok zastare za kondikcijski zahtjev pa se, prema tome, smatra da vrijedi opći rok za zastaru od pet godina od dana stjecanja bez osnove.

Posebni zakoni

Osim ZOO-a stjecanje bez osnove može biti propisano i u drugim zakonima s obzirom da je općenito ZOO lex generalis, te je predviđena njegova supsidijarna primjena. Od posebnih zakona možemo izdvojiti slijedeće:

- Zakon o mirovinskom osiguranju⁵⁰ koji u odredbama članaka 166. do 170. regulira stjecanje bez osnove odnosno tzv. nepripadnu isplatu,
- Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju⁵¹ koji u odredbi članka 137. propisuje kako osigurana osoba kojoj je iz sredstava Zavoda, odnosno državnog proračuna isplaćen novčani iznos na koji nije imala pravo, obvezna je vratiti primljeni iznos uvećan za zakonsku zateznu kamatu te ga uplatiti na račun Zavoda, odnosno državnog proračuna u roku od osam dana od dana zaprimljene pisane obavijesti Zavoda o utvrđenim okolnostima,⁵²
- Obiteljski zakon koji u više odredaba naznačuje potencijalno stjecanje bez osnove dok posebno odredbom članka 301. propisuje pravo na povrat isplaćenog uzdržavanja, jer bračni drug koji je snosio troškove uzdržavanja bivšeg bračnog druga i nakon prestanka obveza uzdržavanja, odnosno nakon njezina smanjenja, ima pravo na povrat vrijednosti danoga uzdržavanja i za vrijeme prije podnošenja tužbe kojom je tražio da se utvrdi prestanak obveze uzdržavanja ili da se ta obveza smanji.

Pravna shvaćanja i zaključci

Stjecanje bez osnove bilo je kao institut temom razmatranja praktičara te su usvojena određena načelna mišljenja, kao i zaključci. S obzirom na uvodna izlaganja po kojem nema značajne razlike u temeljnim načelima ovog instituta⁵³ jasno je kako i stariji pravni stavovi mogu biti i danas aktualni i pomoći shvaćanju obrađenih instituta. Pri tome moramo upozoriti kako pravna shvaćanja i zaključci iz načelnih mišljenja na sastancima nemaju obvezujuću snagu za razliku pravnih shvaćanja i zaključaka usvojenih na sjednici građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske koje ima

⁵⁰ „Narodne novine“ broj 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19
⁵¹ „Narodne novine“ br. 80/2013, 137/2013, 98/2019

⁵² Time da zakon isključivo govori o naknadi štete. Zanimljivo je da su i Ustavni sud RH (u odlukama U-III-190/06, U-III-160/09, U-III-2177/12, U-III-804/11, U-III-3787/11) i Vrhovni sud Republike Hrvatske u odluci Rev-2858/14 zauzeli pravno shvaćanje kako se ne radi o naknadi štete kada je Zavod snosio troškove svom osiguraniku povodom prometne nezgode već izdatku za drugog te da je zastarni rok 5 godina za zahtjev Zavoda spram osiguravajućeg društva.

⁵³ Osim naravno nerazjašnjenoj pravnoj pitanju vraćanja neosnovano stečenog s osnove naknade neimovinske štete, a po presudi koja je stavljena izvan snage odlukom o izvanrednom pravnom lijeku

obvezujuću snagu sukladno odredbi članka 40. u svezi članka 20. Zakona o sudovima⁵⁴.

Zakon o saveznom sudu⁵⁵, koji zakon je inače Odlukom Vlade Republike Hrvatske ("Narodne novine" broj 26/91) o neprimjenjivanju Zakona o Saveznom sudu na teritoriju Republike Hrvatske stavljen izvan snage 5. lipnja 1991. godine (odluku je potvrdio i Sabor 26. lipnja 1991. godine odlukom objavljenom u Narodne novinama broj 34/91) je normirao sam postupak sastanaka te su zaključci imali utjecaja i na hrvatsku sudsку praksu.

Prvi bitan za našu temu je zaključak usvojen na Savjetovanju predstavnika građanskih odjela Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda održanom 13. i 14. lipnja 1984. godine u Zagrebu.⁵⁶ Po ovom zaključku pod upotrebom tuđe stvari u smislu članka 219 ZOO/91 podrazumijeva se takvo korištenje stvari pri kome se ona pretvara u nešto drugo ili prestaje postojati. Korist ostvarenu takvom upotrebom stvari dužan je naknaditi imatelju (vlasniku) i savjestan stjecatelj. Korištenje tuđe stvari u smislu odredbe članka 38. stavak 2. Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima podrazumijeva upotrebu pri kojoj identitet stvari ostaje očuvan uz moguće smanjenje vrijednosti zbog uporabe. Savjesni držatelj odnosno stjecatelj nije dužan platiti naknadu za takvo korištenje stvari za vrijeme dok je bio savjestan.⁵⁷

Zanimljivo, ovaj zaključak iako prihvaćen i od strane Vrhovnog suda Republike Hrvatske u više navrata je bivao dodatno potvrđivan.

Tako je prvo na četvrtoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (4/09) održanoj 26. listopada 2009. zauzeto pravno shvaćanje po kojem: „Ako je određena stvar još uvijek u nepromijenjenom obliku (očuvanog identiteta) u posjedu nevlasnika valja primijeniti odredbe članaka 164 stavak 1. i 165 stavak 2. ZV-a, prema kojim odredbama je samo nepošten posjednik dužan naknaditi korist od uporabe tuđe stvari. Ako je određena stvar uporabljena na način da je promijenila identitet (radi čega nije moguće ili gospodarski nije opravdano vraćanje te stvari), tek u takvoj situaciji valja primijeniti odredbu članka 1120 ZOO/05, prema kojoj je osoba koja je uporabila tuđu stvar u svoju korist dužna vlasniku naknaditi korist i bez obzira na svoje poštenje odnosno nepoštenje“.

Ponovno je na trećoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (3/13) održanoj 14. studenoga 2013. zauzeto pravno shvaćanje po kojem: "Ako je određena stvar još uvijek u nepromijenjenom obliku (očuvanog identiteta) u posjedu nevlasnika valja primijeniti odredbe čl. 164. st. 1. i čl. 165. st. 1. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, prema kojim odredbama je samo nepošten

⁵⁴ Narodne novine broj 28/13, 33/15, 82/15, 82/16, 67/18, 126/19, 130/20

⁵⁵ Službeni list SFRJ", br. 21/74, 20/82, 20/90 i 35/91

⁵⁶ Pregled sudske prakse 26/37

⁵⁷ Radi se u biti o poziciji savjesnog (poštenog) posjednika reguliranoj odredbama stvarnog prava, a ne obveznog prava.

posjednik dužan naknaditi koristi od uporabe tuđe stvari. Ako je određena stvar uporabljena na način da je promijenila identitet (radi čega nije moguće ili gospodarski nije opravdano vraćanje te stvari), tek u takvoj situaciji valja primijeniti odredbu čl. 1120. Zakona o obveznim odnosima, prema kojoj je osoba koja je uporabila tuđu stvar u svoju korist dužna vlasniku naknaditi korist i bez obzira na svoje poštenje odnosno nepoštenje.⁵⁸

Uporaba tuđe stvari u svoju korist i odnos stjecatelja bez osnove i nepoštenog posjednika doveo je do jedne (po mišljenju autora ovog teksta) anomalije⁵⁹ da se počelo zahtijevati od suvlasnika koji je onemogućen u posjedu svoje stvari i obvezatno traženje vlasničkopravne zaštite odnosno podnošenje zahtjeva za predaju stvari. Ovo je ispravljeno na način da je na drugoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (2/21) održanoj 1. ožujka 2021. zauzeto pravno shvaćanje po kojem: „U odnosima između suvlasnika (vlasnika i posjednika), kada jedan suvlasnik onemogući drugog u korištenju (su)vlasništva stvari primjenjuju se odredbe čl. 164. i 165. ZV. „U parnici u kojoj je predmet spora zahtjev su(vlasnika) protiv posjednika koji koristi i posjeduje tuđu stvar (ili tudi suvlasnički dio stvari), za isplatu naknade za to što ju je upotrebljavao i od nje imao koristi, odnosno naknade za sve koristi koje je tuženik imao za vrijeme svojega posjedovanja, na temelju članka 164. i 165. ZVDSP, za odluku o tužbenom zahtjevu odlučno je utvrditi pravni položaj posjednika, pritom nije nužno da se tužbenim (vlasničkim) zahtjevom istodobno traži i predaja te stvari u (su)posjed, ako je (su)vlasnik na odgovarajući način izrazio volju za posjedovanjem stvari. Pošteni posjednik u svakom slučaju postaje nepošten od trenutka kada je primio tužbu na predaju u posjed ili suposjed, ali se njegovo nepoštenje može dokazivati i u odnosu na vrijeme prije podnošenja tužbe ako ga je tužitelj na odgovarajući način pozvao na predaju stvari.“

Osim pitanja što je upotreba tuđe stvari u svoju korist zbog velike inflacije i gubitka vrijednosti novca postavilo se pitanje po kojim cijenama utvrditi visinu naknade nužnih i korisnih troškova kako po odredbama članka 38. stavak 3. i 4. članka 39. stavak 4. i 5. Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima, tako i po odredbi članka 215. ZOO/91.

Praktično su se suprotstavila tri dominantna pravna razmišljanja. Prvo je smatralo da se naknada određuje po cijenama rada i sredstava uloženih u održavanje i poboljšanje vrijednosti stvari u vrijeme izvršenih ulaganja. Drugo je smatralo da naknadu valja odrediti prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke. Konačno treće je smatralo se naknada određuje po cijenama u vrijeme predaje stvari vlasniku.

Zaključak usvojen na Savjetovanju predstavnika građanskih odjela Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda održanom

⁵⁸ Već letimičnim pogledom može se zaključiti kako se radi praktično o istim zaključcima.

⁵⁹ Sudskim putem zahtijevati predaju stvari može biti vrlo otegotno i vlasničke parnice , kao i parnice zbog smetanja posjeda mogu biti čak i poticaj na nasilje.

24. i 25. listopada 1990. godine⁶⁰ jest da se naknada nužnih i korisnih troškova savjesnom i nesavjesnom posjedniku i stjecatelju bez osnove utvrđuje po cijenama u vrijeme predaje stvari vlasniku, a prema tim se cijenama utvrđuje vrijednost koristi koju je taj vjerovnik imao od stvari.

Kao jedan od argumenata za prihvaćanje ovog zaključka se navodilo kako se obveza naknade nužnih i korisnih troškova umanjuje za vrijednost koristi koju je vjerovnik te tražbine dobio od stvari pa je opravdano i tu vrijednost utvrđivati prema istom trenutku prema kojemu i visinu naknade za nužne i korisne troškove.

Ipak se mora istaknuti kako ovo pravno shvaćanje nema ono značenje koje bi imalo iz tri razloga. Prvi razlog jest činjenica da je nedugo nakon ovog zaključka došlo do raspada bivše države. Drugi razlog jest činjenica da je osim razdoblja do kraja 1993. godine u Republici Hrvatskoj stabilan tečaj domaće valute⁶¹.

Treći razlog koji je možda i najintrigantniji jest taj da je upravo VSRH zastupao stav kako visina koristi stečena bez osnove se utvrđuje prema cijenama na dan donošenja prvostupanske presude. Tako je Vrhovni sud i objavio⁶² svoju odluku Rev-686/88 u predmetu koji se vodio po zahtjevu tužitelja koji su radili na tuženikovom gospodarstvu jer je postojala namjera između stranaka da se zaključi ugovor o doživotnom uzdržavanju i odluku da se cijena rada utvrđuje na dan presuđenja. Još ranije u odluci II.Rev-29/84⁶³ Vrhovni sud je izrijekom istaknuo kako se visina bezrazložnog obogaćenja utvrđuje po cijenama u vrijeme donošenja prvostupanske presude.⁶⁴

Pitanje povrata, odnosno što se može tražiti od stjecatelja bez osnove mučilo je Vrhovni sud Republike Hrvatske posebno u situaciji kada je određeni iznos strane valute nekome isplaćen bez osnove ili u situaciji kada je osnova u trenutku plaćanja postojala, ali kasnije otpadne. Vrhovni sud Republike Hrvatske prvo je smatrao kako treba razlikovati slučajevе u kojima je strana valuta isplaćena protuzakonito od slučajeva u kojima nema takve protuzakonitosti. Tako se razmišljalo da kad je protuzakonito isplaćena strana valuta stjecatelj treba vratiti domaću (dinarsku) protuvrijednost strane valute na dan kada je strana valuta plaćena, a ovo jer se smatralo da treba uzeti kao da je plaćanje stvarno i izvršeno u dinarima. S druge strane kada se isplatitelju nije mogla staviti na teret protuzakonitost onda je stjecatelj trebao vratiti stranu valutu.

Na sjednici građanskog privrednog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske održanoj 11. studenog 1991. godine zauzet je pravni stav⁶⁵ po kojem strana koja je

⁶⁰ Pregled sudske prakse 47/21

⁶¹ Od 30. Svibnja 1994. Godine je uvedena kuna kao platežno sredstvo, te je zamijenjen do tada važeći hrvatski dinar (HRD) uz denominaciju i dijeljenjem HRD sa 1.000 uz zanemarivanje 3. decimala.

⁶² U Pregledu sudske prakse 43/64

⁶³ Objavljeno u Pregledu sudske prakse 26/59

⁶⁴ Radilo se inače o investiranju u objekt

⁶⁵ I objavljen u Pregledu sudske prakse 52/54

bez osnove ili s osnovom koja je naknadno otpala isplatila stranu valutu, ima pravo po svom izboru zahtijevati da joj druga strana vrati ili isplaćeni iznos strane valute ili dinarsku protuvrijednost te valute prema prodajnom tečaju na dan vraćanja.

Ovdje valja upozoriti kako je Vrhovni sud Republike Hrvatske korigirao dijelom ovaj stav na način da strani koja je bez osnove (jer se radilo o ništavom/ništetnom pravnom poslu - ugovoru o zajmu deviza) isplatila stranu valutu, pripada isključivo pravo zahtijevati da joj druga strana vrati isplaćeni iznos strane valute. Pri tome je Vrhovni sud Republike Hrvatske i zauzeo bitno pravno shvaćanje da se ne sudi mimo postavljenog zahtjeva⁶⁶ u situaciji kada strana koja je po ništavom/ništetnom ugovoru o zajmu isplatila stranu valutu zahtijeva isplatu kunske protuvrijednosti po prodajnom tečaju na dan vraćanja (isplate) da dosuđuje se povrat strane valute jer se time u biti za više traženo tužbeni zahtjev odbija kao neosnovan.⁶⁷

Na drugoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (2/90) održanoj 26. veljače 1990. i 5. ožujka 1990. Zauzeto je slijedeće pravno shvaćanje: "U sporu iz čl. 267. ZBPO u kojem organ, organizacija, zajednica ili druga osoba koja je snosila troškove uzdržavanja treće osobe (djeteta) tužbom traži naknadu tih troškova od onog koji je po ZBPO bio dužan davati uzdržavanje (osim kad zahtjev postavlja jedan roditelj prema drugom), neodlučno je postojanje pravomoćne presude kojom je tom roditelju (tuženom) naloženo plaćanja uzdržavanja, ali (ukupno) obveza ne može preći njegove mogućnosti (čl. 260. ZBPO) sve pod pretpostavkom da su učinjeni troškovi bili opravdani."

Dakle, radilo se o razjašnjenju instituta izdatka za drugog propisanog odredbom članka 218. ZOO/91 odnosno sada članka 1119. ZOO/05. Verzijski zahtjev nije uvjetovan presudom, ali je ograničen realnim mogućnostima uzdržavatelja.

S obzirom na relativno teško razgraničenje instituta uporabe stvari u tuđu korist⁶⁸ od instituta poslovodstva bez naloga valja ukazati na zaključak sa šeste sjednice Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (6/90) održane 15. listopada 1990. po kojem se : "Naknada nužnih i korisnih izdataka poslovođe bez naloga utvrđuje po cijenama u vrijeme kada su ti izdaci učinjeni."

⁶⁶ Ne radi se o bitnoj povredi postupka propisanoj odredbom članka 354. stavak 2. točka 12. Zakona o parničnom postupku

⁶⁷ Na devizna potraživanja po ZOO/91 zatezna kamata je bila ona koja se obračunava na štedne uloge po viđenju, i ta kamata je bila značajno niža od zatezne kamate na kunske tražbine , no to po ZOO/05 više nije tako, pa je zato i na petoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (5/18) održanoj 4. listopada 2018. Zauzeto pravno shvaćanje po kojem: "Na novčane obvezе u devizama (neovisno o valuti obvezе) zatezne kamate teku po stopi koja je jednaka kamatnoj stopi za novčane obvezе u domaćoj valuti i to od 1. siječnja 2006., kada je stupila na snagu odredba članka 22. stavka 4. Zakona o obveznim odnosima ("Narodne novine" broj 35/05)."

⁶⁸ Odredba članka 217 ZOO/91 odnosno 1118 ZOO/91

Zakon o deviznom poslovanju⁶⁹ u odredbi članka 15. propisao je kako plaćanje i naplata u stranim sredstvima plaćanja te prijenosi deviznih sredstava između rezidenata te između rezidenata i nerezidenata u Republici Hrvatskoj dopušteni su u slučajevima propisanima zakonom ili odlukom Hrvatske narodne banke. Posljedica ove odredbe jest ta da su određeni ugovori o zajmu deviza protivni citiranom propisu, odnosno da je takvo postupanje ugovornih strana suprotno prisilnim propisima, te isto ima za posljedicu - ništetnost takvog ugovora o zajmu, pa stoga kao posljedica ništetnosti opstaje samo obveza da svaka strana vrati protivnoj ono što je od nje primila.⁷⁰

Postavilo se pitanje savjesnosti stranaka u takovoj situaciji jer ovisno o savjesnosti teku i kamate te je na prvoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (1/04) održanoj 5. ožujka 2004. Zauzeto pravno shvaćanje po kojem: "Ugovorne strane iz ništavog ugovora o zajmu u smislu odredbe čl. 214. ZOO/91 tj. čl. 1115. ZOO/05 treba smatrati savjesnim, pa stjecatelju pripadaju zatezne kamate od dana podnošenja zahtjeva."

Osim pitanja savjesnosti (poštenja) kod ništetnih ugovora općenito se postavilo pitanje od kada se može tražiti vraćanja onog što je dano na temelju takovog pravnog posla, a time i posljedično zastare. Iako je u sudskoj praksi prevladavalo pravno shvaćanje da rokovi za vraćanje i time zastarni rokovi počinju teći od dana kada su ugovorne strane izvršile činidbe, jer je ugovor od samog početka bio ništetan⁷¹ ipak je na prvoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (1/20) održanoj 30. siječnja 2020. zauzeto pravno shvaćanje po kojem: "Zastarni rok u slučaju restitucijskog zahtjeva prema kojem su ugovorne strane dužne vratiti jedna drugoj sve ono što su primile na temelju ništetnog ugovora, odnosno u slučaju zahtjeva iz članka 323. stavak 1. ZOO/05 (članak 104. stavak 1. ZOO/91) kao posljedice utvrđenja ništetnosti ugovora, počinje teći od dana pravomoćnosti sudske odluke kojom je utvrđena ili na drugi način ustanovljena ništetnost ugovora."

Osim ovih stavova koji se tiču neposredno stjecanja bez osnove ipak nam se čini zbog odnosa instituta uporabe tuđe stvari u svoju korist kao jednog od slučajeva stjecanja bez osnove i instituta prava vlasnika spram posjednika bitnim za istaknuti zaključak sa druge sjednice Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (2/21) održane 1. ožujka 2021 koji glasi:

„U odnosima između suvlasnika (vlasnika i posjednika), kada jedan suvlasnik onemogući drugog u korištenju (su)vlasništva stvari primjenjuju se odredbe čl. 164. i 165. ZVDSP.“ „U parnici u kojoj je predmet spora zahtjev su(vlasnika) protiv posjednika koji koristi i posjeduje tuđu stvar (ili tuđi suvlasnički dio stvari), za isplatu

⁶⁹ „Narodne novine“ broj 96/03, 140/05, 132/06, 150/08, 92/09, 133/09, 153/09, 145/10, 76/13

⁷⁰ Ugovori o zajmu deviza su pod praktično jednakim uvjetima i ranije bili ništavi/ništetni i to po Zakonu o osnovama deviznog sustava, deviznog poslovanja i prometu zlata (»Narodne novine«, br. 91A/93., 36/98. i 32/01.)

⁷¹ „ex tunc“

naknade za to što ju je upotrebljavao i od nje imao koristi, odnosno naknade za sve koristi koje je tuženik imao za vrijeme svojega posjedovanja, na temelju članka 164. i 165. ZVDSP, za odluku o tužbenom zahtjevu odlučno je utvrditi pravni položaj posjednika, pritom nije nužno da se tužbenim (vlasničkim) zahtjevom istodobno traži i predaja te stvari u (su)posjed, ako je (su)vlasnik na odgovarajući način izrazio volju za posjedovanjem stvari. Pošteni posjednik u svakom slučaju postaje nepošten od trenutka kada je primio tužbu na predaju u posjed ili suposjed, ali se njegovo nepoštenje može dokazivati i u odnosu na vrijeme prije podnošenja tužbe ako ga je tužitelj na odgovarajući način pozvao na predaju stvari.“

Slijedom navedenog može se zaključiti kako je općenito institut stjecanja bez osnove bio predmetom razmatranja na savjetovanjima i sjednicama odjela prije svega u vidu razmatranja uporabe tuđe stvari i opsega vraćanja, te su ovi instituti u većoj mjeri razjašnjeni.

Recentna sudska praksa

Sudske prakse nikad dosta. Stoga nam je za ukazati na određenu praksu koja nam može pomoći pri razumijevanju instituta stjecanja bez osnove, te pomoći u našem dalnjem radu.

Rev 2671/2014

Zahtjev za isplatu kunske protuvrijednosti za bračnu stečevinu ima se smatrati obvezno pravnim zahtjevom na koji se primjenjuju zastarni rokovi za zastaru potraživanja.

Pravno pitanje koje se odnosi na pravni karakter novčanog zahtjeva suvlasnika nekretnine prema drugom suvlasniku koji je otuđenjem stekao određeni novčani iznos, te s time u vezi pitanje zastare tražbine tužiteljice, važno je za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni jer su shvaćanja nižestupanjskih sudova u suprotnosti sa pravnim shvaćanjima iznesenima u odlukama Vrhovnog suda Republike Hrvatske, između ostalog, u suprotnosti s odlukom Vrhovnog suda Republike Hrvatske poslovni broj Rev- 612/07 od 19. rujna 2007. i s odlukama ovog suda Rev-x-951/12-2 od 5. ožujka 2014., Rev-155/015 od 20. ožujka 2019.

Pravo suvlasnika na diobu stvari prestaje valjanim otuđenjem te stvari dakle, prestankom suvlasništva, pa zbog toga zahtjev suvlasnika za isplatu vrijednosti suvlasničkog dijela otuđene stvari može imati pravnu prirodu zahtjeva za naknadu štete (umanjenje imovine suvlasnika u smislu odredbe čl. 155. ZOO/91 u smislu čl. 188. st. 3. ZOO/91,) a s tim pravom može biti kumulirano pravo tražiti nadoknadu vrijednosti ostvarene koristi zbog stjecanja bez osnove čl. 210. st. 1. ZOO/91.

Rev 3271/2014

Tužitelj kao investitor i izvođač radova mreže javne rasvjete, sukladno odredbama čl. 1., 29. te čl. 30. st. 4. i 5. Zakona o komunalnom gospodarstvu ("Narodne novine" broj 36/95, 70/97, 128/99, 57/00, 129/00, 59/01, 26/03 – pročišćeni tekst, 82/04, 110/04, 178/04, 38/09, 79/09, 49/11 i 144/12 –) te odredbi čl. 2 Zakona o javnim cestama ("Narodne novine" broj 180/04), jer se javna rasvjeta nalazi na javnoj cesti nije postao niti može postati vlasnikom mreže javne rasvjete jer se radi o javnom dobru u općoj uporabi kojim upravlja jedinica lokalne samouprave pa posljedično ne može tražiti naknadu (komunalnu naknadu) koju obveznici plaćaju jedinicama lokalne samouprave;

Tuženik (jedinica lokalne samouprave) ne koristi protupravno mrežu javne rasvjete koja je temeljem zakona prešla u vlasništvo jedinice lokalne samouprave pa time nisu ni ispunjeni zakonski uvjeti iz odredbe čl. 210. i 219. ZOO/91 za vraćanje stečenog bez osnove.

Rev-x 1003/2014

Prema odredbi čl. 88. st. 1. ZOO/91 ugovor što ga neka osoba sklopi kao punomoćnik u ime drugoga bez njegova ovlaštenja obvezuje neovlašteno zastupanog samo ako on ugovor naknadno odobri. Ako neovlašteno zastupani ni u ostavljenom roku ugovor ne odobri, smatra se da ugovor nije ni sklopljen (st. 3.). Stoga, u situaciji kada se utvrdi da se radi o zaključenju ugovora bez ovlaštenja, a sklopljeni ugovor nije ni naknadno odobren tada, u smislu odredbe čl. 88. st. 1. i 3. ZOO/91, ugovor nije ni sklopljen, a kako to pravilno smatraju nižestupanjski sudovi. Stoga je takav ugovor nepostojeći i bez pravnih učinaka, pri čemu valja napomenuti da je takvo shvaćanje već zauzeto u ranijim odlukama ovoga suda (npr. Rev-1045/10 od 12. lipnja 2012., Rev-1148/10 od 26. studenoga 2013.). Nadalje, prema odredbi članka 210. ZOO, stjecanje bez osnove definira se kao prelazak nečije imovine (ili njezinog dijela), pod čime se razumijeva i stjecanje koristi izvršenom radnjom, u imovinu druge osobe bez osnove u pravnom poslu, odluci suda, odnosno druge nadležne vlasti ili zakonu. U tom slučaju obogaćena strana, odnosno stjecatelj, dužan je vratiti imovinu, odnosno, ako to nije moguće, naknaditi vrijednost postignute koristi. Iz predmetnog spisa proizlazi da je tuženik na ime kupoprodajne cijene (iz ugovora koji je zaključio bez ovlaštenja) primio od tužitelja utuženi iznos koji nije proslijedio (navodnom) prodavatelju D. K., to je dužan tužitelju vratiti ono što je primio na ime prodajne cijene kao iznos koji je stekao bez pravne osnove.

Revt 111/2016

Kada je tuženik kao član društva T. d.o.o. sklopio ugovor o izvođenju radova, iako za to nije bio po zakonu ovlašten, a od strane naručitelja radova primio isplatu utuženog iznosa iako novac nije uplatio izvođaču radova niti prije, niti poslije otvaranja stečaja nad njim, a nije dokazao niti da je imao ovlaštenja raspolagati tim novčanim iznosima niti je dokazao da je novac utrošio na izvođenje radova po sklopljenom ugovoru(u međuvremenu nad T. d.o.o. otvoren stečajni postupak i zaključen njegovim brisanjem), tuženik je ne uplativši navedeni iznos tužitelju samim time počinio štetu stečajnim vjerovnicima umanjenjem njihove imovine (skupna šteta). Stoga je, suprotno reviziji i njezinoj dopuni, pravilno pobijanom presudom udovoljeno tužbenom zahtjevu primjenom odredbe iz čl. 101. Stečajnog zakona ("Narodne novine" broj 44/96, 29/99, 129/00, 123/03 – dalje: SZ) i tako naloženo tuženiku primljeni iznos uplatiti tužitelju kao Stečajnoj masi stečajnog dužnika T. d.o.o. u stečaju.

Pri tome, a suprotno reviziji, nije odlučno pitanje za ovaj spor jesu li u postupku namireni stečajni vjerovnici, niti je odlučno kako će se rasporeediti imovina stečajne mase nakon što se naplate troškovi stečajnog postupka, a niti je od utjecaja na ovaj spor naplata eventualnih potraživanja tuženika koja u ovom postupku nije zatražio, a niti ih dokazao. Suprotno navodima revizije, za zaključiti je da bi zadržavanjem primljenog novčanog iznosa u utuženom iznosu od strane tuženika, na njegovoj strani došlo do neosnovanog obogaćenja sukladno odredbi čl. 210. ZOO/91.

Rev 3796/2018

Predmet spora u revizijskom stupnju postupka je zahtjev tužiteljice, kao savjesnog posjednika nekretnine u vlasništvu tuženika, na naknadu nužnih i korisnih troškova u mjeri u kojoj je vrijednost nekretnine povećana njezinim ulaganjima.

Iako su sudovi osnovanost zahtjeva tužiteljice cijenili kroz obveznopravni institut stjecanja bez osnove, u postupku koji je prethodio reviziji utvrđene su sve odlučne činjenice za pravilnu primjenu materijalnog prava iz članka 38. stavak 3. i 4. Zakona o osnovnim vlasničko pravnim odnosima („Narodne novine“ broj 53/91 – dalje: ZOVO), odnosno članka 164. stavak 2. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima („Narodne novine“ broj 91/96, 73/00, 114/01, 79/06, 146/08, 38/09, 153/09, 90/10, 143/12 i 152/14 – dalje: ZV). To stoga što je zahtjev tužiteljice za naknadu nužnih i korisnih troškova kojima je povećana vrijednost nekretnine, pa s tim u vezi i pozivanje tužiteljice na pravo zadržanja te nekretnine suprostavljen zahtjevu tuženika, kao suvlasnika predmetne nekretnine, da mu tužiteljica predala (vrati) posjed iste, a sve nakon što je pravomoćno odbijen zahtjev tužiteljice na utvrđenje da je ona stekla vlasništvo te nekretnine.

Tužiteljica u reviziji, pozivom na odluku ovog suda poslovni broj Rev-227/93 od 3. studenoga 1993., osporava shvaćanje drugostupanjskog suda da bi joj pripadala samo vrijednost ulaganja u objekt (kuću), s obzirom na to da se upravo

izgradnjom objekta povećala vrijednost zemljišta, jer da nije bilo ulaganja u samu kuću, vrijednost zemljišta bi bila daleko manja od one utvrđene nalazom i mišljenjem vještaka, pa tužiteljica smatra da je sud pogrešno primijenio materijalno pravo kada nije uzeo u obzir i porast prometne vrijednosti zemljišta zbog ulaganja sredstava njezinih prednika u izgradnju kuće.

Odluka na koju se tužiteljica poziva nije komparabilna s činjeničnom i pravnom situacijom u ovom predmetu.

Naime, u tom je postupku utvrđeno da je tužitelj investirao u prizemlju obiteljske kuće tuženih na način da je taj prostor adaptirao u svrhu otvaranja restorana, a sudovi su mu, kod procjene vrijednosti ulaganja, prznali isključivo vrijednost pojedinih ulaganja, bez da su utvrdili za koliku je vrijednost ulaganjem sredstava tužitelja povećana prometna vrijednost stambenog objekta tuženih u vrijeme presuđenja. Stoga je ovaj sud u odluci na koju se tužiteljica poziva, izrazio shvaćanje da bi visinu potraživanja trebalo utvrditi na način da se utvrdi za koliku je vrijednost ulaganjem sredstava tužitelja povećana vrijednost stambenog objekta tuženih. U predmetu na koji se revidentica poziva, bilo je sporno je li ulaganjem u objekt povećana sama vrijednost objekta, jer bi u slučaju porasta vrijednosti stambenog objekta zbog tih ulaganja (koja se utvrđuje na način da se usporedi prometna vrijednost objekta prema cijenama u vrijeme presuđenja, a prema stanju prije ulaganja i prometna vrijednost objekta nakon ulaganja), tužitelj imao pravo na naknadu te povećane vrijednosti.

U konkretnom slučaju, povećana vrijednost zemljišta nije posljedica materijaliziranih ulaganja prednika tužiteljice u sam objekt.

Stoga, i prema shvaćanju ovog suda, tužiteljica nema pravo zahtijevati od tuženika naknadu vrijednosti samog zemljišta, već ima pravo da joj se, kao poštenoj posjednici, naknade nužni troškovi te oni troškovi koje je njezin prednik uložio u izgradnju objekta na tom zemljištu, jer su to oni troškovi rada koji su uloženi u nekretninu tuženika i zbog kojih je uvećana njezina korist.

Rev 1673/2016

Predmet spora je zahtjev za isplatu naknade s naslova prihoda koje bi tužitelji ostvarili iznajmljivanjem kuće koja je u posjedu tuženika turistima, razmjerno njihovim suvlasničkim dijelovima. Na temelju utvrđenja da je i tuženik jedan od suvlasnika u omjeru od 2/5 dijela, da tuženik kuću nije koristio za iznajmljivanje niti je dao ostalim suvlasnicima suglasnost za iznajmljivanje, da tuženik onemogućuje ostalim suvlasnicima pristup u kuću i korištenje kućom i da tuženik nije pošteni posjednik odbijen je i tužbeni zahtjev kao neosnovan jer tuženik kuću nije koristio za iznajmljivanje niti su tužitelji dokazali da bi se kuću moglo iznajmljivati pa je tužbeni zahtjev neosnovan po čl. 165. ZV i čl. 39. Zakona o osnovnim vlasničkopravnim

odnosima („Narodne novine“ 53/91, 91/96, dalje: ZOVO) jer tuženik nije ostvario nikakvu korist. Nadalje, kako tuženik nije iznajmljivao kuću turistima, nema osnove za stjecanje bez osnove ili korištenja tuđe stvari u svoju korist po čl. 210. i 219. ZOO/91 tj. čl. 1111. i čl. 1120. ZOO/05

Tužiteljima u smislu odredbi članaka 154. stavak 1. ZOO/91 i 1045. stavak 1. ZOO/05 ne pripada pravo na naknadu štete zbog izgubljene zarade uslijed nemogućnosti iznajmljivanja njihovog suvlasničkog dijela na predmetnoj kući turistima jer tuženik nije dao suglasnost tužiteljima za iznajmljivanje kuće pa kako kuća nije mogla biti iznajmljivana turistima, tužitelji zbog toga nisu niti mogli pretrpjeti štetu zbog gubitka na zaradi.

Revidenti su reviziju podnijeli i zbog pogrešne primjene materijalnog prava. Pogrešnu primjenu materijalnog prava tužitelji vide u tome što smatraju da tužitelji od tuženika imaju pravo na naknadu za korištenje svog suvlasničkog dijela te da je tuženik nepošteni posjednik što predstavlja osnovu za naknadu čiju visinu treba samo utvrditi smatrajući da tužitelji ne moraju dokazati da bi tuženi zaista i ostvario korist. Nadalje, tužitelji smatraju da imaju pravo na naknadu i po čl. 219. ZOO. Smatraju da sezonsko iznajmljivanje turistima predstavlja poslove redovne uprave zbog čega je neosnovano pozivanje suda na čl. 41. ZVDSP.

Sukladno odredbi čl. 186. st. 1. ZPP tužba, između ostalog, treba sadržavati činjenice na kojima tužitelj temelji zahtjev i dokaze kojima se utvrđuju te činjenice. S tim u skladu prema odredbi čl. 7. ZPP stranke su dužne iznijeti činjenice na kojima temelje svoje zahtjeve i predložiti dokaze kojima se utvrđuju te činjenice.

Tužitelji su u činjeničnoj osnovi tužbe naveli da tuženik bez njihovog odobrenja drži čitavu nekretninu u posjedu, koristi ju te ne dopušta ulazak tužiteljima u suposjed pa da tužitelji u smislu čl. 165. ZVDSP imaju pravo na naknadu za korištenje svog suvlasničkog dijela. Na ročištu 31. svibnja 2011. prilikom određivanja zadatka vještaku i na ročištu 3. travnja 2012. tužitelji su promijenili činjeničnu osnovu tužbe tako što su predložili da se vještaku dade u zadatak da utvrdi visinu naknade kao da se kuća iznajmljivala turistima, ali i da se nekretnina mogla iznajmljivati ne samo u turističke svrhe nego i u poslovne svrhe. Iz navedenog proizlazi da su tužitelji promijenili činjeničnu osnovu tužbe i zahtjevali naknadu štete zbog izgubljene koristi zbog nemogućnosti iznajmljivanja kuće turistima, a ne naknadu koju bi eventualno tuženik trebao plaćati jer je koristio kuću i u onim suvlasničkim dijelovima koji mu ne pripadaju (po čl. 219. ZOO/91 odnosno 1120. ZOO/05).

Iako sud nije vezan pravnom osnovom tužbe, vezan je činjeničnom osnovom tužbe, a tužitelji su dužni sukladno odredbama čl. 7. i čl. 186. st. 1. ZPP predložiti dokaze kojima se te činjenice utvrđuju.

Stoga kako su tužitelji tvrdili da im je izmakla korist koja se sastoji u nemogućnosti iznajmljivanja kuće turistima, a tu činjenicu tužitelji nisu dokazali, pravilno je primijenjeno materijalno pravo iz odredbe čl. 154. stavak 1. ZOO/91 (za

razdoblje od 1988. do 31. prosinca 2005.) i 1045. stavak 1. ZOO/05 (za razdoblje od 1. siječnja 2006.) kada je odbijen tužbeni zahtjev.

Pretpostavka za primjenu odredbe čl. 219. ZOO/91 je da je osoba koristila tuđu stvar u svoju korist. Međutim, tužitelji su promijenili činjeničnu osnovu tužbe te je više nisu temeljili na činjenici korištenja tuđe stvari u svoju korist nego, kako je već rečeno, zbog nemogućnosti iznajmljivanja turistima pa stoga nije bilo osnove niti za dosuđenje naknade niti po toj osnovi.

Rev 269/2016

Tužnik je koristio cestovno zemljište na kojem obavlja prateće djelatnost inije sporno da je tužitelj pozivao tuženika da s njim sklopi ugovor o korištenju zemljišta i da ugovor nije sklopljen.

Prema odredbi čl. 74. Zakona o cestama („Narodne novine“ broj 42/90, 34/91, 56/91 - pročišćeni tekst - 61/91, 26/93, 29/94, 52/94), poduzeće H. i vlasnici, korisnici ili posjednici postojećih objekata na cestovnom zemljištu u kojima se obavljaju prateće uslužne djelatnosti bili su dužni sklopiti ugovor o obavljanju pratećih uslužnih djelatnosti do 31. prosinca 1991., a onim osobama koje to nisu učinile do isteka tогa roka prestalo je pravo obavljanja djelatnosti na cestovnom zemljištu. Dakle, tuženiku odnosno njegovom pravnom predniku je to pravo prestalo 1. siječnja 1992. i nakon toga on koristi cestovno zemljište bez pravne osnove.

Odredba čl. 62. Zakona o javnim cestama („Narodne novine“ broj 180/04, 82/06, 138/06, 146/08, 152/08, 39/09, 124/09, 153/09, 73/10 i 91/10 - dalje: ZJC/04) i odredba čl. 59. Prethodno važećeg Zakona o javnim cestama („Narodne novine“, broj 100/96, 76/98, 27/01, 114/01, 117/01, 65/02 - dalje: ZJC/96) uređuje izvore sredstava za financiranje javnih cesta, a u ta sredstva spada i naknada za korištenje cestovnog zemljišta i pratećih objekata koju tužitelj potražuje. Iako ugovor među strankama nije sklopljen, tuženik se ne može oslobođiti obveze plaćanja naknade samo zbog toga što, unatoč višekratnim pozivima tužitelja, nije sklopio propisani ugovor, u situaciji kada je nesporno koristio cestovno zemljište.

Ne radi se u konkretnom slučaju o prijelazu neke imovine tužitelja u imovinu tuženika u smislu odredbe čl. 210. st. 1. ZOO/91), koji se u ovom slučaju primjenjuje na osnovi čl. 1163. st. 1. ZOO/05.

Međutim, činjenica je da je imovna tužitelja umanjena za iznos naknade za korištenje cestovnog zemljišta, a s druge strane, tuženik je ostvario korist i to za onoliko koliko bi bio dužan platiti pod pretpostavkom da je sklopljen ugovor o korištenju cestovnog zemljišta u skladu s ranije citiranim propisima. Stoga se, i prema shvaćanju ovog suda, radi o stjecanju bez osnove jer se pod prijelazom imovine podrazumijeva i stjecanje koristi izvršenom radnjom (čl. 210. st. 2. ZOO/91). Korist koju je tuženik ostvario jednaka je visini naknade za korištenje cestovnog zemljišta

koju bi bio dužan platiti pod pretpostavkom da je sklopio ugovor o korištenju cestovnog zemljišta.

Revd 94/2020

„Kada je zbog pogrešnog obračuna zateznih kamata učinjenog od strane javnopravnog tijela koje je provodilo ovršni postupak, od ovršenika naplaćen veći od stvarno dugovanog iznosa na ime zatezne kamate, a koji iznos sada tužitelj kao bivši ovršenik potražuje od tuženika kao bivšeg ovrhovoditelja, je li se njegovom zahtjevu za povrat preplaćenog iznosa, a koji se temelji na stjecanju bez osnove, može s uspjehom suprotstaviti pravo tuženika kao stjecatelja bez osnove na mirno uživanje vlasništva zajamčeno Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda?“.

Tuženik postavljenim pitanjem ukazuje na problematiku suprotstavljanja dvaju prava i to (prvog) tužiteljevog prava na vraćanje stečenog bez osnove u smislu odredbe čl. 210. ZOO/91 tj. čl. 1111. ZOO/05, konkretno, zahtjeva za vraćanje preplaćenih zateznih kamata koje su mu u ovršnom postupku - (u kojem je sada tužitelj bio u postupovnopravnoj ulozi ovršenika) prethodno vođenom po rješenju o ovrsi temeljem ovršne isprave (pravomoćne i ovršne presude kojom je, osim glavnice, ovdje tužitelju, tamo tuženiku, naložena isplata i zateznih kamata) - ovršene u preplaćenom iznosu.

(presuda Europskog suda za ljudska prava u predmetu Solomun protiv Hrvatske, zahtjev br. 697/11, od 2. travnja 2015.) Taj je sud svoje pravno shvaćanje izrazio u odnosu na činjeničnu situaciju koja u bitnom proističe iz postupovnopravne situacije nastale podnošenjem izvanrednog pravnog lijeka - zahtjeva za zaštitu zakonitosti u smislu odredbe čl. 401. Zakona o parničnom postupku („Narodne novine“, broj 53/91, 91/92, 112/99 i 88/01), što u ovome predmetu nije slučaj.

Rev-x 440/2016

Na utvrđeno činjenično stanje o postojanju nesvjesnog nesklada u očitovanju volje stranaka pri kojem je svaka bila u zabludi u pogledu očitovanja volje druge strane, jer je tužitelj kao prodavatelj smatrao da je predmet prodaje neetažirani stan, a tuženik je smatrao da je riječ o etažiranom stanu koji može opteretiti hipotekom, pravilno je primijenjeno materijalno pravo iz čl. 63. ZOO/91 jer ugovor nije nastao. Nastavno sudovi pravilno su primijenili i materijalno pravo obvezavši tužitelja na vraćanje iznosa primljenih na temelju nepostojećeg ugovora (čl. 210. st. 3. ZOO/91), a jednako tako posljedično navedenom pošavši od utvrđenja da ugovor nije ni nastao pravilno su primijenili materijalno pravo kada su otklonili primjenu odredbi o kapari.

Drugostupanjski sud preinačio je prvostupanjsku presudu i odbio zahtjev za prebijanje potraživanja uz obrazloženje da predmet prebijanja ne može biti potraživanje koje je predmet nepravomoćne presude donesene u drugom postupku, jer bi takvo prebijanje bilo suprotno načelu zabrane dvostrukе litispendencije.

Prema odredbi čl. 338. st. 3. ZPP izreka presude sadrži odluku suda o prihvaćanju ili odbijanju pojedinih zahtjeva koji se tiču glavne stvari i sporednih traženja te odluku o postojanju ili nepostojanju potraživanja istaknutog radi prebijanja. Ako je u presudi odlučeno o potraživanju koje je tuženik istaknuo prigovorom radi prebijanja, odluka o postojanju ili nepostojanju toga potraživanja postaje pravomoćna (čl. 333. st. 3. ZPP).

Kako to pravilno zaključuje drugostupanjski sud isticanjem prigovora radi prebijanja u pogledu tražbine u iznosu od 372.541,36 kn tužitelj uspostavio je litispendenciju – parnica je počela teći.

Dok parnica teče, ne može se u pogledu istog zahtjeva pokrenuti nova parnica među istim strankama, a ako takva parnica bude pokrenuta, sud će tužbu odbaciti (čl. 194. st. 3. ZPP). Konkretno, u situaciji kad parnica počinje teći isticanjem prigovora radi prebijanja, sud će postupajući po službenoj dužnosti sukladno odredbi čl. 194. st. 3. i 4. ZPP (rješenjem) odbaciti istaknuti prigovor radi prebijanja, kako je to, doduše odbijanjem istog, a što nije bilo od utjecaja na donošenje pravilne odluke, učinio drugostupanjski sud.

Rev-x 957/2017

"Kada neosnovano okorišteni vraća ono što je stekao bez osnove ili po osnovi koja je prestala - u smislu odredaba čl. 210. ZOO-a, i to isplatom protuvrijednosti uloženog rada i uloženih sredstava u njegov objekt ("vrijednosti stečenog") - u uvjetima kada je zadržao to što je uloženo, vjerovnik ima pravo na iznos vraćanja koji uključuje i porez na dodanu vrijednost - ako je bio u zakonom propisanoj obvezi platiti ga na uloženi rad i uložena sredstva, a sve i da ga sam još i nije platio."

Takvo pravno shvaćanje proizlazi iz smisla shvaćanja prihvaćenog na četvrtoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske održanoj 5. prosinca 2013. pod brojem Su-IV-127/13-10, kod instituta naknade štete - a prema kojemu: "Oštećenik ima pravo na naknadu štete koja uključuje i porez na dodanu vrijednost iako nije popravio oštećenu stvar niti je imao izdatke radi popravljanja stvari.".

Naime, iako je izraženo za drugi pravni institut (naknade štete) - to shvaćanje svoju primjenu nalazi i u slučaju kakav je ovdje, kod instituta vraćanja stečenog bez osnove ili sa osnovom koja je prestala, jer ga opravdavaju isti razlozi: to što u opisanoj situaciji eventualno još i nije plaćen porez na dodanu vrijednost ili drugi oblik javnog davanja ne oslobađa vjerovnika zakonske obveze da ga ipak plati niti otklanja dužnost poreznog tijela da ostvaruje tražbinu po osnovi poreznog duga - pa uloženo

za vjerovnika ima punu i stvarnu vrijednost samo sa tim porezom (s time da se obveznika vraćanja ili "dužnika vraćanja stečenog" ne tiče i ne treba ticati odnos vjerovnika i poreznog tijela odnosno je li taj porez plaćen ili ne - te hoće li vjerovnik zbog nepodmirenja tog zakonom propisanog javnog davanja snositi sankcije: on mora vjerovniku vratiti protuvrijednost neosnovano stečenog, onog za što se neosnovano okoristio - a tome pripada i prijeporni porez budući da se i za njega okoristio čak i da nije plaćen).

Rev 787/2017

Prvostupanjski je sud utvrdio da je tuženiku priznato pravo na invalidsku mirovinu rješenjem od 22. siječnja 1998., da mu je ista isplaćivana do 30. rujna 2007., da je tužitelj donio rješenje 2. listopada 2007. (koje je postalo pravomoćno 4. studenog 2008.) kojim je utvrdio da je tuženiku nepripadno isplaćena invalidska mirovina za razdoblje od 1. siječnja 1999. do 30. ožujka 2007. jer da je tuženik nakon što mu je priznato pravo na invalidsku mirovinu registrirao obrt, a sukladno Zakonu o mirovinskom osiguranju („Narodne novine“ broj 102/98, 127/00, 59/01, 109/01, 147/02, 117/03, 30/04 i 177/04, dalje: ZMO), koji je stupio na snagu 1. siječnja 1999., nije istodobno mogao biti obrtnik, dakle osigurana osoba i korisnik mirovine stoga nije imao pravo na mirovinu.

Sukladno čl. 164. st. 1. Zakona o mirovinskom osiguranju („Narodne novine“ broj 102/98 dalje: ZMO) kojim je određeno da osigurana osoba koja primi neko novčano davanje iz mirovinskog osiguranja koje joj ne pripada, dužna ga je vratiti Zavodu, stavkom 2. propisano je da obveza vraćanja davanja stečenog bez osnove postoji kada je pravo iza mirovinskog osiguranja ostvareno protivno tom Zakonu (točka 1.) i kada je novčano davanje isplaćeno u svoti većoj od pripadajuće (točka 2.), pa je tuženik dužan vratiti tužitelju iznos nepripadno mu isplaćene mirovine.

Tužitelj isplaćivao tuženiku mirovinu, a što nije bio dužan prema čl. 211. ZOO/91) odnosno radi se o propustu u radu samog tužitelja (jer je rješenje o obustavi isplate mirovine trebao donijeti u siječnju 1999., a isto je donio 2. listopada 2007.), stoga je drugostupanjski sud preinacio presudu i odbio tužbeni zahtjev. Drugostupanjski sud je smatrao kako od bilo kakve greške koju počini državno tijelo u radu rizik mora snositi država jer se greške ne smiju ispravljati na teret pojedinaca na koje se odnose te ističe da je takvo shvaćanje zauzeo i Europski sud za ljudska prava u presudama broj 50636/09 od 24. travnja 2014., broj 32457/05 od 13. prosinca 2007. i drugima.

Međutim sudovi su vezani pravomoćnom odlukom donesenom u upravnom postupku i ne mogu ispitivati pravilnost takve odluke u sudskom postupku (čl. 12. st.

1. ZPP) tako i u odlukama ovog suda Rev-676/2016 od 1. listopada 2019., Rev-2028/11 od 28. travnja 2015.⁷²

Treba istaknuti da je u prvostupanjskom postupku pravilno odbijen i prigovor zastare tuženika, naime od pravomoćnosti i konačnosti upravnog rješenja od 4. studenog 2008. do podnošenja tužbe 29. listopada 2009. nije protekao rok zastare od 5 godina određen čl. 225. ZOO (tako i u Rev-2028/11 od 28. travnja 2015., Rev-1045/12 od 11. travnja 2017.).

Rev 1650/2015

Predmet spora u revizijskom stupnju postupka je novčani verzijski zahtjev za preplaćene režijske troškove (troškovi grijanja, struje, vode i čistoće), kao i druge troškove održavanja zgrade, dakle troškove koji su isplaćeni u većem iznosu od onih koje je tužitelj kao suvlasnik zgrade i korisnik poslovnog prostora bio dužan plaćati u odnosu na veličinu svog suvlasničkog dijela u zgradu u utuženom razdoblju.

Prema shvaćanju revizijskog suda odredba čl. 211. ZOO/91 ima na umu samo onoga koji izvrši isplatu znajući da to nije dužan učiniti. Takva osoba nema pravo zahtijevati vraćanje, osim ako je zadržala to pravo ili ako je platila da bi izbjegla prinudu.

U ovom predmetu međutim tužitelj nije isplaćivao veće iznose od onih na koje su glasili računi za isplatu, a plaćanje neduga u pravilu postoji kada netko u zabludi isplati drugome određenu svotu novca na ime duga (tužitelj tvrdi da je tuženik iskoristio međusobnu poslovnu suradnju) ispostavljajući veće račune od onih na koje je glasilo dugovanje.

Pritom nije odlučno je li zabluda skrivljena.

Dakle, za sada revizijski sud ne može prihvatiti da je kod tužitelja postojala svijest, odnosno spoznaja o nepostojanju duga pa da je usprkos tome, bez dalnjeg obrazlaganja sudova u postupku koji je prethodio reviziji o pobudama, motivima i sl., imajući na umu da je riječ o dvama trgovačkim društvima tužitelj tuženiku našao potrebnim plaćati nedug.

Isto važi i za primjenu čl. 1112. Zakona o obveznim odnosima ("Narodne novine" broj 35/05 i 41/08 - dalje: ZOO/05) u razdoblju nakon stupanja na snagu tog Zakona (1. siječnja 2006.).

Rev 874/11

⁷² Postavlja se pitanje činjeničnog stanja – vidi ELJSP - 48921/13 Čakarević protiv Hrvatske

Predmet spora je zahtjev tužitelja da mu tuženici na ime stjecanja bez osnove za isplaćene troškove postupka i zatezne kamate isplate određeni iznos.

Prvostupanjski i drugostupanjski sudovi su odbili tužbeni zahtjev primjenom odredbi čl. 211., 216. i 313. ZOO, navodeći kako je tužitelj prije pravomoćnosti presude isplatio u dva navrata naprijed navedene iznose iako je znao da ih nije bio dužan platiti, odnosno nije zadražao pravo da traži vraćanje, niti je platio da bi izbjegao prinudu. Osim toga, po mišljenju suda, nema pravo na povrat više plaćenog iznosa troškova postupka nastalih u postupku naknade štete sukladno odredbi čl. 313. i čl. 211. ZOO.

Nadalje, prvostupanjski sud smatra kako naknada troškova postupka i naknada zateznih kamata spadaju u iznose isplaćene na ime naknade štete zbog povrede tijela, narušenja zdravlja i smrti, te je primijenio odredbu čl. 216. ZOO, kao i pravno shvaćanje zauzeto na sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske u Zagrebu Su-IV-46/07-1 od 29. siječnja 2007., kojim se ukazuje da se ne može tražiti vraćanje iznosa na ime naknade štete zbog ozljede tijela, narušenja zdravlja ili smrti kad je isplata izvršena savjesnom pribavitelju, pri čemu nije odlučno što je u revizijskom postupku oštećenik odbijen s tim dijelom tužbenog zahtjeva.

U predmetnoj reviziji tužitelj navodi dva pravna pitanja:

"1. Da li se primjenom odredbe čl. 211. ZOO može smatrati da djelomično izvršenje prvostupanske nepravomoćne sudske presude dobrovoljnim plaćanjem dijela dosuđenog iznosa predstavlja plaćanje neduga, te da li takvo plaćanje predstavlja izuzetak propisan citiranom zakonskom odredbom u smislu izvršenja plaćanja u svrhu izbjegavanja prinude?

2. Da li sporedna potraživanja (troškovi postupka i kamate) dijele pravnu sudbinu glavnog potraživanja, u ovom slučaju glavnice naknade neimovinske štete, prvenstveno u smislu primjene odredbe čl. 216. ZOO, a ovo prvenstveno iz razloga što je u tim pitanjima revizijski sud već zauzeo shvaćanje, pa je odluka drugostupanjskog suda utemeljena na shvaćanjima koja nisu podudarna s tim shvaćanjem."

Kao razlog za važnost tog pitanja evident se poziva na odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske poslovni broj Rev-776/07 od 19. rujna 2007. i presudu Rev-2860/94 od 12. veljače 1998., u kojim su zauzeta suprotna pravna shvaćanja shvaćanju sudova zauzetih u ovom sporu.

Djelomično izvršenje prvostupanske nepravomoćne presude dobrovoljnim plaćanjem dijela dosuđenog iznosa ne predstavlja plaćanje neduga jer postoji određena pravna osnova (presuda suda), pa ne može doći do izuzetaka od obveze vraćanja onog što je plaćeno, a nije dugovano, u skladu s odredbom čl. 211. ZOO.

Nadalje, zatezne kamate, kao i parnični trošak nisu dio naknade štete plaćene zbog ozljede tijela, narušenja zdravlja ili smrti, pa se na iznos plaćen s naslova zateznih kamata i troškova postupka ne primjenjuju odredbe čl. 216. ZOO. Naime, utuženi iznos predstavlja više plaćeni iznos zakonskih zateznih kamata na tužiteljima dosuđene iznose naknade štete koji su pretrpjeli smrću svog pravnog sljednika, kao i parnični trošak.

Po ocjeni ovog suda, za ocjenu osnovanosti predmetnog zahtjeva nije od značaja pitanje savjesnosti, odnosno nesavjesnosti tužitelja kao pribavitelja jer se tim zahtjevom ne zahtijeva vraćanje neosnovano plaćenog iznosa na ime naknade štete zbog ozljede tijela, narušenja zdravlja i smrti i time ne dolazi niti do primjene odredbe čl. 216. ZOO.

U smislu odredbe čl. 277. ZOO, zatezne kamate predstavljaju sankciju prema dužniku koji zakasni s ispunjenjem novčane obveze. Kod ispunjenja izvanugovorne obveze naknada štete davanjem naknade u novcu kao oblik popravljanja štete, zatezne kamate plaćaju se na tu novčanu naknadu, pa stoga ne mogu predstavljati njezin dio, a time ne mogu niti u primjeni odredbe čl. 216. ZOO dijeliti pravnu sudbinu neosnovano plaćenih iznosa na ime naknade štete.

Nadalje, prema odredbi čl. 151. ZPP parnični troškovi čine izdaci učinjeni u tijeku ili u povodu postupka. Prema odredbi st. 2. istog članka parnični troškovi obuhvaćaju nagradu za rad odvjetnika i drugih osoba kojima zakon priznaje pravo na nagradu.

S obzirom na naprijed navedene odredbe, ispunjenje izvanugovorne obveze naknade štete davanjem naknade u novcu kao obliku popravljanja štete, zatezne kamate plaćaju se na novčanu naknadu i ne mogu predstavljati njezin dio, kao što niti u primjeni odredbe čl. 216. ZOO dijeliti pravnu sudbinu neosnovano plaćenih iznosa na ime naknade štete. Takvu pravnu sudbinu ne može dijeliti ni neopravданo dosuđen trošak parničnog postupka.

Sukladno odredbi čl. 214. ZOO kad se vraća ono što je stečeno bez osnove, moraju se vratiti i plodovi i platiti zatezne kamate, kao i neosnovano plaćen parnični trošak i to ako je stjecatelj nesavjestan od dana stjecanja, inače od dana podnošenja zahtjeva.

Rev 2321/10

U smislu odredbe čl. 164. mjerodavnog Zakona o mirovinskom osiguranju ("Narodne novine" broj 102/98), osigurana osoba koja primi neko novčano davanje iz mirovinskog osiguranja koje joj ne pripada dužna je vratiti Zavodu.

Nema mjesta primjeni odredbe čl. 211. ZOO/91. Suglasno odredbi čl. 211. ZOO/91 tko izvrši isplatu znajući da nije dužan platiti, nema pravo zahtijevati

vraćanje, izuzev ako je zadržao pravo da traži vraćanje ili ako je platio da bi izbjegao prinudu.

Dakle, za primjenu navedene odredbe koja predstavlja izuzetak od općeg pravila o stjecanju bez osnove, kada se iznimno ne može tražiti vraćanje, trebaju biti kumulativno ispunjene subjektivne i objektivne pretpostavke iz navedenog propisa, a u ovom slučaju tužitelj prije nego je donesena odluka o obustavi prava i isplate nije imao temelj za obustavu isplate pa je bio dužan nastaviti s isplatama sve do stjecanja pravnih učinaka te odluke.

Rev 303/11

Iz odredaba čl. 382. ZV-a proizlazi da je plaćanje sredstava zajedničke pričuve kojom prema odredbi čl. 378. st. 4. istog Zakona, raspolaže upravitelj nekretnine (u konkretnom slučaju tuženik T. d.o.o.) zakonska obveza suvlasnika nekretnine. Stoga vršeći plaćanje sporne pričuve tužiteljica je učinila izdatak koji je bio dužan učiniti vlasnik stana u kojem tužiteljica stanuje, pa bi ona imala pravo zahtijevati isplatu utuženog iznosa od njega.

Rev-x 489/12

U smislu čl. 211. ZOO/91 pravo zahtijevati vraćanje isplaćene svote nema ona osoba koja izvrši takvu isplatu znajući da nije bila dužna to učiniti, pri čemu moraju biti ispunjene objektivne i subjektivne pretpostavke. Pored umanjenja imovine na strani onog koji je platio mora doći do povećanja imovine na tuženikovoj strani, a kod osobe koja je izvršila plaćanje mora postojati svijest o tome da plaća ono što nije dužna platiti. Kod toga nije dovoljno da je tužitelj morao znati da plaća ono što nije dužan, već je u smislu čl. 211. ZOO/91 potrebno da je tužitelj znao da plaća ono što nije dužan.

Revt-171/12

Kako to navodi i drugostupanjski sud, bankarska garancija je jednostrano obvezni ugovor kod kojeg banka ne ispunjava obveze glavnog dužnika iz osnovnog ugovora, već se njome banka obvezuje korisniku garancije da će mu u granicama iznosa navedenog u garanciji naknaditi štetu koju korisnik garancije trpi zbog izostanka dužne činidbe dužnika iz osnovnog ugovora. Izdavanjem garancije nastaje pravni odnos između banke i korisnika garancije, pa ukoliko je banka isplatila korisniku garancije više no što je po garanciji bila dužna time nije za nalogodavca nastala regresna obveza za isplatu iznosa koji bi prelazio obvezu banke iz garancije.

Ako je tužitelj prvotuženiku platio nešto što nije bio dužan regresirati time između tužitelja i prvotuženika nije nastao odnos ugovorne odgovornosti za štetu, već je na strani prvotuženika došlo do stjecanja bez osnove.

Prema odredbi čl. 211. ZOO tko izvrši isplatu znajući da nije dužan platiti nema pravo zahtijevati vraćanje, izuzev ako je zadržao pravo tražiti vraćanje ili je platilo da bi izbjegao prinudu.

Rev-365/06

Kada je stranka uplatila na ime tzv. "šticinga" utuženi iznos, koji nije trebala platiti, a što je znala, jer je tužena uvjetovala isporuku vozila plaćanjem ispostavljenog povećanog računa, pa tužiteljica osnovano traži povrat utuženog iznosa. Pravilno su sudovi zaključili da je tužiteljica bila prinuđena platiti ispostavljeni račun iz razloga što u protivnom tužena ne bi isporučila predmetno vozilo, pa su pravilno primjenili materijalno pravo kada su prihvatili tužbeni zahtjev, jer su se ispunile pretpostavke iz čl. 211. ZOO/91 tj 1112 ZOO/05

Rev 111/2016

Time što je tuženik primio ukidnu presudu revizijskog suda isti je postao nepošten, pa tužiteljica ima pravo na zatezne kamate od trenutka kada je punomoćnik tuženika primio ukidnu odluku Vrhovnog suda Republike Hrvatske kojom je otpala osnova za prijelaz novčanih sredstva iz imovine tužiteljice u imovinu tuženika. Kako nije sporno da je punomoćnik tuženika primio navedenu odluku 31. siječnja 2007., to tužiteljica osnovano potražuje zateznu kamatu na glavnični iznos i za razdoblje od 31. siječnja 2007. do 10. svibnja 2011., radi čega je valjalo u tom dijelu prihvatiti reviziju tužiteljice i preinačiti nižestupanske presude temeljem odredbe čl. 395. st. 2. ZPP. Identično shvaćanje revizijskog suda da stjecatelj postaje nesavjestan (nepošten) od trenutka primitka ukidne odluke revizijskog suda zauzeto je i u odlukama Vrhovnog suda Republike Hrvatske broj Rev-3378/15-2 od 12. prosinca 2008. i Rev-1422/18-2 od 22. kolovoza 2018.

Rev 4298/2019

U odluci VSRH broj Rev-874/11 od 29. ožujka 2017. (a koja se referira i na odluku Rev-776/07 od 14. rujna 2007.) izraženo je shvaćanje da „djelomično izvršenje prвostupanske nepravomoćne sudske presude dobrovoljnim plaćanjem dijela dosuđenog iznosa ne predstavlja plaćanje neduga jer postoji određena pravna osnova (presuda suda), pa ne može doći do izuzetaka od obveze vraćanja onog što je plaćeno, a nije dugovano, u skladu s odredbom čl. 211. ZOO/91- tj. 1112 ZOO/05“.

Nadalje je u toj odluci izraženo shvaćanje: "Sukladno odredbi čl. 214. ZOO kad se vraća ono što je stečeno bez osnove, moraju se vratiti i plodovi i platiti zatezne kamate, kao i neosnovano plaćen parnični trošak i to ako je stjecatelj nesavjestan od dana stjecanja, inače od dana podnošenja zahtjeva" (što propisuje i odredba čl. 1115. ZOO/05).

Rev-1868/2016

Revizija je podnesena zbog pravnog pitanja koje se odnosi na početak tijeka vremena u kojem teče zatezna kamata dužnika koje je prije toga naplatio svoju tražbinu na temelju pravomoćne odluke suda, a naknadno je ta odluka ukinuta i tužbeni zahtjev pravomoćno odbijen.

Navedeno pitanje važno je za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njegovoj primjeni (čl. 382. st. 2. ZPP) je Vrhovni sud Republike Hrvatske u svojoj presudi poslovni broj Rev-737/02 od 21. rujna 2005., iznio shvaćanje da u primjeni odredbe čl. 214. tada važećeg ZOO/91 koja je identična odredbi čl. 1115. sada važećeg ZOO/05, "kad je do prijenosa novčanih sredstava došlo na temelju tada pravomoćne i ovršne presude tuženik je prema pravilnoj ocjeni nižestupanjskih sudova u trenutku stjecanja bio savjestan i tek su s podnošenjem zahtjeva – tužbi u ovom predmetu stekli uvjeti za početak tijeka zateznih kamata."

Prema odredbi čl. 1115. kad se vraća ono što je stečeno bez osnove moraju se vratiti plodovi i platiti zatezne kamate i to ako je stjecatelj nepošteno dana stjecanja, a inače je od dana podnošenja zahtjeva.

Prema sadašnjem shvaćanju ovog suda u opisanoj situaciji odredbu čl. 1115. treba primijeniti na način da obveza plaćanja zatezne kamate teče od dostave odluke kojom je ukinuta odluka na temelju koje su sredstva stečena jer primitkom odluke kojom se ukida prijašnja odluka stjecatelj postaje nesavjestan.

Ovako pravno shvaćanje već je zauzeto i u odluci ovog revizijskog suda poslovni broj Rev-1630/98 od 12. studenog 2003.

Rev 128/2016

U slučaju zamjene rješenja upravnog tijela kojim je utvrđena novčana obveza, drugim rješenjem kojim se mijenja subjektivni i objektivni sadržaj istog, pravo na zakonske zatezne kamate nastaje od dana prestanka postojanja (zamjene) rješenja i dana kada je obveznik povrata saznao za činjenicu da je osnova otpala i da postoji pravo na povrat , a ne od dana kada je vjerovnik prava na povrat zatražio povrat stečenog bez osnove.

Rev 2616/2019

Kod uplate iznosa poreza na dohodak i pireza na iznose koji su isplaćeni sa računa tužitelja na račun tuženika na ime autorskih honorara a da za to nije bilo osnove u nekom pravnom poslu, odluci suda, odnosno druge nadležne vlasti ili zakonu, ne radi se o prijelazu imovine sa tužitelja na tuženika u smislu odredbe čl. 1111. st. 1. ZOO-a odnosno stjecanjem koristi izvršenom radnjom u smislu odredbe čl. 1111. st. 2. ZOO-a jer su porezi i pirezi isplaćeni u korist i za račun tuženika u državni proračun, pa stoga tužitelj nema pravo na povrat od tuženika novčanih iznosa što ih je na ime poreza i pireza na predmetne isplate uplatio u korist tuženika u državni proračun.

Od toga polazeći, tuženik se po zahtjevu tužitelja, kako ga isti temelji, ne može teretiti obvezom da vrati i iznos kojeg je tužitelj prethodno bez osnove platilo u državni proračun na ime poreza i pireza.

Okolnost što vraćanje toga iznosa tužitelj nije zahtijevao od toga drugog - jer da mu je plaćen bez osnove, tužitelja pritom ne može dovesti u povoljniju poziciju prema tuženiku, onome - koji tužitelju niti ne može vratiti ono što od njega nije niti dobio niti htio (pristao) dobiti.

Rev 2576/2016

Kada se traži vraćanje stečenog bez osnove (osnova je naknadno otpala) neovisno je li osnova bila upravni akt radi se o imovinskopravnom sporu koji ima u vidu odredba čl. 1. ZPP, pa takovi predmeti idu u sudsku nadležnost.

Rev 594/2020 (Rev-654/11)

Centar za socijalnu skrb svotu dosuđenog zakonskog uzdržavanja u visini iznad dosuđene mjesecne svote privremenog uzdržavanja, a o čemu majka ml. djece nije izvjestila Centar za socijalnu skrb.

Prema odredbi članka 1119. ZOO/05 tko za drugog učini kakav izdatak ili što drugo što je ovaj po zakonu bio dužan učiniti, ima pravo zahtijevati naknadu od njega. Prema navedenom rješenju Centra za socijalnu skrb. isplata odobrenih sredstava trebala biti vršena sve dok tuženik ne počne izvršavati svoju obvezu, dok je u izreci rješenja određeno da je majka djece dužna odmah, a najkasnije u roku od osam dana od nastanka prijaviti svaku promjenu koja bi mogla utjecati na ostvarivanje prava. Ako je tuženik izvršavao svoju obvezu uzdržavanja prestala je obveza Centra za socijalni rad za postupanje po rješenju i plaćanjem odobrenog iznosa privremenog uzdržavanja, i tužitelj plaćanjem utuženih iznosa nije učinio

izdatak za tuženika i na strani tuženika nije došlo do stjecanja bez osnove (u širem smislu).⁷³

Rev 1104/11

Suprotno navodima revidentice odredbe čl. 244. i 352. Obz/03 sadržajno ne ostavljaju nikakve dvojbe u njihovoj primjeni, a osim toga o postavljenom materijalnopravnom pitanju ovaj revizijski sud je zauzeo pravno shvaćanje u više svojih odluka (tako i u Rev-1622/09 od 17. veljače 2010.) izražavajući pravno shvaćanje da iz sadržaja odredbe čl. 244. Obz/03 jasno proizlazi da je mogućnost regresiranja zakonodavac predviđao samo za učinjene troškova uzdržavanja, a ne i za one buduće, radi čega da je za zaključiti da se radi o verzijskom zahtjevu iz čl. 1119. ZOO/05 što znači da je moguće potraživati samo one činidbe dospjele do zaključenja glavne rasprave, sve u smislu odredbe čl. 326. st. 1. ZPP, a ne i one koje do tada nisu dospjele.

Revt 369/2017

Zahtjev u smislu odredbe čl. 1120. ZOO može postaviti vlasnik stvari, a što tužitelj još nije postao, obzirom da nije došlo do upisa u zemljišnu knjigu.

Rev 277/2016

Određene nekretnine „ušle u trasu autoceste”, iako su u zemljišnim knjigama bile evidentirane kao vlasništvo tužiteljice i za predmetni dio autoceste su izdane pravomoćne lokacijska, građevinska i uporabna dozvola. Tužiteljica "pred nadležnim upravnim tijelom podnijela zahtjev radi određivanja naknade za zemljišta koja su ušla u predmetnu trasu autoceste", dok je tuženik "pred istim tijelom podnio prijedlog radi potpunog izvlaštenja nekretnina, a sve temeljem lokacijske dozvole i ovjerenih parcelacijskih elaborata". Tuženiku kao korisniku izvlaštenja određena obveza isplate, koje rješenje nije pravomoćno.

Stoga s obzirom da je tužiteljici prestalo pravo vlasništva predmetnih nekretnina na temelju odredbe članka 170. ZV-a te s obzirom na odredbu članka 29. Zakona o izvlaštenju ("Narodne novine" broj 9/94, 35/94, 114/01, 79/06, 45/11 i 34/12) kojom propisano da ako je korisnik izvlaštenja stupio u posjed izvlaštene nekretnine prije pravomoćnosti rješenja o izvlaštenju, a prijedlog za izvlaštenje bude u dalnjem postupku odbijen, korisnik izvlaštenja dužan je nadoknaditi štetu koju je

⁷³ Ovo je sada dvojbeno jer se odluke odnose na tražbine nastale prije stupanja na snagu Zakona o privremenom uzdržavanju („Narodne novine“ broj 92/14), a koji zakon ima posebnu regulaciju („lex specialis“)

vlasniku natio stupanjem u posjed nekretnine": "Argumentum a contrario" ako prijedlog za izvlaštenje bude u dalnjem postupku prihvaćen, onda korisnik izvlaštenja nije dužan nadoknaditi štetu koju je vlasniku natio stupanjem u posjed nekretnine niti naknadu iz odredbe čl. 165. st. 1. ZV-a, onu iz instituta "korištenja tuđe stvari" – odnosno naknadu svih koristi koje je tuženik "imao za vrijeme svojega posjedovanja, pa i one koje bi stvar dala da ih nije zanemario, dok uopće nema primjene odredbe članka 1120 ZOO/05.

Rev 2480/2016

Kada tužitelju, kao suvlasniku nije predana u posjed nekretnina, jer ju je u posjedu držao tuženik, te kada je tuženik više puta pozivan da preda suposjed nekretnine odbio predati u posjed suvlasnički dio nekretnine tužitelju i nije plaćao nikakvu naknadu, a visina prosječne mjesecne najamnine utvrđena prema podacima Porezne uprave, i sukladno suvlasničkom udjelu tužitelja, tada je tuženik obvezan naknaditi i to u nominalnom iznosu najamnine kako je dospjevala na naplatu jer se tuženik koristeći suvlasnički dio nekretnine tužitelja bez naknade (čl. 1120. ZOO/05), neosnovano obogatio za visinu najamnine koju bi tuženik inače platilo za korištenje takvog prostora (čl. 1111. ZOO/05),

Rev 1419/98

Bivši bračni drug koristeći se suvlasničkim dijelom nekretnine drugog bivšeg bračnog druga neosnovano obogatio i to za razmjeran iznos najamnine, koji bi se ostvario iznajmljivanjem tog dijela nekretnine (tako i ovaj sud u Rev-x 712/2009 od 12. svibnja 2010.)

Rev 1981/2017

Neovisno o tome je li i na koji način bio podijeljen posjed između ranijih suvlasnika predmetne stambene zgrade, pa tako i između prednica stranaka, iz sadržaja isprava koje prileže spisu proizlazi da između suvlasnika postoji sporazum o načinu suposjedovanja nekretnine

Stoga, kada postoji takav sporazum (o načinu suposjedovanja), neovisno o tome što neki od suvlasnika posjeduje stvar u većem opsegu od svog suvlasničkog dijela, ostali suvlasnici ne mogu ostvarivati pravo na naknadu koristi koje su njima eventualno uskraćene takvim posjedovanjem.

Odredbom članka 38. stavka 1. ZVDSP propisano je da svaki suvlasnik, ako što drugo nije određeno, smije izvršavati glede cijele stvari sve ovlasti koje ima kao nositelj dijela prava vlasništva. Prema odredbi članka 42. stavka 1. istog Zakona,

svim suvlasnicima pripada pravo na suposjed stvari, s time da oni mogu odlučiti da će međusobno podijeliti posjed stvari i/ili izvršavanje svih ili nekih suvlasničkih ovlasti glede nje.

Dakle, sve do uspostave etažnog vlasništva, kada će se sa suvlasničkim dijelom svakog suvlasnika povezati i vlasništvo određenog posebnog dijela nekretnine, svi suvlasnici imaju pravo koristiti cijelu stvar ili prema usmenom ili pisanim sporazumu koristiti pojedine dijelove te iste stvari.

Neovisno o utvrđenju da tuženica koristi više prostora od onog koji bi joj pripadao, i ovaj sud prihvata zaključak drugostupanjskog suda da obzirom na okolnosti konkretnog slučaja nema mjesta primjeni odredbe članka 1120. ZOO.

Naime, prema odredbi članka 1120. ZOO, kad je netko tuđu stvar uporabio u svoju korist, vlasnik može zahtijevati, nezavisno od prava na naknadu štete, ili ako nje nema, da mu ovaj naknadi korist koju je imao od uporabe.

Osim što se u konkretnom slučaju ne može zaključiti da je tuženica korištenjem viška kvadrata uporabila tuđu stvar (jer je ista do uspostave etažnog vlasništva ovlaštena glede cijele nekretnine izvršavati suposjed), osnovano sud drugog stupnja zaključuje da bi u konkretnom slučaju, imajući u vidu da se radi o nekretnini (nepotrošnoj stvari), naknada koristi dolazila u obzir samo i da je prema tuženici postavljen zahtjev za vraćanje te stvari.

Iz sadržaja spisa ne proizlazi da je takav zahtjev postavljen, izuzev što se u činjeničnim navodima tužbe ističe da tuženica odbija predati tužiteljici posjed .Sve i da se odnos stranaka može prosuđivati prema odredbi članka 1120. ZOO, koja upućuje na odredbe ZVDSP-a o pravnom položaju poštenog i nepoštenog posjednika, u situaciji kada je vraćanje/predaja stvari moguća, naknada se koristi koju je posjednik imao za vrijeme svog posjedovanja te stvari prosuđuje upravo prema odredbi članaka 164. i 165. ZVDSP, ali samo u slučaju kada zahtjev za naknadu koristi prati i zahtjev za predaju stvari.⁷⁴

Sporni odnos stranaka moguće je razriješiti razvrgnućem suvlasništva, odnosno uspostavom etažnog vlasništva, a do tada svi suvlasnici imaju pravo na suposjed cijele nekretnine ili nekog njezinog određenog dijela, ako je između njih sporazumno taj posjed podijeljen.

Rev-2564/15, Revx-369/11, Rev-81/08 i dr.

Suvlasnik se, koji je koristio bez naknade suvlasnički dio kuće drugog suvlasnika, neosnovano obogatio za visinu najamnine koju bi inače morao platiti te da je to korist koju je on dužan naknaditi suvlasniku koji bi tu najamninu realno

⁷⁴ Sada je suprotno zaključak sjednice građanskog odjela VSRH od 1. ožujka 2021

mogao ostvarivati da mu nije bio oduzet suposjed kuće. To stoga što je takvo shvaćanje izraženo u konkretnim okolnostima i činjeničnim utvrđenjima svakog pojedinog slučaja (o tome je li suvlasnik koji koristi suvlasnički dio nekretnine drugog suvlasnika u potpunosti ili djelomično isključio tog suvlasnika iz suposjeda, je li suvlasnik koji koristi suvlasnički dio nekretnine drugog suvlasnika pozvan i/ili obvezan predati mu u posjed/suposjed taj dio i sl.).

Rev-1151/04

Utvrđeno da je do smanjenja tužiteljeve (tužitelj je HZZO op.a) imovine u korist treće osobe došlo pogreškom tužitelja kao osiguratelja. Ta se pogreška ne može smatrati nikakvom ispričivom zabludom, već očitim nemarom i neusklađenošću rada između tužiteljevih službi prilikom isplate troškova liječenja tuženika. Za takvu neorganiziranost i pogreške u radu tužiteljevih službi ne može snositi posljedice tuženik, a osim toga takav je propust razlog iz čl. 211. ZOO da se odbije tužbeni zahtjev tužitelja, kako je to pravilno ocijenjeno u pobijanoj presudi.

Ako službe tužitelja nisu bile sigurne glede plaćanja troškova liječenja tuženika u inozemstvu trebale su se ogradići tako da zadrže pravo traženja doznačenog iznosa natrag. Iznos troškova liječenja tuženika u Austriji nije nipošto plaćen da bi tužitelj izbjegao kakvu prinudu, kako bi to proizlazilo iz rezultat provedenog postupka.

Starija publicirana praksa

Kao što je uvodno naznačeno institut stjecanja bez osnove se primjenjuje još u rimskom pravu, te nije pretrpio značajnije izmjene, pa bi stoga i starija sudska praksa koju je Vrhovni sud Republike Hrvatske publicirao u periodičnim časopisima – Pregledima sudske prakse bila i danas u većoj mjeri relevantna.

Tako izdvajamo:

VSRH – Gž-292/75 – Bračni drug ima pravo na udio u imovini stečenoj radom u tijeku trajanja braka, ali nema pravo tražiti od drugog bračnog druga naknadu za rad izvršen za vrijeme trajanja bračne zajednice, jer da se drugi bračni drug bezrazložno obogatio njegovim radom. Traženje takve naknade protivilo bi se samoj biti bračne sveze.⁷⁵

VSRH – Gž-2488/76 – Bezrazložno obogaćenje ne mora se manifestirati jedino u povećanju dužnikove imovine, već se ono može sastojati i u njenom očuvanju, a

⁷⁵ Pregled sudske prakse 9/160

takav slučaj predleži, ako bi bez vjerovnikova doprinosa došlo do umanjenja dužnikove imovine. (paragraf 1437 OGZ)⁷⁶

VSRH – Gž-94/78 – Osoba koja uživa tuđu stvar nema pravo tražiti od vlasnika da joj naknadi troškove njezinih ulaganja u tu stvar sve dotle dok tu stvar ne preda vlasniku u posjed.⁷⁷

VSRH – Gž-1796/78 – Osoba koja je u očekivanju zaključenja braka radila za svog zaručnika i time pridonijela povećanju njegove imovine ima pravo na naknadu po osnovi neosnovanog obogaćenja ako nije došlo do zaključenja braka.⁷⁸

VSRH - Gzz-1198/79 – Onaj tko je drugom u zabludi ili neznanju isplatio nešto što nije bio dužan ima pravo tražiti povratak isplaćenog (condictio indebiti) jer bi u protivnom došlo do neosnovanog obogaćenja(paragraf 1437 OGZ)⁷⁹

VSRH – Rev-1368/80 – Zastarijevanje tražbine s osnove bezrazložnog obogaćenja počinje teći od trenutka kad se dužnikova imovina povećala na račun vjerovnika, a ne od časa kad je vjerovnik saznao za povećanje dužnikove imovine.⁸⁰

VSRH – Rev-26/82 – Osiguranje od odgovornosti po svojoj pravnoj prirodi je jamstvenog karaktera pa je stoga obveza od odgovornosti osigурatelja akcesorna i njegova se odštetna odgovornost ravna prema odgovornosti njegova osiguranika, pa ne može biti kvantitativno veća od obveze osiguranika. Stoga, kad je osiguranik s oštećenim neposredno glede opsega štete zaključio nagodbu, a osiguravatelj, ne znajući za tu nagodbu, isplatio oštećenom naknadu štete po istoj osnovi u većem iznosu, ovlašten je, jer se radi o isplati bez osnove, tražiti da mu oštećeni vrati vrijednost isplaćenu preko one utvrđene nagodbom.⁸¹

VSRH – Gzz-90/82 – Zastara tražbine s naslova neosnovanog obogaćenja počinje teći tek tada kad je osoba koja je svojim ulaganjima vršila poboljšice imala pravo zahtijevati od neosnovano obogaćenog naknadu, a to je tada kad je neosnovano obogaćeni stekao mogućnost ubirati korist od izvršenih ulaganja.⁸²

VSRH - Rev-318/86 – Vjerovnik kojem je pravomoćnom presudom dosuđena protuvrijednost strane valute s naslova kupoprodajne cijene koju su stranke suprotno propisima ugovorile u stranoj valuti, nema pravo zahtijevati od dužnika s naslova stjecanja bez osnove razliku tečaja dosuđene protuvrijednosti strane valute i

⁷⁶ Pregled sudske prakse 11/137

⁷⁷ Pregled sudske prakse 14/239

⁷⁸ Pregled sudske prakse 15/167

⁷⁹ Pregled sudske prakse 16/75

⁸⁰ Pregled sudske prakse 18/43

⁸¹ Pregled sudske prakse 21/68

⁸² Pregled sudske prakse 22/65

protuvrijednost strane valute u vrijeme kada je dužnik namirio potraživanje (članak 210 ZOO/91).⁸³

VSRH – Rev-350/88 – Dijete koje doprinosi za uzdržavanje roditelja znajući da na to nije obvezano, ne može zahtijevati vraćanje isplaćenih iznosa (članak 211. ZOO/91)⁸⁴.

VSRH - Rev-2126/88 – Jedna od ugovornih strana može tražiti naknadu koristi koju je druga strana ostvarila neovlaštenom uporabom njegovih sredstava (strojeva) nakon raskida ugovora o ortakluku. (članak 219. ZOO/91)⁸⁵

VSRH - Rev-64/88 – Bračni drug koji je ulagao u posebnu imovinu bračnog druga i njegovih roditelja i time je povećao i sačuvao od propadanja, ima pravo na naknadu za svoja ulaganja na temelju stjecanja bez osnove (članak 210. ZOO/91)⁸⁶.

Pored ove sentence izrazito je bilo interesantno u ovom predmetu što je bračni drug između ostalog i podigao jedan kredit čiju vrijednost je uložio u imovinu drugog bračnog druga, a kreditor je kasnije otpisao dug, pa se Vrhovni sud Republike Hrvatske očitujući o ovom pitanju izjasnio kako je oprost duga strogo osoban, a iznos kredita je unesen u imovinu i za taj iznos je imovina uvećana, što znači i da je i ovaj iznos uračunat u uvećanje imovine na jednoj strani.

VSRH - Rev-1766/88 – Suvlasnik koji je koristio bez naknade suvlasnički dio kuće drugog suvlasnika neosnovano se obogatio za visinu najamnine koju bi inače trebao platiti pa je to korist koju je dužan naknaditi i to u nominalnom iznosu najamnine, kako je dospijevala za naplatu (članak 219 ZOO/91)⁸⁷

VSRH - Rev-1736/90 – Kad je poslodavac propustio platiti doprinose za mirovinsko osiguranje, pa osiguranik sam plati te doprinose, ali u vrijeme kada je već nastupila zastara potraživanja s naslova dužnih doprinosa, ne može od poslodavca zahtijevati povrat plaćenih iznosa(članak 218 ZOO/91).⁸⁸

VSRH - Rev-1881/91 - Suvlasnik koji je koristio bez naknade suvlasnički dio kuće drugog suvlasnika neosnovano se obogatio za visinu najamnine koju bi inače trebao platiti pa je to korist koju je dužan naknaditi i to u nominalnom iznosu najamnine, kako je dospijevala za naplatu (članak 219 ZOO/91)⁸⁹

⁸³ Pregled sudske prakse 33/70. Ova odluka je interesantna i u svezi odluke Europskog suda za ljudska prava u predmetu Brletić protiv RH. Čini se naime da smo anticipirali važenje pravomoćne presude i puno ranije nego što je donesena navedena odluka ESLJP.

⁸⁴ Pregled sudske prakse 44/84

⁸⁵ Pregled sudske prakse 44/85

⁸⁶ Pregled sudske prakse 46/65

⁸⁷ Pregled sudske prakse 46/86. Ovdje je VSRH otklonio cijene na dan presuđenja.

⁸⁸ Izbor odluka 19 93/88. Ovo je vrlo intrigantno, jer nije raspravljenko kako je osiguranik inače mogao ostvariti pravo na mirovinu.

⁸⁹ Izbor odluka 1993/89. Ovdje je bitno što je VSRH izrijekom isključio kao bitno pitanje faktične (ne)mogućnosti iznajmljivanja, jer da o tom pitanju ne ovisi pravo na isplatu ostvarene koristi.

VSRH - Rev-570/91 – Kada je osoba koja nije stanar obavila popravke u stanu, odnosno uređenje stana, vlasnik stana je u obvezi nadoknaditi joj učinjene izdatke po pravilima poslovodstva bez naloga, a ne radi se o stjecanju bez osnove, jer vlasnik stana nije bio dužan po zakonu uređivati stan (članak 218 ZOO/91 tj. članak 1119 ZOO/05)⁹⁰

VSRH – Rev-3097/91 – Osoba koja nije bila nositelj stanarskog prava koristila je i adaptirala stan ne može od nositelja stanarskog prava⁹¹ tražiti povrat uloženih sredstava, budući da stanar nije vlasnik stana (članak 210 ZOO/91)⁹²

VSRH – II.Rev-112/92 – Postojanje mogućnosti protuizvršenja ne isključuje pravo na podnošenje tužbe zbog stjecanja bez osnove (članak 210 ZOO/91).⁹³

Ovdje valja napomenuti kako je i tada važeći Zakon o izvršnom postupku (ZIP)⁹⁴ kao i sada važeći Ovršni zakon⁹⁵ propisivao rok od 3 mjeseca za protuovrhu, te nemogućnost da se dok ne protekne taj rok⁹⁶ pokrene parnica radi stjecanja bez osnove. Moguće je bilo i po ZIP-u, a i po Ovršnom zakonu i prije proteka roka od 3 mjeseca podnijeti tužbu radi stjecanja bez osnove u situaciji ako su glede onog što je ovrhovoditelj dobio ovrhom nastupile takve stvarne ili pravne promjene da vraćanje uopće nije moguće.⁹⁷

VSRH – Rev-2732/92 – Vođenje sudskog postupka samo po sebi ne utječe na savjesnost stjecatelja prilikom primitka isplate kao što ni pravomoćna presuda sama po sebi ne čini stjecatelja savjesnim, već je potrebno cijeniti sve okolnosti svakog konkretnog slučaja (članak 214 ZOO/91)⁹⁸

VSRH – Rev-282/93 – Djeca koja su snosila troškove uzdržavanja roditelja koji je imao zaključen ugovor o doživotnom uzdržavanju s trećom osobom, budući da ta treća osoba svoju obvezu uzdržavanja nije izvršavala ovlaštena su od nje zahtijevati naknadu učinjenih troškova.⁹⁹

Ovdje ne dolazi u obzir primjena članka 211 ZOO/91 kad se ne može tražiti vraćanje već se radi o institutu poslovodstva bez naloga po članku 220 ZOO/91.

⁹⁰ Izbor odluka 1993/90

⁹¹ Sada bi se moglo raditi o zaštićenom najmoprincu

⁹² Izbor odluka 1994/91

⁹³ Izbor odluka 2/1995-34

⁹⁴ „Narodne novine“ broj 53/91 i 91/92

⁹⁵ U odredbi članka 62

⁹⁶ Radi se o tzv. dilatornom roku

⁹⁷ U takovoj situaciji prijedlog za protuovrhu se ne može ni prihvati

⁹⁸ Izbor odluka 2/1995-35 lako se VSRH načelno izjasnio o datumu primitka revizijske odluke kao danu prestanka savjesnosti odnosno poštenja ne radi se o izoliranoj odluci, jer je bilo još ovakvih odluka VSRH-a. Po mišljenju autora ovo ne znači da se odustalo od načelnog stava, već da se moraju cijeniti i okolnosti konkretnog slučaja.

⁹⁹ Izbor odluka 2/1995 - 36

VSRH- II.Rev-104/94 – Nije dovoljno da je vjerovnik morao znati, već je potrebno da je znao kako plaća ono što nije dužan platiti (članak 211 ZOO/91)¹⁰⁰

Zaključno može se istaknuti kako okolnost da je Vrhovni sud Republike Hrvatske smatrao opravdanim publicirati naprijed navedene odluke ukazuje kako se radi o pravnim shvaćanjima koja su „prošla bitne filtere“ te koja shvaćanja „mutatis mutandum“ i danas mogu biti relevantna.

Praksa Europskog suda za ljudska prava

Sukladno odredbi članka 46. (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹⁰¹ obvezatna je primjena presuda Europskog suda za ljudska prava (dalje ESLJP). Stoga relevantna praksa navedenog suda ima utjecaja i na domaću praksu te nam može poslužiti razumijevanju instituta stjecanja bez osnove. Kao interesantne odluke izdvajamo:

ELJSP 42009/10 Brletić protiv Hrvatske – Radi se o predmetu u kojem je pravomoćnom presudom tuženik u obvezi isplatiti zaostale iznose na ime (razlike) plaće tužitelju predniku podnositelja zahtjeva). Tuženik je i u postupku tvrdio da je dio plaće platio trećim osobama, tužiteljevim vjerovnicima. Međutim tužbeni zahtjev je bio prihvaćen u cijelosti. Nakon toga je tuženik kao tužitelj ustao tužbom podnoseći zahtjev s naslova dvostrukе isplate duga u smislu odredbe članka 212 ZOO/91 odnosno sada 1113 ZOO/05. Domaći sudovi su u tom postupku utvrdili kako je zaista tuženik i platio dio plaće tužiteljevim vjerovnicima, te kako je kasnije i postupio po pravomoćnoj presudi, te su smatrali da je došlo do dvostrukе isplate duga te da su se ostvarile pretpostavke s naslova stjecanja bez osnove. Međutim ELJSP je utvrdio povredu članka 6 Konvencije te je smatrao kako je na ovaj način došlo do nezakonitog derogiranja načela „res iudicata“. Naime isplata trećim osobama je izvršena u vrijeme vođenja postupka iz kojeg potječe ovršna isprava (pravomoćna presuda), te bi u stvari pravomoćna presuda izgubila pravni učinak iako nije nikakvim pravnim lijekom stavljena izvan snage.¹⁰²

ELJSP - 48921/13 Čakarević protiv Hrvatske – Podnositeljica zahtjeva je na temelju pravomoćnog rješenja Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZZ) primila nepripadnu naknadu za nezaposlene osobe. Naime u rješenju je bilo naznačeno da se isplata naknade ima obaviti do dana do kada za to postoje zakonski razlozi., a ne da ta naknada se može isplaćivati najdulje 12 mjeseci. HZZZ je međutim nastavio isplaćivati naknadu i nakon 12 mjeseci, a tome podnositeljica ni na koji način nije

¹⁰⁰ Izbor odluka 1/1996-26

¹⁰¹ MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10

¹⁰² U biti ovdje se po mišljenju autora „de facto“ radilo o povredi načela strogog formalnog legaliteta, jer je dug isplaćen prije presuđenja.

doprinijela. ELJSP je zaključio kako savjesni korisnici prava iz konačnih upravnih akata imaju legitimna očekivanja da takvi upravni akti ne budu mijenjani retroaktivno. Kako podnositeljica nije imala razloga sumnjati da joj isplate učinjene na temelju navedenog upravnog akta ne pripadaju¹⁰³, a naknada za vrijeme nezaposlenosti inače ima socijalnu svrhu - primanje za zadovoljenje to se podnositeljica razumno mogla osloniti na primljene naknade kao na iznose koji joj zakonito pripadaju. Stoga je konačno ELJSP zaključio neovisno što je sud naknadno utvrdio da se radi o nepripadnim isplatama da podnositeljica u odnosu na iste isplate uživa konvencijsku zaštitu iz članka 1. Protokola I. Konvencije.¹⁰⁴

ELJSP - 679/2011 Solomun protiv Hrvatske – Podnositelj je kao policijski službenik pravomoćnom presudom uspio protiv Republike Hrvatske (kao svog poslodavca) radi isplate dodatka na plaću, za kojeg je smatrao da mu po zakonu pripada zbog života i rada na području posebne državne skrbi. Republika Hrvatska postupila je po toj presudi i isplatila mu dugovani iznos. Povodom tada važećeg izvanrednog pravnog lijeka Zahtjeva za zaštitu zakonitosti Vrhovni sud Republike Hrvatske je ukinuo pravomoćnu presudu i vratio predmet na ponovni postupak, te je u ponovljenom postupku sud i odbio tužiteljev tužbeni zahtjev, jer podnositelj nije stvarno živio na području posebne državne skrbi. Nakon toga je podnositelj i obvezan vratiti iznos kojeg je primio na temelju ranije pravomoćne presude. ELJSP iznosi pravno shvaćanje po kojem postojanje duga potvrđeno obvezujućom i provedivom presudom pruža korisniku presude „legitimno očekivanje“ da će se dug platiti i predstavlja jedno od „vlasništva“ korisnika u smislu članka 1. Protokola br. I. Stoga je ukidanjem te presude došlo prvo do miješanja u pravo na mirno uživanje vlasništva, a vraćanje dijela duga utvrđenog presudom predstavlja lišavanje vlasništva.

Zaključno se može istaknuti kako prva presuda odgovara do sada postignutim standardima domaće sudske prakse. Međutim druge dvije presude i to posebno Solomun protiv Republike Hrvatske dovode u pitanje uopće opstojnost instituta stjecanja bez osnove kada je osnova koja je bila pravomoćna presuda otpala.¹⁰⁵ Ipak uvijek valja voditi računa o konkretnim slučajevima (u predmetu Solomun sporno je bilo i to što se država imala pravo služiti posebnim pravnim lijekom – zahtjevom za zaštitu zakonitosti – kojeg posebnog pravnog lijeka više nema) i posebno o odnosu države i javnog interesa spram privatnog interesa.

¹⁰³ Bitna je očito i socijalna komponenta jer VSRH u odluci Rev 787/2017 smatra da su sudovi vezani pravomoćnim upravnim rješenjem.

¹⁰⁴ Praktično bi se radilo i o testu razmjernosti s obzirom da je ELJSP zaključio „in concreto“ kako se radilo o imovini podnositeljice te zadiranju u imovinu iste putem tijela javne vlasti. Podnositeljica je inače zbog zdravstvenih razloga nesposobna za rad i nezaposlena dugo vremena, bez tekućeg računa u banci i niti je ostvarivala primanja niti bi imala imovine od značajne vrijednosti, pa bi plaćanje duga ugrozilo njenu egzistenciju.

¹⁰⁵ Zanimljiv će biti odgovor Vrhovnog suda Republike Hrvatske povodom dopuštene revizije u predmetu Revd 94/2020

Dio drugi

Ništetnost i pobjojnost ugovora

Ništetnost

Općenito o nevaljanosti ugovora

Moramo imati na umu kako u našem pravnom sustavu postoje zapravo četiri vrste nevaljanosti pravnih poslova, njihove definicije se razlikuju, a i pravne posljedice. To su:

1. **nepostojeći pravni posao**, onaj koji nikad nije ni nastao jer nedostaje jedna ili više pravnih potrepština za nastanak pravnog posla (primjerice nepotpisani pismeni ugovor čl. 292. st. 1. ZOO, neovlašteni opunomoćenik čl. 312. st. 3. ZOO, i drugo); nepostojeći su ugovori oni za koje ZOO navodi kako nisu ni nastali (čl. 282., čl. 312. st. 3. ZOO)

„Ako tužitelj tvrdi da ugovor nije zaključio s tuženikom jer ga **nije potpisao**, tada može tražiti samo utvrđenje da je ugovor nepostojeći i bez pravnih učinaka.“ (ŽSV, Gž-652/17 od 30. studenoga 2017.)¹⁰⁶

Pravno shvaćanje zauzeto na trećoj sjednici Građanskog odjela VSRH održanoj 14. studenoga 2013.:

“Tužbenim zahtjevom ne može se osnovano zahtijevati utvrđenje ništavosti pravnog posla koji je sklopljen od strane neovlaštene osobe jer je odredbom čl. 88. st. 3. ZOO propisano kako se smatra da takav ugovor nije ni sklopljen.“

2. **ništeti pravni posao** (stariji nazivi ništavost, absolutna ništavost), onaj koji je nastao, ima sve pravne potrepštine za nastanak pravnog posla, ali je protivan određenim važnim i izričitim zabranama (ustavu, prisilnim propisima ili moralu, čl. 322. st. 1. ZOO) kojima se štiti javni interes, to jest uređen je suprotno pravnom poretku;
3. **pobjojni pravni posao** (stariji naziv relativna ništavost), ima sve potrepštine za nastanak pravnog posla, ali je protivan određenim propisima kojima se štite interesi strane u pravnom poslu (ograničena poslovna sposobnost, mana volje, i drugo, čl. 330. ZOO);

¹⁰⁶ U primjerima iz sudske prakse su, ako nije drugačije rečeno, integralno su prenesen dijelovi sudske odluke, s tim što su izvršena kraćenja u navođenju zakona, ujednačene korištene abrevijacije i ispravljene poneke jezične i greške u pisanju. Primjeri bez navodnika su sentence.

4. **ništetnost i pobjojnost odluka glavnih skupština trgovačkih društava** (ali i odluka Nadzornog odbora) regulirane su posebnim propisima ZTD, ta ništetnost ne djeluje uvijek niti prema svima, već zavisno od nekih zakonskih pretpostavki (čl. 355. i 356. ZTD).

Pojam i značajke ništetnosti

Ugovor koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva ništetan je, osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo. (čl. 332. st. 1. ZOO)

Ništetni ugovor u načelu ne proizvodi pravne učinke, bar ne one koje su stranke namjeravale njime ostvariti. Ali on ipak može stvoriti određene pravne posljedice i tražbine od kojih je najvažnije pravo na vraćanje onog što je dano drugoj strani u ispunjenju obveze iz ništetnog ugovora. A i odgovornost jedne strane za naknadu štete drugoj strani.

Ništetnost ugovora nastupa po samom zakonu, *ex lege*. Odluka suda o ništetnosti nekog ugovora je samo deklarativne naravi. Ako je ništetan, ugovor je ništetan od samog početka.

Ništetnost ugovora nastaje od trenutka njegovog sklapanja (*ex tunc*). Takav ugovor ne proizvodi nikakve učinke. (sentenca iz odluka VSRH, Rev-898/05 od 11. travnja 2007. i Rev-589/10 od 26. listopada 2010.)

Budući da ništetni ugovori ne proizvode pravne učinke, sudske odluka ima samo utvrđujuće (deklaratorno) značenje. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-219/05 od 8. travnja 2008.)

Razlozi ništetnosti:

1. protivnost ustavu,

U sudskoj praksi su ovakvi slučajevi rijetki. U nekim slučajevima je riječ o izravnoj suprotnosti s ustavnim odredbama, ali nekad se može raditi o načelnim odredbama ustava ali i o slučajevima kad je Ustavni sud ukinuo neku zakonsku normu zaključivši kako je u suprotnosti s ustavom RH.

2. protivnost pojedinim prisilnim normama,

Neke zakonske norme propisuju posljedicu ništetnosti ako je ugovor zaključen protivno njegovim odredba. Zakonodavac nije konzistentan pa se u zakonima mogu naći izrazi poput „*bez pravnog učinka*“, „*nema pravni učinak*“, „*ugovor mora biti sklopljen*“, „*ugovor obvezuje samo ako je*“ i slične. U većini slučajeva to nije izrijekom propisano pa sud mora interpretirati propis i prepoznati da li je riječ o prisilnom propisu.

Po čl. 7. st. 1. ZN svatko ovlašten da za slučaj svoje smrti oporukom odredi sebi nasljednika, a i da pravo svojega nasljednika ograniči i optereti... **pravilno** su prema ocjeni ovog suda, nižestupanjski sudovi primijenili materijalno pravo kada **su odbili zahtjev tužitelja radi utvrđenja ništetnom sudske nagodbe od 11. svibnja 2010. kojom su stranke dogovorile da će svaka biti nasljednikom u 1/4 dijela ostavineiza pok. S. K.**“ (VSH, Rev 2806/2015 od 10. prosinca 2019.)

„...pravilno je shvaćanje prvostupanjskog suda da prema čl. 942. ZOO ništetne odredbe ugovora koje predviđaju gubitak prava na osigurninu, ako osiguranik nakon nastupanja osiguranog slučaja ne ispuni neku od propisanih ili ugovorenih obveza. ... U takvoj situaciji **ništetna je odredba Uvjeta kasko osiguranja kojima se nalaže osiguraniku da osigura svoje alkotestiranje i to pod gubitkom prava iz ugovora o osiguranju.**“ (VSRH, Rev 1245/2017 od 4. veljače 2020.)

Nije ništava odredba ugovora o zakupu poslovnog prostora kojom se zakupac obvezao plaćati, pored zakupnine, iznos poreza koji inače tereti zakupodavca. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-2886/99 od 14. siječnja 2003.)

Ugovor o specijalizaciji doktora medicine zaključen sukladno ranijim podzakonskim normama nije postao ništetan zbog naknadne promjene tih podzakonskih normi. **Predmetni ugovor bio je sukladan podzakonskoj regulaciji koja je bila na snazi u vrijeme njegova sklapanja, a naknadne izmjene takve regulacije ne dovode do ništetnosti ugovornih odredbi.** (sentenca, VSRH, Rev 1959/2018 od 12. veljače 2020.)

3. protivnost moralu društva,

Naše zakonodavstvo ne propisuje što je to moral društva pa sud mora u svakom konkretnom slučaju procjenjivati da li postoji protivnost moralu društva. Nekada protivnost moralu može istodobno biti i protivnost prisilnom propisu.

Ocijenjeno je da je tužiteljevo pomaganje tuženicima, **lobiranje za njih**, dogovaranje raznih sastanaka u državnim institucijama i organizacijama, korištenje poznanstava u tim institucijama, sve s ciljem postizanja izvansudske nagodbe u postupku eksproprijacije, na temelju čega tužitelj od tuženika zahtjeva plaćanje provizije u određenom postotku od ostvarene naknade, **nedopuštena je osnova zbog koje je ugovor ništav.** (sentenca iz odluke VSRH, Rev-x-258/14 od 30. travnja 2014.)

Ako je ugovor sklopljen iskoristavanjem tuđe nevolje radi postizanja nerazmjerne imovinske koristi, takav je ugovor ništav, jer je suprotan moralu društva, a protivan je i načelu poštenja i savjesnosti. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-619/09 od 11. ožujka 2010.)

Sporni je ugovor ništav jer je **suprotan moralu društva budući da se strane tog ugovora, prodavatelj i kupac, nisu pridržavale načela savjesnosti i poštenja**, kao jednog od osnovnih načela ZOO/78. (sentenca iz odluke VSRH, Rev576/08 od 20. siječnja 2010.)

- Ništetnost nije posljedica nepoštivanja ustava, prisilnih normi i morala ako:
- a) norma predviđa drugu posljedicu,
 - b) cilj pravila koje nije poštovano upućuje na drugu sankciju,
 - c) kad je protivnost manjeg značaja.

Razlozi ništetnosti u svezi sa stranama i očitovanjem volje

1. Poslovna sposobnost i očitovanje volje

Poslovno sposobna osoba može vlastitim očitovanjima volje stvarati pravne učinke. (čl. 18. st. 1. ZOO)

Za sklapanje pravovaljanog ugovora potrebno je da ugovaratelj ima poslovnu sposobnost koja se zahtjeva za sklapanje toga ugovora. (čl. 276. st. 1. ZOO)

Ograničeno poslovno sposobna osoba može bez odobrenja svoga zakonskog zastupnika sklapati samo one ugovore čije joj je sklapanje zakonom dopušteno, odnosno sve ugovore čije sklapanje odlukom suda o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti nije zabranjeno. (čl. 276. st. 2. ZOO)

Ostali ugovori tih osoba ako su sklopljeni bez odobrenja zakonskog zastupnika pobjjni su, ali mogu biti osnaženi njegovim naknadnim odobrenjem. (čl. 276. st. 3. ZOO)

Sud je ocijenio kako je **ništetan pravni posao kog je sklopio tužitelj koji u vrijeme sklapanja predmetnog pravnog posla nije bio sposoban za rasuđivanje**. (senteca iz odluka VSRH, Revr-170/09 od 10. rujna 2009. i Revr-883/11 od 30. studenoga 2011., te ŽSZ Gž-6825/13 od 26. travnja 2016.)

Ali nije ništetan pravni posao kog je sklopila osoba koja je samo djelomično lišena poslovne sposobnosti (ograničeno poslovno sposobna) jer je riječ o razlogu poništenja ugovora.

Ugovor što ga neka osoba sklopi kao opunomoćenik u ime drugoga bez njegova ovlaštenja, ako ga neovlašteno zastupani nije naknadno odobrio, jest nepostojeći ugovor, to jest nije ni sklopljen. (čl. 312. ZOO)

Opoziv punomoći te njezino sužavanje nema učinak prema trećoj osobi koja je sklopila ugovor s opunomoćenikom ili obavila drugi pravni posao, a nije znala niti je morala znati da je punomoć opozvana, odnosno sužena. (čl. 317. st. 1. ZOO)

„Na temelju odredbe čl. 93. st. 1. ZOO/78 ... opozivanje punomoći te njezino sužavanje nema učinak prema trećoj osobi koja je sklopila ugovor s punomoćnikom ili obavila drugi pravni posao, a nije znala niti je morala znati da je punomoć opozvana ... Prema tome, **kako tuženici, odnosno njihovi pravni prednici nisu znali, a niti morali znati da je tužitelj opozvao punomoć M. G., to takav opoziv u smislu odredbe čl. 93. st. 1. ZOO prema njima nema učinka, odnosno isti ostaje na snazi ...**“ (VSRH, Rev 892/2015 od 1. listopada 2019.)

2. Nepostojanje suglasnosti tijela pravne osobe

Ništetan je ugovor koji zastupnik pravne osobe sklopi u njezino ime bez potrebne suglasnosti, ali samo ako je nužnost davanja suglasnosti upisana u registar u kojem je upisana ta pravna osoba.

3. Fizička sila

Ugovor sklopljen uporabom sile prema ugovornoj strani ništetan je. (čl. 279. st. 3. ZOO)

Za razliku od prijetnji i izazivanja opravdanog straha koji su razlog pobjojnosti ugovora, upotreba fizičke sile kod sklapanja ugovora je razlog ništetnosti.

4. Školski primjer i šala

U ovim slučajevima postoji svjesni nesklad između očitovanja volje i stvarne volje onoga koji daje očitovanje. Takvi su ugovori ništetni. Ali ako je jedan sugovaratelj svjesno očitovao kao svoju volju nešto što ne želi, a druga strana za to ne zna i opravdano shvati to očitovanje ozbiljnim, to ne utječe na valjanost ugovora (VSRH, Rev-2402/91 od 26. veljače 1992.).

5. Simulacija ili prividan ugovor

Prividan ugovor nema učinka među ugovornim stranama. (čl. 285. st. 1. ZOO)

Ali ako prividan ugovor prikriva neki drugi ugovor, taj drugi vrijedi ako je udovoljeno pretpostavkama za njegovu pravnu valjanost. (čl. 285. st. 2. ZOO)

Prividnost ugovora ne može se isticati prema trećoj savjesnoj osobi. (čl. 285. st. 3. ZOO)

Prividan ugovor također sadrži svjesni nesklad između volje i očitovanja. Postoje dvije vrste ovakvih ugovora:

- 1.fiktivni ugovor ili apsolutna simulacija, kad stranke ne žele taj, niti neki drugi ugovor,
- 2.relativna simulacija ili disimulirani ugovor, kad stranke ne žele taj ugovor, ali stvarno žele neki drugi koji je prikriven.

Posljedica prividnog ugovora nije njegova ništavost - već to da među ugovornim stranama prividan ugovor nema učinaka, on je pravno nepostojeći pravni posao. (sentenca, VSRH, Rev 2357/15 od 2. veljače 2016. i Rev 2757/2016 od 27. kolovoza 2019.)

6. Nesporazum

Kad strane vjeruju da su suglasne, a ustvari među njima postoji nesporazum o pravnoj naravi ugovora ili o kojem bitnom sastojku ugovora, ugovor ne nastaje. (čl. 282. ZOO)

Mada naš zakon definira nesporazum kao razlog zbog kojeg ugovor nije ni nastao, dakle kao nepostojeći ugovor, pravna teorija ovo smatra vrstom mane volje koja je razlog ništetnosti. Zato je stara sudska praksa o tome ovako sudila:

Posljedica nesporazuma ugovornih strana ništavost je ugovora, a ne njegova pobojnlost. (sentenca iz odluka VSRH, Rev-522/01 od 29. listopada 2008. i Rev-620/99 od 17. srpnja 2002.)

7. Zabранa sklapanja ugovora jednoj strani

Ako je sklapanje određenog ugovora zabranjeno samo jednoj strani, ugovor je valjan ako u zakonu nije što drugo predviđeno za određeni slučaj, a strana koja je povrijedila zakonsku zabranu snosit će odgovarajuće posljedice. (čl. 332. st. 2. ZOO)

Između tužitelja kao naručitelja radova i prednika tuženika kao izvođača radova sklopljen ugovorom o izgradnji školske sportske dvorane s poslovno komercijalnim centrom u Senju. Ugovor je sklopljen bez provedenog javnog nadmetanja i bez prethodnog traženja suglasnosti Ministarstva financija iako se radilo o radovima čija je vrijednost prelazila 400.000,00 kuna.. ... „Pravilno

nižestupanjski sudovi zaključuju da je samo I. i II. tužiteljima, a ne i predniku tuženika, bilo zabranjeno ustupati radove na izvođenju predmetnog objekta mimo uvjeta, načina i postupka propisanog Uredbom. Ovo stoga što se ta zabrana odnosila samo na naručitelja koji ustupa radove koji se plaćaju sredstvima državnog proračuna ili iz državnih jamstava ili sredstvima jedinica lokalne samouprave ili iz sredstava izvanproračunskih fondova. ... Stoga, okolnost da su predmetni Ugovor i Aneks tom Ugovoru sklopljeni bez provođenja javnog nadmetanja (protivno čl. 3. Uredbe) i bez prethodnog odobrenja Ministarstva financija (protivno čl. 9. Uredbe), **nema za posljedicu ništetnost tog Ugovora i tog Aneksa.** Pritom za ukazati je da samom Uredbom nije određeno da bi pravni posao sklopljen protivno toj Uredbi imao za posljedicu ništavost tog pravnog posla (čl. 103. st. 2. ZOO).“ (VSRH, Rev 2791/2019 od 19. studenoga 2019.)

Razlozi ništetnosti u svezi s činidbom i objektom činidbe

Kad je činidba nemoguća, nedopuštena, neodređena ili neodrediva, ugovor je ništetan. (čl. 270. st. 1. ZOO)

Ali ugovor sklopljen pod odgodnim uvjetom ili rokom valjan je ako je prije ispunjenja uvjeta, odnosno isteka roka činidba postala moguća, dopuštena, određena ili odrediva. (čl. 270. st. 2. ZOO)

Činidba je nedopuštena ako je protivna Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva. (čl. 271. ZOO)

Činidba je odrediva ako ugovor sadrži podatke s pomoću kojih se može odrediti ili su strane ostavile trećoj osobi da ju odredi. (čl. 272. st. 1. ZOO)

Ako ta treća osoba neće ili ne može odrediti činidbu, ugovor je ništetan. (čl. 272. st. 2. ZOO)

Dakle, osnovni je propis kako je ugovor ništetan ako je ugovorena činidba nemoguća, nedopuštena, neodređena ili neodrediva.

„... vlasničkom tužbom ne može se tuženiku nalagati nemoguća činidba, tj. da vrati vlasniku stvar koja je propala (dugotrajnim korištenjem izgubila upotrebnu vrijednost) ili je nestala, pa vlasniku stvari ostaje zahtjev za naknadu štete“ (VSRH, Rev-620/05 od 20. prosinca 2005.)

Inače, nema razlike između opće odredbe o ništetnosti ugovora i ove specijalne o nedopuštenoj činidbi iz čl. 271. ZOO.

Načelno, neodređena činidba uzrokuje ništetnost, ali ako je odrediva na načine opisane čl. 272. ZOO, ugovor je valjan. Propise o odredivosti cijene ili naknade za djelo ili usluge nalazimo u čl. 384., 613, 644. ZOO, i drugdje.

Razlozi ništetnosti u svezi s pobudom

Prema čl. 273. st. 1. i 2. ZOO, pobude iz kojih je ugovor sklopljen ne utječu na njegovu valjanost. Ali ako je nedopuštena pobuda bitno utjecala na odluku jednog ugovaratelja da sklopi ugovor i ako je to drugi ugovaratelj znao ili morao znati, ugovor će biti bez učinka.

„ Naime, za valjano sklapanje ugovora shodno odredbama čl. 247. i 248. ZOO odlučujuće su suglasno izjavljene volje suugovaratelja, pa **pobude (kao onaj unutarnji psihološki čimbenik koji kod ugovorne strane izaziva želju i pokreće donošenje odluke o sklapanju ugovora) za sklapanje ugovora u načelu ne utječu na njegovu valjanost** (čl. 273. st. 1. ZOO). Tek u

okolnostima ako je pobuda i jedne strana bila nedopuštena, a ona bi bila takve prirode da je bitno utjecala na odluku jednog ugovaratelja, a drugi ugovaratelj je znao ili to morao znati (odnosno kod besplatnih ugovora i kada drugi ugovaratelj nije znao, ni morao znati da je nedopuštena pobuda bitno utjecala na odluku njegova suugovaratelja), ugovor bi **shodno odredbama čl. 273. st. 2. i 3. ZOO bio ništetan**. Kako u konkretnom slučaju navedene pretpostavke nisu ispunjene, to je pravilnom primjenom materijalnog prava odbijen tužbeni zahtjev na utvrđenje ništetnosti ovog ugovora.“ (VSRH, Rev 3263/2018 od 25. rujna 2019.)

Ukoliko se radi o situaciji pobijanja dužnikovih pravnih radnji, tada nema uvjeta za utvrđenje ugovora ništavim zbog nedopuštene pobude na temelju takvog činjeničnog supstrata.

„Naime, kako je prvostupanski sud kao **nedopuštenu pobudu utvrdio što je dužnik, a da bi izbjegao prisilnu naplatu svog dugovanja prema tužitelju**, darovao II-tuženiku svoje nekretnine, to je pravilan zaključak drugostupanjskog suda da **iz tog razloga predmetni ugovor nije ništav**, već se takav ugovor sklopljen s trećima na štetu vjerovnika može pobijati prema odredbama čl. 280. do čl. 285. ZOO/78.“ (VSRH, Rev 1278/07 od 7. listopada 2009.)

Razlozi ništetnosti zbog nedostatka oblika

Načelno, ugovor se može sklopiti u bilo kojem obliku, osim ako je zakonom drukčije određeno (čl. 286. st. 1. ZOO). ZOO propisuje oblik (formu) nekih ugovora i pravnih poslova. Po čl. 290. st. 1. ZOO, ugovor koji nije sklopljen u propisanom obliku nema pravni učinak, osim ako iz cilja propisa kojim je određen oblik ne proizlazi što drugo. Ali po čl. 294. ZOO Ugovor za čije se sklapanje zahtjeva pisani oblik smatra se valjanim iako nije sklopljen u tom obliku ako su ugovorne strane ispunile, u cijelosti ili u pretežitom dijelu, obveze koje iz njega nastaju, osim ako iz cilja radi kojega je oblik propisan očito ne proizlazi što drugo. Posebice ZN propisuje oblike raznih vrsta oporuka, ugovora o doživotnom/dosmrtnom uzdržavanju i drugih pravnih poslova.

Ugovor za čije se sklapanje zahtjeva pisani oblik smatra se valjanim iako nije sklopljen u tom obliku ako su ugovorne strane ispunile, u cijelosti ili u pretežitom dijelu, obveze koje iz njega nastaju, osim ako iz cilja radi kojega je oblik propisan očito ne proizlazi što drugo. (čl. 294. ZOO)

„Pa kako je Ugovor od 9. studenoga 2007. u cijelosti izvršen jer iznos kojeg je tužitelj dao na temelju usmenog Ugovora, uz iznos kojega je sinu dao da može izvršiti isplatu kupoprodajne cijene u cijelosti, predstavljaju iznos kupoprodajne cijene iz Ugovora od 9. studenoga 2007., sudovi smatraju da usmeni Ugovor nije ništetan zbog nedostatka forme. S obzirom da usmeni Ugovor nije ništetan, nije osnovan niti zahtjev tužitelja za povrat iznosa dijela kupoprodajne cijene isplaćenog temeljem usmenog Ugovora u visini od 31.500,00 € pa je tužbeni zahtjev tužitelja u cijelosti odbijen.“ (VSRH, Rev 3268/2016 od 5. studenoga 2019.)

Zbog toga što nije sklopljen u propisanom (pisanim) obliku, usmeni ugovor o kupoprodaji spornih nekretnina ništav je. Zato je tuženik dužan vratiti tužitelju ono što je primio na osnovi ništavog ugovora. (sentanca iz odluke VSRH, Rev-893/07 od 27. kolovoza 2008.)

Ocijenjeno je **kako jedinica lokalne samouprave nije postupila suprotno zakonu, to jest čl. čl. 391. st. 1. ZV, kad je zaključila ugovor o kreditu sa sporazumom o zasnivanju založnog prava na nekretnini bez javnog natječaja, pa stoga takav ugovor nije ništetan.** „Zbog toga razloga, uostalom, javni natječaj nije niti jednim propisom predviđen - sa opisom postupka koji bi se trebao provesti, a da bi to bilo određeno ili provedivo, kao uvjet za raspolaganje nekretninom zasnivanjem na njoj založnog prava.“ (VSRH, Revt 28/2018 od 29. listopada 2019.)

Zelenaški/lihvarske ugovore

Ništetan je ugovor kojim netko, koristeći se stanjem nužde ili teškim materijalnim stanjem drugog, njegovim nedovoljnim iskustvom, lakomislenošću ili zavisnošću, ugovori za sebe ili za nekog trećega korist koja je u očitom nerazmjeru s onim što je on drugom dao ili učinio, ili se obvezao dati ili učiniti. (čl. 329. st. 1. ZOO)

Na zelenaški ugovor na odgovarajući se način primjenjuju odredbe ovoga Zakona o posljedicama ništetnosti i o djelomičnoj ništetnosti ugovora. (čl. 329. st. 2. ZOO)

Ako oštećena strana zahtjeva da se njezina obveza smanji na pravičan iznos, sud će udovoljiti takvom zahtjevu ako je to moguće, a u tom slučaju ugovor s odgovarajućom izmjenom ostaje na snazi. (čl. 329. st. 3. ZOO)

Oštećena strana može podnijeti zahtjev za smanjenje obveze na pravičan iznos u roku od pet godina od sklapanja ugovora. (čl. 329. st. 4. ZOO)

Lihvarske ugovore su razlog za ništetnost ugovora. Da bi se radilo o lihvarskom ugovoru moraju biti kumulativno ispunjene sljedeće pretpostavke:

- očiti nerazmjer vrijednosti činidaba,
- znanje lihvara za nepovoljne okolnosti druge strane,
- iskorištavanje od strane lihvara tih nepovoljnih okolnosti koje mogu biti:
 - a) stanje nužde ili teško materijalno stanje drugog,
 - b) njegovo nedovoljno iskustvo,
 - c) njegova lakomislenost,
 - d) njegova zavisnost.

Lihvarske ugovore može biti i djelomično ništetan, pod općim pretpostavkama o djelomičnoj ništetnosti.

Oštećena strana može zahtijevati da se njezina obveza smanji na pravičan iznos, i pokrenuti odgovarajući tužbu, ali u roku od pet godina od sklapanja ugovora

Ocjena o postojanju pretpostavki za lihvarske ugovore zavisi od okolnosti konkretnog slučaja i o tome postoji raznovrsna i opsežna sudska praksa.

Sud je pravilno utvrdio kako ugovor o odvjetničkoj nagradi nije zelenaški ugovor, između ostalog i stoga što tuženica tijekom postupka nije postavila protutužbeni zahtjev za utvrđenjem ništetnosti. „Osim toga smatra da u konkretnom slučaju nema elemenata za zaključak da bi se radilo o zelenaškom ugovoru, obzirom da je visina nagrade propisana Tarifom.“ (ŽSV, Gž-1161/2018 od 10. prosinca 2019.)

Pretpostavke za postojanje zelenaškog ugovora mora dokazati iskorišteni. Tužitelj tijekom postupka nije dokazao ni očiti nerazmjer uzajamnih davanja, ni nepovoljne okolnosti na strani njegove majke i zakonske zastupnice u vrijeme sklapanja nagodbe (*nagodba je sklopljena godinu dana nakon štetnog događaja i nakon što je tužiteljevoj majci već bila isplaćena ugovorenna svoga za slučaj smrti supruga*), a niti znanje tuženika o tim okolnostima, dakle nije dokazao ni pretpostavke za ništavost nagodbe u smislu čl. 141. ZOO/78 (sad čl. 329. ZOO). (sentenca iz odluke VSRH, Rev-x-548/13 od 15. listopada 2013.)

Ne postoji stanje nužde na strani tužitelja kada je ugovor o zajmu sklopio radi dobivanja sredstava za poslovanje svoje automehaničarske radnje, dakle **za razvoj svoje poslovne djelatnosti.** (sentenca iz odluke VSRH, Rev-x-46/12 od 17. srpnja 2012.)

Oštećenik može podnijeti zahtjev za smanjenje obveze na pravičan iznos u roku pet godina od sklapanja ugovora, u slučajevima zeleničkog ugovora (čl. 329. st. 4. ZOO). (sentenca iz odluke VSRH, Revr-357/06 od 13. rujna 2006.)

„Okolnosti koje nastanu nakon sklapanja ugovora, a koje otežavaju ispunjenje obveze jedne strane, nisu odlučujuće za procjenu je li neki ugovor zelenički ili nije.“ (VSRH, Rev-1243/91 od 25. lipnja 1991.)

Posljedice ništetnosti

U slučaju ništetnosti ugovora svaka ugovorna strana dužna je vratiti drugoj sve ono što je primila na temelju takva ugovora, a ako to nije moguće, ili ako se narav onoga što je ispunjeno protivi vraćanju, ima se dati odgovarajuća naknada u novcu, prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke, ako zakon što drugo ne određuje. (čl. 323. st. 1. ZOO)

Ugovaratelj koji je kriv za sklapanje ništetnog ugovora odgovoran je svome suugovaratelju za štetu koju trpi zbog ništetnosti ugovora ako ovaj nije znao ili prema okolnostima nije morao znati za postojanje uzroka ništetnosti. (čl. 323. st. 2. ZOO)

Ništetni ugovor ne postoji, njega nema u pravnom prostoru, pa stoga ne postoje ni obveze i tražbine iz takvog ugovora. Međutim, nastaju neke druge obveze, zavisno od okolnosti svakog ugovora.

Te su posljedice:

1. Obveza restitucije - obveza jedne strane **vratiti drugoj strani sve ono što je primila** na temelju takva ugovora, a ako to nije moguće, ali ako se narav onoga što je ispunjeno protivi vraćanju, ima se dati odgovarajuća naknada u novcu, prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke, ako zakon što drugo ne određuje. Valja imati na umu da i ova obveza, kao i druge, zastarijeva i to u roku od 5 godina.
2. Obveza naknade štete - ugovaratelj koji je kriv za sklapanje ništetnog ugovora odgovoran je svome suugovaratelju za štetu koju trpi zbog ništetnosti ugovora ako ovaj nije znao ili prema okolnostima nije morao znati za postojanje uzroka ništetnosti.

VSRH u svezi s pitanjem zastare potraživanja danog ili primljenog temeljem ništetnog ugovora imao donedavno ustaljenu sudske praksu prema kojoj pravne posljedice ništetnih ugovora nastupaju od dana sklapanja ništetnog ugovora, slijedom čega od tog dana počinje teći i zastarni rok, i to opći zastrani rok od 5 godina, za vraćanje danog temeljem takvog ugovora (VSRH, Revx-1125/13 od 25. veljače 2014., Revx-183/11 od 16. listopada 2013., Rev-374/03 od 28. svibnja 2003 i druge). Ali postojala su i drugačija stajališta zastupana u pravnoj literaturi. Prvi otklon od navedenog pravila bile su pravne posljedice kolektivne tužbe u predmetima zaštite prava potrošača kad je zaključeno da u tim slučajevima zastara restitucijskog zahtjeva počinje teći tek od pravomoćnosti presude u kojoj je utvrđena ništetnost

ugovora. Dapače, VSRH napravio je korak dalje i krupan zaokret u svojoj sudskoj praksi. Na sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske br. Su-IV-47/2020 održanoj 30. siječnja 2020. zauzeto je shvaćanje kako **zastara svih restitucijskih zahtjeva počinje teći od dana pravomoćnosti sudske odluke kojom je utvrđena ili na drugi način ustanovljena ništetnost ugovora.**

„Prema odredbi čl. 323. st. 1. ZOO, u slučaju ništetnosti svaka ugovorna strana dužna je vratiti drugoj sve ono što je primila na temelju takvog ugovora. S obzirom na to da nije sporno da je tuženik primio iznos od 14.000,00 eura, tuženik je u obvezi platiti taj iznos, a ne kunsku protuvrijednost tog iznosa.“ (VSRH, Rev-247/11 od 22. listopada 2014.)

U slučaju ništavosti ugovora svaka ugovorna strana dužna je vratiti drugoj sve ono što je primila na osnovu takvog ugovora, a ako to nije moguće, ili ako se priroda onog što je ispunjeno protivi vraćanju, ima se dati odgovarajuća naknada u novcu, prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke, ako zakon što drugo ne određuje. U konkretnom slučaju moguće je da tuženik tužiteljima vrati predmetnu poslovnu prostoriju. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-347/07 od 6. rujna 2007.)

Kad je ugovorom o prodaji ugovorena viša cijena od zakonom propisane, u tom dijelu odredbe o cijeni su ništave/ništetne. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-1863/1 od 21. studenoga 2001.)

Opseg ništetnosti

Ništetnost neke odredbe ugovora ne povlači ništetnost ugovora ako on može opstati bez ništetne odredbe i ako ona nije bila ni uvjet ugovora ni odlučujuća pobuda zbog koje je ugovor sklopljen. (čl. 324. st. 1. ZOO)

Ali će ugovor ostati valjan čak i ako je ništetna odredba bila uvjet ili odlučujuća pobuda ugovora u slučaju kad je ništetnost ustanovljena upravo da bi ugovor bio oslobođen te odredbe i vrijedio bez nje. (čl. 324. st. 2. ZOO)

Ništavost jedne odredbe ugovora ne dovodi nužno do ništetnosti čitavog ugovora. Kriterij je „ako on može opstati bez ništetne odredbe i ako ona nije bila ni uvjet ugovora ni odlučujuća pobuda zbog koje je ugovor sklopljen“.

Ali će ugovor ostati valjan čak i ako je ništetna odredba bila uvjet ili odlučujuća pobuda ugovora u slučaju kad je ništetnost ustanovljena upravo da bi ugovor bio oslobođen te odredbe i vrijedio bez nje.

Polazi se od načela *favor negotti*, to jest u prilog održanju ugovora na pravnoj snazi, ako se ikako može. To je načelo došlo do izražaja u presudi povodom koleketivne tužbe potrošača u svezi kredita u kojima je ugovorena valutna klauzula u CHF i jednostrano promjenjiva visina stope ugovorne kamate (Visoki trgovački sud u Zagrebu poslovni broj Pž-6632/2017 od 14. lipnja 2018.)

Ništavost neke odredbe ne povlači ništavost i samog ugovora ako on može opstati bez ništave odredbe. (sentenca iz odluke VSRH, Revr-293/08 od 10. lipnja 2008.)

Ne može se osnovano zahtijevati utvrđenje djelomične ništavosti/ništetnosti odredaba ugovora o cijeni, kad bez tih odredaba ugovor ne bi mogao opstati. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-907/02 od 27. veljače 2003.)

Konverzija

Kad ništetan ugovor udovoljava prepostavkama za valjanost nekog drugog ugovora, onda će među ugovarateljima vrijediti taj drugi ugovor, ako bi to bilo u suglasnosti s ciljem koji su ugovaratelji imali na umu kad su ugovor sklopili i ako se može uzeti da bi oni sklopili taj ugovor da su znali za ništetnost svog ugovora. (čl. 325. ZOO)

Dakle, zakon i ovdje polazi od načela *favor negoti*. Prepostavke zakonske konverzije su:

1. da ništetan ugovor udovoljava prepostavkama za valjanost nekog drugog ugovora,
2. ako bi to bilo u suglasnosti s ciljem koji su ugovaratelji imali na umu kad su ugovor sklopili,
3. ako se može uzeti da bi oni sklopili taj ugovor da su znali za ništetnost svog ugovora

Konvalidacija

Ništetan ugovor ne postaje valjan kad uzrok ništetnosti naknadno nestane. (čl. 326. st. 1. ZOO)

Ali ako je uzrok ništetnosti bila zabrana manjeg značenja, a ugovor u cijelosti ispunjen, ništetnost se ne može isticati. (čl. 326. st. 2. ZOO)

Opće je načelo prava da ništetan pravni posao ne može postati valjan. Ali to pravilo ima više izuzetaka. Najvažniji je opći izuzetak propisan je čl. 326./2. ZOO koji glasi: Ako je uzrok ništetnosti bila **zabrana manjeg značenja**, a ugovor u cijelosti **ispunjen**, ništetnost se ne može isticati. Dakle, u slučaju ispunjenja ovih dvaju prepostavki, ništetnost se ne može isticati.

Odredba se koristila u svojedobno čestim sporovima kad su strani državlјani kao fizičke osobe kupovali nekretnine bez dozvole nadležnog tijela i potvrde reciprociteta. Ocijenjeno je da ta zabrana nije manjeg značenja:

„**Zabranu manjeg značenja** u smislu čl. 107. st. 2. ZOO/78 (sad čl. 326. st. 2. ZOO) može predstavljati zabrana cilj koje je zaštita nekih pojedinačnih interesa ugovornih stranaka, a **ne i zabrana koje se cilj tiče zaštite određenih javnih interesa**. Propisima o pravima stranih osoba glede stjecanja vlasništva štiti se javni interes, pa kad je tim propisima strancu zabranjeno stjecanje prava vlasništva nekretnina, nije riječ o zabrani manjeg značenja. Stoga činjenica da je došlo do promjene propisa kojom ta zabrana prestaje, sama po sebi, ne dovodi do valjanosti ugovora, jer tim nije prestala zabrana koja bi bila manjeg značenja.“ (VSRH, Rev-3010/94 od 8. listopada 1998.)

Ali zakon propisuje i mogućnost konvalidacije ugovora koji su ništetni zbog nedostatka pisanog oblika (čl. 294. ZOO) te zelenički ugovori (329. st. 3. i 4. ZOO) pod prepostavkom smanjenja obveze na pravičan iznos.

Postoje i drugi slučajevi, specifični za naš pravni sustav razvijen iz pravnog sustava Jugoslavenske komunističke vladavine. Propisano je kako su ugovori koji su zaključeni protivno nekim tada kogentnim normama, koje su ocijenjene duboko nepravičnim, totalitarističkim i nedemokratskim, konvalidirali. Od tih propisa u praksi

dolazi do izražaja čl. 18. st. 1. Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine (1996.) koji glasi: **Pravni poslovi koje su prijašnji vlasnici sklopili protivno propisima kojima je bio zabranjen promet građevinskim zemljištem u društvenom vlasništvu smatraju se valjanim ukoliko nemaju drugih nedostataka koji ih čine ništavim ili pobojnim.**

„Pri donošenju revizijom pobijane odluka drugog stupnja, kao i pri donošenju prvostupanske presude sudovi nisu imali u vidu odredbu čl. 18. st. 1. Zakona o naknadi ... kojim je propisano da pravni poslovi koje su prijašnji vlasnici sklopili protivno propisima kojima je bio zabranjen promet građevinskim zemljištem u društvenom vlasništvu smatraju se valjanim ukoliko nemaju drugih nedostataka koji ih čine ništavim ili pobojnim. To stoga što kvaliteta tužiteljeva posjeda (zakonitost posjeda) ovisi i o ocjeni valjanosti ugovora o kupoprodaji od 12. rujna 1969. u smislu odredbe čl. 18. st. 1. Zakona o naknadi.“ (VSRH, Rev 389/14 od 29. svibnja 2019.)

Isticanje ništetnosti

Na ništetnost sud pazi po službenoj dužnosti i na nju se može pozivati svaka zainteresirana osoba. (čl. 327. st. 1. ZOO)

Pravo zahtijevati utvrđenje ništetnosti ima i državni odvjetnik. (čl. 327. st. 1. ZOO)

Pravo na isticanje ništetnosti ne gasi se. (čl. 328. ZOO)

U sudskom postupku sud pazi na ništetnost po službenoj dužnosti. Ne mora se niti jedna stranka u sudskom postupku pozivati na ništetnost ugovora, ali ako sud po službenoj dužnosti zaključi da je ništetan, u donošenju odluke će poći od tog prethodno riješenog pitanja.

Ako je odredba ugovora o zajmu o visini stope ugovornih kamata ništava, sud na ništavost u smislu odredbe čl. 109. st. 1. ZOO/78 pazi po službenoj dužnosti. (sentenca iz odluke ŽSVŽ, Gž16/03 od 13. siječnja 2003.)

S druge strane svaka zainteresirana strane može se pozivati na ništetnost nekog ugovora i može ustati s tužbom radi utvrđenja ništetnim ugovora u kojem nije stranka, ali pritom mora **dokazati svoju zainteresiranost**. To pravo ima i državni odvjetnik.

„Iako sam tužitelj ne navodi u čemu se sastoji njegov pravni interes za podnošenje tužbe, prvostupanski sud zaključuje da iz sadržaja Sporazuma kojeg je u vrijeme sklapanja potpisao i solemnizirao upravo tužitelj koji za svoje djelovanje odgovara društvu ali i zbog njegove šire javno-pravne odgovornosti (moguća prekršajna i kaznena odgovornost), tužitelj ima pravni interes da se utvrdi ništetnim pravni posao kojeg je potpisao sam tužitelj.“ (ŽSV Gž-380/2019 od 5. studenoga 2019.)

O pitanju ništetnosti ugovora sud može odlučiti kao o prethodnom pitanju:

Odredba čl. 109. ZOO/78 ne daje ovlast суду да suprotно čl. 2. st. 1. ZPP odlučuje o tome što nije u granicama zahtjeva koje su stranke stavile u postupku. To, međutim, ne znači da sud o tome ne bi **mogao odlučiti kao o prethodnom pitanju o rješenju kojeg ovisi odluka suda o osnovanosti tužbenog zahtjeva**. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-1076/06 od 14. veljače 2007.)

Što se tiče pažnje na ništetnost po službenoj dužnosti, VSRH je u više svojih odluka odredio stanovite granice takvom ispitivanju, a to su **granice tužbenog**

zahtjeva i činjeničnog supstrata na kog stranke ukazuju u postupku. Postoji i shvaćanje da VSRH u postupku revizije ne pazi na ništetnost po službenoj dužnosti jer ni na primjenu materijalnog prava ne pazi po službenoj dužnosti. To, dakako, ne vrijedi za drugostupanjski sud u postupku žalbe koji na primjenu materijalnog prava, pa tako i na ništetnost, pazi po službenoj dužnosti.

Pravni posao može biti ništav zbog više razloga, a pravni zaključak o ništavosti može se temeljiti samo na ocjeni pravno odlučnih činjenica koje su stranke iznijele tijekom postupka. Tek ako iz iznesenih činjenica proizlazi da je neka ugovorna odredba ništava, sud je dužan na ništavost paziti po službenoj dužnosti. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-170/11 od 11. ožujka 2014.)

„Točno je, kako je utvrdio drugostupanjski sud, da materijalno pravo doduše određuje da sud na ništetnost pravnog posla pazi po službenoj dužnosti ..., ali parnični sud samo u granicama zahtjeva ... Naime, tužbeni zahtjev jedini određuje koje su činjenice relevantne, pa je materijalno pravo pravilno primjenjeno kada je odbijen tužbeni zahtjev jer se sudovi nisu mogli upuštati u utvrđenje o postojanju razloga apsolutne ništetnosti.“ (VSRH Rev 282/05 od 16. studenoga 2005.)

Ovo pravno shvaćanje VSRH konzistentno zastupa i u recentnim odlukama. Primjerice:

„Međutim, **sud može paziti po službenoj dužnosti na ništetnost koja je istaknuta u okviru činjenica iznesenih od strane stranke koja se poziva na ništetnost.** Tužene su tijekom ovog postupka, pa tako i u žalbi, isticale da je sporni ugovor o zajmu ništeten zbog toga što se radi o simuliranom ugovoru iz čl. 285. st. 1. ZOO. Stoga nižestupanjski sudovi nisu ni utvrđivali činjenice koje su relevantne za primjenu ZDP jer tužene nisu navele u svezi toga činjenice, niti su predložili bilo kakve dokaze u tom smislu. Na taj način su tužene prigovor ništetnosti ugovora s osnova suprotnosti ZDP prvi put istakle u reviziji, a taj prigovor uključuje u biti isticanje prigovora nepotpuno i pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja i što se ne može po prvi puta isticati u reviziji.“ (VSRH Rev 2555/16 od 26. rujna 2017.)

Ova zadnja je odluka je ocjenjena u skladu s Ustavom od strane Ustavnog suda RH u odluci poslovni broj U-III/1404/2018 od 21. svibnja 2018.:

„Slijedom navedenog, a polazeći od okolnosti konkretnog slučaja, ocjena je Ustavnog suda da su **osporena presuda Vrhovnog suda, kao i presude nižestupanjskih sudova koje su joj prethodile, obrazložene na ustavnopravno prihvatljiv način**, te da u primjeni i tumačenju mjerodavnog prava nije utvrđena arbitarnost ili samovoljnost.“

Stoga ovo pravno shvaćanje možemo smatrati konačnim i sudovi su ga dužni primjenjivati, mada je u pravnoj literaturi gdjegdje izloženo kritici.

Pravo na isticanje ništetnosti se ne gasi. Dakle, ne zastarjeva niti je podložno prekluzivnim rokovima.

Protek vremena ne utječe na ništavost ugovora o doživotnom uzdržavanju, odnosno na taj se način ne bi mogla anulirati nedopuštenost pobuda za sklapanje tog ugovora. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-x-121/11 od 5. rujna 2012.)

Ispunjnjem ugovora ne nestaje uzrok ništavosti. (sentenca iz odluke VSRH, Revt-150/07 od 30. siječnja 2008.)

Budući je presuda o ništetnosti deklaratorne naravi, o tome se može odlučivati i kao o prethodnom pitanju. Dakle, parnična stranka se na ništetnost može pozivati i prigovorom u parnici. Nije nužno isticanje deklarativnog tužbenog zahtjeva za utvrđenje ništetnosti. Tužbeni zahtjevi usmjereni na ništetnost mogu, ali i ne moraju, sadržavati deklarativni preambul da se dotični ugovor, ili njegov dio, deklarira

ništetnim. Dostatno je da sadrže kondemnatorni zahtjev kojim se ispravljaju posljedice ništetnosti, primjerice restitucijski zahtjev, brisanje upisa u zemljišnoj knjizi ili slično. Ovo, međutim, ne vrijedi za pobjojnost koja baš mora biti konstitutivnom odlukom utvrđena.

„**Nema nikakve zapreke da u parničnom postupku sud na temelju čl. 12. st. 1. i 2. ZPP odluči o prigovoru ništavosti ugovora.**“ (VSRH, Rev-1530/10 od 10. travnja 2013.)

Stranka je ovlaštena prigovorom isticati razloge ništavosti, to jest ne mora postaviti takav tužbeni zahtjev. To tim više što se tužitelj poziva na prividnost ugovora kao razlog ništavosti iz čl. 66. ZOO/78 (sada čl. 285. ZOO). (sentenca iz odluke VSRH, Rev-963/05 od 28. veljače 2006.)

Pitanje solidariteta

U postupcima radi utvrđenja ugovora ništetnim obično je jedna ugovorna strana tužitelj, a druga tuženik pa se pitanje solidariteta ne postavlja. Međutim, ima predmeta u kojima je tužitelj treća osoba, ili jedna od više ugovornih strana. U tim slučajevima su sve ugovorne strane dotičnog ugovora jedinstveni suparničari sa svim posljedicama i značajkama koje ovaj institut podrazumjeva.

U sporu radi utvrđenja ništavim ugovora o kupoprodaji stana tuženici kao stranke ugovora imaju svojstvo jedinstvenih suparničara (čl. 201. ZPP) i smatraju se jednom parničnom strankom. Stoga se učinak revizije prvotuženika proteže i na drugotuženika unatoč činjenici što je tijekom postupka taj tuženik priznao tužbeni zahtjev i nije podnosi pravne lijekove. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-757/06 od 28. veljače 2007.)

Neke tipične vrste sporova u svezi ništetnosti ugovora

Problem ništetnosti ugovora zaključenih protivno zakonima koji štite potrošače

Potrošačko pravo je jedna nova grana prava koja se širi i sve više dobiva na značaju. U našem pravnom sustavu najstariji propis ove vrste nalazi se u čl. 296. st. 1. ZOO, koji se odnosi na sve vrste ugovora, i propisuje: **Ništetne su odredbe općih uvjeta ugovora koje, suprotno načelu savjesnosti i poštenja, prouzroče očiglednu neravnopravnost u pravima i obvezama strana na štetu suugovaratelja sastavljača ili ugrožavaju postizanje svrhe sklopljenog ugovora, čak i ako su opći uvjeti koji ih sadrže odobreni od nadležnog tijela.**

U procesu pristupanja RH EU u hrvatski pravi sustav integrirano je i europsko potrošačko pravo koje se temelji na direktivama VEU, ponajprije na Direktivi 93/13/EEZ. Ono je utjelovljena u hrvatsko nacionalno zakonodavstvo kroz Zakon o zaštiti potrošača („Narodne novine“ broj: 96/03, 46/07, 79/07, dalje: ZZP/03) i njegove kasnije verzije iz 2007. i 2014. („Narodne novine“ broj: 41/14, 110/15, 14/19, dalje ZZP/14), Zakon o potrošačkom kreditiranju („Narodne novine“ broj: 75/09, 112/12, 143/13, 147/13, 9/15, 78/15, 102/15 i 52/16, dalje: ZOPK) i Zakon o elektroničkim

komunikacijama („Narodne novine“ broj: 73/08, 90/11, 133/12, 80/13, 71/14, 72/17., dalje ZEK). Svi ti zakoni sadrže odredbe u ništetnosti potrošačkih ugovora ukoliko su zaključeni na štetu potrošača, to jest, ako je došlo do neravnoteže u pravima i obvezama ugovornih strana na štetu potrošača.

Sada važeći ZZP/14 u čl. 49. sadrži pojam nepoštene ugovorne odredbe, a koji se odnosi samo na potrošačke ugovore, te propisuje: **Ugovorna odredba o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo smatra se nepoštenom ako, suprotno načelu savjesnosti i poštenja, uzrokuje znatnu neravnotežu u pravima i obvezama ugovornih strana na štetu potrošača.** Dalje opširno objašnjava nepoštene odredbe, a u čl. 55. propisuje sankciju ništetnosti: **Nepoštena ugovorna odredba je ništetna. Ništetnost pojedine odredbe ugovora ne povlači ništetnost i samog ugovora ako on može opstati bez ništetne odredbe.**

„**Odredba ugovora o pružanju telekomunikacijskih usluga, kojom je ugovoren plaćanje ugovorene mjesecne naknade za ostatak cijelog ugovornog razdoblja u slučaju otkaza ugovora zbog neplaćanja izvršenih usluga, nepoštena je ugovorna odredba** kada je ona dio unaprijed sastavljenog ugovora pružatelja usluge o kojoj ugovorne strane nisu pregovarale, jer se njome potrošač (korisnik telekomunikacijske usluge) dovodi u odnosu prema pružatelju usluge u neravnopravan položaj. To za posljedicu ima ništetnost navedene odredbe.“ ŽSBj, Gž-3435/13 od 25. rujna 2014.

Problem ništetnosti ugovora o kreditu s valutnom klauzulom u CHF i jednostrano promjenjivom kamatom

Povodom tužbe radi zaštite kolektivnih interesa potrošača, prvostupanjski i drugostupanjski trgovački sudovi su zauzeli ovo shvaćanje:

Tuženici (skupina banaka) su ... „u razdoblju od 1. listopada 2004. do 31. prosinca 2008. povrijedili kolektivne interese i prava potrošača korisnika kredita zaključujući ugovore o kreditima koristeći u istima ništetne i nepoštene ugovorne odredbe u ugovorima o potrošačkom kreditiranju-ugovorima o kreditima na način da je **ugovoren valuta uz koju je vezana glavnica švicarski franak, a da prije zaključenja i u vrijeme zaključenja predmetnih ugovora nisu kao trgovci potrošače u cijelosti informirali** o svim potrebnim parametrima bitnim za donošenje valjane odluke utemeljene na potpunoj obavijesti, a tijekom pregovora i u svezi zaključenja predmetnih ugovora o kreditu, što je imalo za **posljedicu neravnotežu u pravima i obvezama ugovornih strana**, pa su time tuženici postupali suprotno odredbama tada važećeg Zakona o zaštiti potrošača („Narodne novine“ broj 96/13) i to člancima 81., 82. i 90., a od 7. kolovoza 2007. do 31. prosinca 2008. protivno odredbama tada važećeg Zakona o zaštiti potrošača („Narodne novine“ broj: 79/07, 125/07, 75/09, 79/09, 89/09 i 133/09) i to člancima 96. i 97. te suprotno odredbama ZOO,...“ (VTSRH, Pž-7129/13-4 od 13. lipnja 2014., pravomoćni dio presude u odnosu na koji je revizija odbijena)

„Radi se dakle o **utvrđenju samo djelomične ništetnosti** odredaba Ugovora u smislu odredbe čl. 87. st. 1. ZoZP/03, i to u dijelu kojim je **ugovoren promjenjiva redovna kamatna stopa s parametrima promjenjivosti koji se određuju Odlukama o kamatnim stopama XY. d.d. (...)** U preostalom dijelu nisu utvrđene ništetnim odredbe čl. 2. i 7. Ugovora, pa ni dio kojim je određeno naznačena visina kamatne stope na dan sklapanja ugovora o kreditu u visini od 4,90%. (...).“ (VSRH, Rev-1172/18 od 19. ožujka 2019.“

VSRH je zauzeo shvaćanje da zastara individualnih restitucijskih zahtjeva počinje teći ispočetka od trenutka pravomoćnosti sudske odluke donesene u povodu te tužbe, dakle od 13. lipnja 2014. u konkretnom slučaju.

Ubrzo nakon toga VSRH je evoluirao u svojim pravnim shvaćanjima zauzevši na sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 30. siječnja 2020. shvaćanje kako **kod restitucijskih zahtjeva zastara teče od pravomoćnosti sudske odluke kojom je utvrđena ili na drugi način ustanovljena ništetnost ugovora.**

Ovo je otvorilo prostor za mnogobrojne tužbe u kojima je već unaprijed riješeno pitanje djelomične ništetnosti (pozivom na odluku VTSRH, PŽ-7129/13-4 od 13. lipnja 2014. i VSRH, Rev 2245/17 od 20. ožujka 2018.), kao i pitanje zastare. Mada je u praksi bilo više različitih odluka nižih i viših sudova, ipak se ustalilo shvaćanje kako se u tim slučajevima prvo bitna ugovorena kamatna stopa uzima kao neizmjenjiva, po njoj se izračunaju i zbroje anuiteti te usporede s doista plaćenim anuitetima po jednostrano promjenjivim stopama. Za razliku koja se tako ukaže, u sudske odluke se ona naziva „preplata“, a koja je uvijek u korist banke, naloži se banci da ju isplati potrošaču.

Problem konverzije takvih ugovora

Zbog velikog medijskog i interesnog pritiska potrošača, odnosno njihovih udruga, kao i zbog raširenog shvaćanja u javnosti kako su ovakvi ugovori nepravični, zakonodavac je 2015. donio propis o konverziji takvih kredita kojom se olakšava pozicija potrošača kredita. To je bio Zakon o izmjeni i dopunama Zakona o potrošačkom kreditu ("Narodne novine", broj: 102/15, dalje: ZIDZOPK) koji je propisao konverziju kredita u CHF u kredit uz valutnu klauzulu u EUR, s tim što su stare odredbe izmijenjene u pogledu valutne obveze, kamatne stope i iznosa preostale neotplaćene glavnice kredita, te je postignut sporazum o raspolaganju preplatom. Osnovna ideja je bila u tome da se ovu kategoriju potrošača izjednače s pozicijom onih korisnika kredita koji su zaključili ugovore o kreditu s valutnom klauzulom u EUR. Za banku je ta konverzija bila obavezna, a za potrošače korisnike kredita isključivo dobrovoljno. Neki su potrošači zaključili takve sporazume o konverziji, a neki nisu. Banke su ustale sa zahtjevom protiv Republike Hrvatske pred međunarodnim arbitražnim sudom u Washingtonu zahtijevajući da im država naknadi štetu (2.5 milijardi kuna) koju su pretrpjeli ovim zakonom kog ocjenjuju populističkim i nepravičnim. Početkom veljače 2021. Hrvatska vlada je sa skupinom banaka (dvije nisu pristale) zaključila nagodbi čiji uglavci nisu objavljeni, ali je razvodno kako se radi o nekoj vrsti kompromisa.

Dok se nazire rješenje sporova o kreditu s valutnom klauzulom u CHF i jednostrano promjenjivom kamatnom stopom u jednom općeprihvaćenom smjeru, problem takvih ugovora koji su konvertirani na temelju ZIDZOPK, i dvojba da li potrošač i nakon konverzije djelomično ništetnog ugovora još može uspješno potraživati kakvu isplatu, ostaje zasad neriješen.

Praksa nižih sudova je različita, a VSRH još nije donio konačan stav o tome. Za sad, VSRH donio je dvije značajne odluke, naizgled kontradiktorne, mada zapravo to nisu. Prvu kojom načelno smatra kako korisnik kredita i nakon konverzije takvih ugovora (CHF + jednostrana izmjena kamatne stope) ima pravni interes zahtijevati neku isplatu pozivajući se na djelomičnu ili potpunu ništetnost starog ugovora o kreditu.

„Prema ocjeni ovog suda, sama činjenica da su stranke sklopile 19. siječnja 2016. dodatak ugovoru o kreditu na temelju Zakona o izmjeni i dopunama Zakona o potrošačkom kreditu ("Narodne novine", broj 102/15-u dalnjem tekstu: ZIDZOPK) –Konverzija kredita u kredit uz valutnu klauzulu u EUR –kojim su odredbe iz Ugovora o namjenskom kreditu od 21. lipnja 2007. izmjenile u pogledu valutne obveze, kamatne stope i iznosa preostale neotplaćene glavnice kredita te je postignut sporazum o raspolaganju preplatom –ne znači da je korisnica kredita izgubila pravni interes za utvrđenjem da su pojedine odredbe ugovora o kreditu ništetne. To stoga što tužiteljica ističe da joj nije u cijelosti podmiren dug i postavlja kondemnatorni zahtjev za isplatom. Osim toga, ništetnost nastupa po samom zakonu i nastaje od samog trenutka sklapanja pravnog posla pri čemu ništetan ugovor ne postaje valjan ni kad uzrok ništetnosti naknadno nestane (čl. 326.st.1. ZOO), osim u izuzetnim uvjetima koje propisuje čl. 326. st. 2. ZOO, a koji u predmetnom slučaju nisu ispunjeni (da je zabrana manjeg značaja i da je ugovoru cijelosti ispunjen). Tužiteljica stoga ima pravni interes i može tražiti utvrđenje ništetnosti pojedinih ugovornih odredbi kako bi na temelju toga ostvarila eventualna prava za koja smatra da joj pripadaju.“ (VSRH, Rev 2868/2018 od 12. veljače 2019.)

Pozivom na ovu odluku neki viši sudovi potvrđuju neke odluke pravostupanjskih sudova o dodatnim isplataima nakon konverzije, pozivajući se na gornju odluku VSRH. Primjerice ŽSV, Gž-115/2020 od 17. rujna 2020., ŽSŠ Gž-826/2017 od 4. studenog 2019. i drugi. Ali isto tako postoji i niz odluka viših sudova (ŽSZ, Gž-529/2018 od 21. rujna 2020.) Slično i : ŽSZ, Gž-6247/2016 od 3. svibnja 2018., ŽSV, Gž-1654/17 od 21. studenoga 2018., ŽSSt, Gž-1070/2017 od 8. studenog 2018., ŽSPu, Gž-925/2017-2 od 20.ožujka 2020.) u kojima je zauzeto shvaćanje kako su konverzijom stranke izmjenile svoje obveze, izvršile obračun „preplate“ koja je nastala zbog ništetne odredbe prvobitnog ugovora, kako su sad stvorene nove obveze i da po starim ništetnim odredbama ugovorne strane više ne duguju ništa jedna drugoj.

A u drugoj značajnoj odluci VSRH je odlučio kako je sporazum o konverziji valjan:

„Sporazum o konverziji sklopljen na osnovi Zakona o izmjeni i dopunama Zakona o potrošačkom kreditiranju ("Narodne novine" broj 102/15.) ima pravne učinke i valjan je u slučaju kada su ništetne odredbe osnovnog ugovora o kreditu o promjenjivoj kamatnoj stopi i valutnoj klauzuli.“ (VSRH,Gos-1/2019 od 4. ožujka 2020.)

Zbog dvojbi VSRH je u predmetu Rev-1042/17 podnio zahtjev za prethodnu odluku Sudu Europske unije, odnosno pitanje koje glasi:

1. Treba li Direktivu 93/13 o nepoštenim uvjetima o potrošačkim ugovorima1 tumačiti na način da se njezine odredbe primjenjuju na ugovor o kreditu koji je sklopljen prije pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji, ali koji je konvertiran nakon pristupanja Uniji na temelju zakona koji je Republika Hrvatska donijela nakon stupanja u članstvo Europske unije te, s tim u vezi, ima li nadležnosti Suda Europske unije za odgovaranje na drugo pitanje?

Ako je odgovor na prvo pitanje potvrđan, postavlja se sljedeće pitanje:

2. Treba li članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 o nepoštenim uvjetima o potrošačkim ugovorima tumačiti na način da mu se protivi nacionalni propis, poput posebnog zakona iz glavnog postupka – ZID ZPK 2015 – Zakon o konverziji, koji s jedne strane, prisilnom odredbom obvezuje pružatelja usluga ponuditi potrošaču sklapanje dodatka ugovora o kreditu na način propisan tim zakonom, a kojim dodatkom se pojedine ugovorne odredbe, koje su u trenutku stupanja na snagu tog zakona (odredba o jednostranoj izmjeni kamatne stope) ili kasnije (odredba o valutnoj klauzuli u CHF) sudskom odlukom utvrđene ništetnima, zamjenjuju valjanim ugovornim odredbama na način kao da je među strankama otpočetka bilo ugovoreno ono što je ugovoreno dodatkom, a čime se osigurava valjanost ugovora, dok se, s druge strane, potrošaču koji je dobrovoljno prihvatio sklapanje dodatka, uplate izvršene po osnovi nepoštenih ugovornih odredbi iskorištavaju za namirenje njegovih obveza koje proizlaze iz odredbi valjanog dodatka, uz sporazum o raspolaganju eventualnom preplatom ili

vraćanjem uplata potrošaču onda kad preplata premašuje zbroj anuiteta prema novom otplatnom planu, sve na način kako je to predviđeno tim zakonom?“ (Predmet C-474/20, pitanje uputio VSRH 30. rujna 2020.

Još se jedan sličan postupak vodi povodom pitanja OGS Zagreb predmet C-567/20.

Na ta pitanje Sud EU još nije zauzeo shvaćanje.

VSRH je zaključkom poslovni broj Su IV –308/2020 od 5. studenog 2020. zaključio:

Prvostupanjski sud može primjenom čl. 213. st. 1. toč. 2. Zakona o parničnom postupku odrediti prekid postupka i u predmetima u kojima je predmet spora zahtjev potrošača za isplatu nakon što je među strankama zaključen dodatak ugovora o kreditu u skladu s odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o potrošačkom kreditiranju („Narodne novine“ br. 102/15), a nakon što je Vrhovni sud u predmetu Rev-1042/17 podnio zahtjev za prethodnu odluku Sudu Europske unije.

Ugovori zaključeni u devizama protivno zakonu i drugo

Odredbe u zabrani domaćim građanima ili pravnim osobama ugovaranja plaćanja u devizama naslijedene su iz socijalističkih vremena kad su imale svrhu čuvanja državnog monopolija nad vrijednim devizama koje su ostvarivali građani i poduzeća, a kojima su za devize u zamjenu davani manje vrijedni domaći dinari (uvijek po nepovoljnem kursu) koji su uz to patili od galopirajuće inflacije. To je bila jedna organizirana državna i partiskska pljačka građana i poduzeća. Zbog potrebe za financiranjem obrane i nabavom oružja, te su odredbe zadržane i u zakonodavstvu RH tijekom 90-tih godina. Usljed tromosti zakonodavstva, one postoje čak i danas, mada je teško dokučiti koja im je sad svrha. I to u zemlji koja je članica Europske unije i uskoro namjerava zamijeniti domaću valutu s eurom, a većina građana štedi u devizama.

Danas tu zabrano donosi odredba iz čl. 15. Zakona o deviznom poslovanju („Narodne novine“ broj: 96/03, 140/05, 132/06, 150/08, 92/09, 153/09, 133/09, 145/10, 76/13, dalje: ZDP) koja glasi: „Plaćanje i naplata u stranim sredstvima plaćanja te prijenosi deviznih sredstava između rezidenata te između rezidenata i nerezidenata u Republici Hrvatskoj dopušteni su u slučajevima propisanima zakonom ili odlukom Hrvatske narodne banke.“ To znači da oni građani (a to su zapravo svi) i one pravne osobe (a to su daleko pretežita većina) kojima zakon ili HNB nisu odobrili plaćanje u devizama, ne smiju plaćati u devizama. A ugovori koje oni ugovore s plaćanjem u devizama, ništetni su.

U stvarnosti građani na veliko trguju devizama, i taj se čin u javnoj svijesti ne smatra nemoralnim ili protuzakonitim. Ali ako netko ustane sa zahtjevom za utvrđenjem ništetnosti takvog ugovora, uspjjet će u sporu.

„Budući da je na temelju pravilne primjene materijalnog prava citiranog čl. 65. st. 1. ZOO te čl. 9. i čl. 499. ZOO pravilno naloženo tuženiku vraćanje pozajmljenog iznosa novčanih sredstava koji su protivno čl. 15. Zakona o deviznom poslovanju (iz 2003., dalje: ZDP), kojim je propisano da su plaćanje i naplata u stranim sredstvima plaćanja te prijenosi deviznih sredstava između rezidenata, te između rezidenata i nerezidenata u Republici Hrvatskoj dopušteni samo u slučajevima propisanim zakonom ili odlukom Hrvatske narodne banke. Kako ni ZDP, a niti koji drugi zakoni ne dopuštaju plaćanje u stranim sredstvima između rezidenata u Republici Hrvatskoj, niti su stranke tijekom

postupka iznijele da bi predmetno plaćanje bilo odobreno odlukom Hrvatske narodne banke, prvostupanjski sud zaključuje da se radi o ništetnom pravnom poslu u smislu čl. 322. st. 1. ZOO-a, jer je isti protivan prisilnim propisima, odnosno gore citiranoj odredbi čl. 15. ZDP-a, te je naložio vraćanje onoga što je primljeno, sve temeljem čl. 323. st. 1. ZOO-a, temeljem koje odredbe svaka stranka ima obvezu da drugoj vrati sve ono što je primila temeljem takvog ništetnog ugovora“. (ŽSZ, Gž 2459/2020 od 25. studenoga 2020.)

Ugovor o zajmu koji je 1995. sklopljen u stranoj valuti ništav je. Pravo tužitelja da zbog ništavosti ugovora o zajmu sklopljenog u stranoj valuti zahtjeva stranu valutu opredjeljuje i njihov zahtjev na kamate. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-1620/09 od 14. srpnja 2015. i Rev-2781/11 od 16. lipnja 2015.)

Ništetnost i ugovori o doživotnom/dosmrtnom uzdržavanju

Pitanje ništetnosti ovih ugovora postavlja se najčešće u slučajevima kad primatelj uzdržavanja premine kratko vrijeme nakon zaključenja ugovora. Dvojbeno je da li su takvi ugovori protivni moralu. Sudska praksa je u većem broju odluka zauzela shvaćanje da, ukoliko je davatelj uzdržavanja znao da predstoji bliska i izvjesna smrt primatelja uzdržavanja, tada bi takvi ugovori bili protivni moralu društva jer davatelj uzdržavanja iskorištava tuđu nevolju da bi ostvario nerazmjeru korist. Pa ako su protivni moralu društva – ništeti su. Ali ako on to nije znao, čak i u slučajevima ukoliko je smrt uslijedila kratko vrijeme nakon sklapanja ugovora, nisu protivni moralu društva jer su ti ugovori ionako aleatori.

„**Sve ove okolnosti ne ukazuju na to da bi, unatoč teškoj dijagnozi, davateljici uzdržavanja već kod sklapanja ugovora bilo poznato koliko će dugo živjeti primatelj**, odnosno da predstoji bliska smrt, pogotovo ako se ima na umu napredak medicine koji često omogućava višegodišnje preživljavanje bolesnika s karcinomom. ... Zato po shvaćanju ovoga suda predmetni ugovor nije protivan moralu društva, jer ugovor sadrži element aleatornosti, a nema elemenata za zaključak da bi teška dijagnoza sama po sebi ukazivala na to da je davateljica uzdržavanja sklopila ugovor koristeći nevolju primatelja uzdržavanja, pa predmetni ugovor nije ništav po čl. 322. st. 1. ZOO...“ (VSRH, Rev 1269/2015 od 3. prosinca 2019.)

„Iako se Ugovorom o doživotnom uzdržavanju ne mogu osporiti elementi aleatornosti, pa okolnost što je primatelj uzdržavanja umro uskoro nakon sklapanja ugovora sama po sebi nije razlog ništavosti ugovora. Međutim, **ako je ugovor sklopljen u uvjetima kada je bilo izvjesno da predstoji smrt primatelja uzdržavanja, ako je ugovor sklopljen iskorištavanjem tuđe nevolje radi postizanja nesrazmjerne imovinske koristi, tada je taj ugovor suprotan moralu** i kao takav ništavu smislu odredbe čl. 103. st. 1. ZOO/78.“ (VSRH, Rev 881/2015 od 9. listopada 2019.)

Sama okolnost da je primateljica uzdržavanja umrla relativno kratko vrijeme nakon sklapanja ugovora o doživotnom uzdržavanju (2 mjeseca) ne čini taj ugovor ništetnim u okolnostima kada davateljica uzdržavanja nije sklopila ugovor o namjeri da iskoristi teško stanje primateljice uzdržavanja radi postizanja nerazmjerne imovinske koristi. (Sentenca iz odluke ŽSSt, Gž-748/2019 od 11. travnja 2019.)

Pitanje ništetnosti ugovora u kreditu sa sporazumom o založnom pravu koje su s građanima Republike Hrvatske zaključile Raiffeisenbank štedionice

Početkom 2000.-tih godina desetak Raiffeisenbank štedionica iz Austrije zaključilo je putem svojih agenata u Hrvatskoj oko 3.000 ugovora o kreditu (hipotekarnih kredita) s hrvatskim građanima koristeći tipske ugovore u kojima je stajalo da su ugovori zaključeni u Austriji dok su sporazumi o ugovornom založnom

pravu zaključeni u Hrvatskoj i solemnizirani od strane domaćih javnih bilježnika. Te štedionice nisu imale odobrenja za rad na području Hrvatske od HNB. Neki korisnici kredita iz raznovrsnih razloga nisu mogli više vraćati anuitete, te su protiv njih štedionice pokrenule ovrhe na založenim nekretninama. Oni su ustali s tužbama u kojima tvrde da su ti ugovori ništetni, pozivajući se ponajviše na to što ove štedionice nisu imale dopuštenje za rad na teritoriju Hrvatske, a što je protivno kogentnoj zakonskoj normi.

U nekim odlukama hrvatski sudovi su se pozivali na sljedeću odredbu:

Ako je sklapanje određenog ugovora zabranjeno samo jednoj strani, ugovor je valjan ako u zakonu nije što drugo predviđeno za određeni slučaj, a strana koja je povrijedila zakonsku zabranu snosit će odgovarajuće posljedice. (čl. 332. st. 2. ZOO)

U tim odlukama zauzeto je shvaćanje kako Reiffelsenbank štedionice nisu smjele poslovati na tlu RH te im je doista bilo zabranjeno sklapanje ugovora o poslovnim kreditima, ali je građanima Hrvatske to bilo dozvoljeno, pa stoga ti ugovori, po čl. 332. st. 2. ZOO nisu bili ništetni.

U nekim predmetima sud je utvrdio kako su takvi ugovori zaključeni u Republici Austriji, jer je tako pisalo na tipskim obrascima ugovora, bez obzira što su sporazumi o založnom pravu solemnizirani u Hrvatskoj, sa sljedećim obrazloženjem:

„Slijedom navedenog prvostupanjski sud nalazi neosnovanom tvrdnju tužiteljice o ništetnosti predmetnih Ugovora u smislu odredbe čl. 19.j Zakona o potrošačkom kreditiranju (NN 75/09, 112/12, 143/13, 147/13, 9/15, 78/15 i 102/15) kojom je propisano da je ugovor o kreditu ništetan ako ga je sklopio vjerovnik, odnosno kreditni posrednik koji nema odobrenje za pružanje usluga potrošačkog kreditiranja, odnosno za posredovanje pri potrošačkom kreditiranju. ... Kako se u konkretnom slučaju ne radi o poslovanju tuženika na području Republike Hrvatske jer je ugovor o kreditu sklopljen u Republici Austriji predmetni ugovor nije protivan prisilnom propisu i ne može se smatrati ništetnim u smislu odredbe čl. 322. st. 1. ZOO.“ (ŽSV, Gž-1383/18 od 30. listopada 2018.)

Ali je bilo i presuda u kojima je deklarirana ništetnost tih ugovora.

Zbog velike medijske uzbune protiv takvih ugovora, u specifičnim političkim okolnostima, Sabor RH donio je populistički (jednoglasno izglasani) Zakon o ništetnosti ugovora o kreditu s međunarodnim obilježjima sklopljenih u Republici Hrvatskoj s neovlaštenim vjerovnikom ("Narodne novine" broj: 72/17, takozvani Škibolin zakon, nazvan po zastupniku Marinu Škiboli), u kojem je u čl. 3. st. 1. propisano da su ugovori o kreditu s međunarodnim obilježjem sklopljeni u Republici Hrvatskoj između dužnika s neovlaštenim vjerovnikom ništetni te da je sukladno čl. 4. Zakona i javnobilježnički akt sklopljen na osnovu ili u vezi s ništetnim ugovorom ništetan. Ali presudom suda EU u predmetu C-630/17 Anica Milivojević protiv Raiffeisenbank St. Stefan-Jagerberg-Wolfsberg eGEN od 14. veljače 2019., koji je pokrenut na zahtjev Općinskog suda u Rijeci, Stalna služba u Rabu, presuđeno je kako je taj zakon protivan čl. 56. Ugovora o funkcioniranju Europske unije (UFEU).

„U odnosu na revizijski prigovor ništetnosti predmetnog ugovora o kreditu pozivom na Zakon o ništetnosti ugovora o kreditu s međunarodnim obilježjima sklopljenih u Republici Hrvatskoj s neovlaštenim vjerovnikom ("Narodne novine" broj 72/17), u kojem je u čl. 3. st. 1. propisano da su ugovori o kreditu s međunarodnim obilježjem sklopljeni u Republici Hrvatskoj između dužnika s neovlaštenim vjerovnikom ništetni te da je sukladno čl. 4. Zakona i javnobilježnički akt sklopljen na

osnovu ili u vezi s ništetnim ugovorom ništetan, valja odgovoriti da je **u presudi Europskog suda (suda EU) u predmetu C-630/17 Anica Milivojević protiv Raiffeisenbank St. Stefan-Jagerberg-Wolfsberg eGEN od 14. veljače 2019. odlučeno da je takav propis države članice protivan čl. 56. Ugovora o funkcioniranju Europske unije (UFEU)**. Naime, u toj odluci presuđeno je da čl. 56. UFEU treba tumačiti na način da mu se protivi propis države članice poput onoga o kojem je riječ u glavnem postupku, učinak kojeg je među ostalim to da su ugovori o kreditu i na njima utemeljeni pravni poslovi sklopljeni na državnom području te države članice između dužnika i vjerovnika s poslovnim nastanom u drugoj državi članici, koji ne raspolaže odobrenjem koji nadležna tijela prve države članice izdaju za obavljanje njihove djelatnosti na njezinu državnom području ništeti od dana svojeg sklapanja, čak i ako su bili sklopljeni prije stupanja na snagu navedenog propisa. Navedena interpretativna presuda djeluje prema svima, što znači da je ona pravno obvezujuća kako za sud u kojem je postavljeno prethodno pitanje, a tako i za ostale nacionalne sudove koji su dužni primijeniti pravno shvaćanje iz presude Europskog suda u postupcima koji se vode pred nacionalnim sudovima. Dakle, **ne može se više govoriti o tome da bi predmetni ugovor o jednokratnom kreditu bio ništetan zbog toga što je sklopljen u Republici Hrvatskoj s neovlaštenim vjerovnikom, pri čemu valja imati na umu i to da je ugovor od strane vjerovnika ispunjen, a zabrana se odnosila samo na jednu ugovornu stranu.**“ (VSRH, Rev 1564/2018 od 9. listopada 2019.)

Na kraju je Ustavni sud RH u odluci poslovni broj U-I-3678/2017 i dr. od 3. studenoga 2019. odlučio kako se pokreće postupak za ocjenu suglasnosti s Ustavom te kako se ukida Zakon o ništetnosti ugovora o kreditu s međunarodnim obilježjima sklopljenih u Republici Hrvatskoj s neovlaštenim vjerovnikom (»Narodne novine« broj 72/17.).

Dakle, u konačnici, obvezujuće je pravno shvaćanje VSRH kako se ne može više govoriti o tome da bi predmetni ugovor o jednokratnom kreditu bio ništetan zbog toga što je sklopljen u Republici Hrvatskoj s neovlaštenim vjerovnikom, pri čemu valja imati na umu i to da je ugovor od strane vjerovnika ispunjen, a zabrana se odnosila samo na jednu ugovornu stranu.

Ništetnost i ugovor o darovanju

Česti su sporovi u svezi darovnih ugovora bez faktične predaje posjeda. Ako nisu zaključeni u obliku javnobilježničkog akta ili solemnizirani, protivni su odredbi čl. 482. ZOO, i zbog toga ništetni.

- (1) Ugovor o darovanju nekretnine sklapa se u pisanim oblicima.**
(2) Ugovor o darovanju bez prave predaje stvari mora biti sklopljen u obliku javnobilježničkog akta ili ovjerovljene (solemnizirane) privatne isprave. (čl. 482. ZOO)

U odluka VSRH iz 80-tih i 90-tih godina izraženo je shvaćanje da za valjanost darovnog ugovora sačinjenog u pisanim oblicima, koji je proveden u zemljiskim knjigama, nije odlučno je li izvršena predaja u posjed darovanih nekretnina. „... međutim sadašnjom praksom ovog suda **odstupljeno je od navedenog shvaćanja**. Tako je npr. u odlukama broj Rev-2759/11 od 18. prosinca 2012., broj Rev-722/12 od 15. prosinca 2015., broj Rev-955/2009 od 6. svibnja 2010., broj Rev-995/2004 od 4. listopada 2005., broj Rev-880/05 od 19. listopada 2005., broj Rev-2593/00 od 16. prosinca 2003. i dr. izraženo shvaćanje da **ugovor o darovanju bez prave predaje mora biti sklopljen u obliku javnobilježničkog akta ili ovjerovljene (solemnizirane) privatne isprave, odnosno u formi sudskog zapisnika, a propisani nedostatak forme da ne može nadomjestiti upis u zemljiske knjige.**“ (VSRH, Rev-x 676/2017 od 2. srpnja 2019.).

„Pri tome, kad je darovatelj faktički za sebe zadržao pravo stanovanja te darovane nekretnine i nakon sklapanja ugovora o darovanju nastavio živjeti u stanu, radi se o darovanju bez prave predaje

za čiju je valjanost potreban oblik javnobilježničkog akta. Dakle, **ugovor o darovanju nekretnine, kada nije izvršena faktička predaja posjeda, tada mora biti zaključen u obliku javnobilježničkog akta ili solemnisiran** jer ima pravni učinak jedino predajom i vršenjem posjeda te nekretnine. Stoga, kako je u postupku utvrđeno i od samih stranaka nespornim da tužena nije preselila u sporni stan u smislu vršenja svakodnevnog posjeda toga stana, što proizlazi iz svih utvrđenih činjenica, takav sklopljeni ugovor sukladno čl. 322. ZOO-a nije valjan, zbog čega je i temeljem čl. 373. toč.3. ZPP-a žalbu tužiteljice valjalo prihvati i preinačiti prvostupanjsku presudu u tom dijelu i prihvati tužbeni zahtjev.“ (ŽSPu, Gž-384/2017 od 11. veljače 2019.)

Posebno o nepostojećim ugovorima i razlikovanju od ništetnih ugovora

Budući ZOO ne spominje izrijekom nepostojeće ugovore kao vrstu nevaljalih ugovora, a nisu to ni spominjali ni ZOO/78 niti OGZ, mada se to dade zaključiti iz nekolicine zakonskih odredbi, u teoriji i praksi postojala su razmimoilaženja o tome da li te dvije vrste uopće treba razlikovati kad su im posljedice iste. Zaključeno je ipak kako je razlikovanje potrebno i kako postoje neke razlike. Pogotovo ta što kod nepostojećih ugovora nisu ispunjene prepostavke za nastanak ugovora, a kod ništetnih jesu, ali su ti drugi iz nekog razloga protivni pravnom poretku.

U nekim odlukama VSRH iz razdoblja prije 2013. zauzimano je shvaćanja kako oba zahtjeva, onaj za deklariranje ništetnosti, i onaj za deklariranje kako ugovor nije nastao, imaju iste zakonske posljedice pa u tom slučaju nema mesta odbijanju zahtjeva za deklariranje ništetnosti ako je dokazano da je ugovor nepostojeći, već njegovog prihvaćanja. Ova praksa je došla do izražaja u predmetima u kojima neke srpske izbjeglice iz RH traže utvrđenje ništetnim kupoprodajne ugovore sklopljenih s Agencijom koja je za RH otkupljivala napuštena imanja, a pri sklapanju takvih pravnih poslova sudjelovali su punomoćnici tih izbjeglica kojima za taj pravni posao zastpani, navodno, nije izdao punomoć. Kako su ti ugovori sklapani s nedovoljnom pažnjom u odnosu na punomoć, vlasništvo i identitet nekretnina, mnogi imaju određenih manjkavosti.

Presudom prvostupanjskog suda utvrđuje se da je ništav ugovor o kupoprodaji jer je sklopljen po punomoćniku kome za taj pravni posao tužitelj nije izdao punomoć, niti je naknadno odobrio posao. Odlučujući povodom revizije VSRH potvrđuje odluke nižih sudova sa sljedećim obrazloženjem: „U postupku pred sudovima nižeg stupnja a na temelju iskaza svjedoka M. P. utvrđeno je da tužitelj nije odobrio radnje svog navodnog punomoćnika te da davanje osobnih isprava S. P. nije bilo u svrhu prodaje nekretnine već radi ishođenja mirovine. Tužena ne tvrdi da je tražila od tužitelja da pravni posao - Ugovor o kupoprodaji nekretnine naknadno odobri što je bila ovlaštena temeljem čl. 88. st. 2. ZOO-a. Stoga slijedom odredbe čl. 88. st. 3. ZOO-a jer tužitelj kao neovlašteno zastupani nije niti u naknadnom roku odobrio citirani ugovor to se **ima smatrati da ugovor nije niti sklopljen**. Stoga kako je posljedica sklapanja ugovora po punomoćniku bez ovlaštenja zastupanog jednaka posljedici ništavog ugovora – jer se u oba slučaja smatra da ugovora niti nema to su sudovi nižeg stupnja pravilno presudili kao pod I. izreke presude suda prvog stupnja. ... Također ne radi se niti o pobojniosti ugovora, tj. razlogu za poništenje ugovora jer se takav zahtjev može postaviti samo između ugovornih strana, a u ovom postupku tužitelj nije niti bio strana u ugovoru niti je ugovor nastao pa od početka ne stvara nikakve učinke, što kod pobojnog ugovora nije slučaj jer je takav ugovor valjan sve do trenutka kada se poništava.“ (VSRH, Rev 2215/10 od 7. prosinca 2011.)

Kolebanje sudske prakse je usklađeno kad je na sjednici Građanskog odjela VSRH od 14. studenoga 2013. zauzeto pravno shvaćanje da se trebaju odbiti kao

neosnovani tužbeni zahtjevi tužitelja na utvrđenje ništetnosti ugovora ako se radi o nepostojećem ugovoru. Ono glasi:

"Tužbenim zahtjevom se ne može osnovano zahtijevati utvrđenje ništavosti pravnog posla koji je sklopljen od strane neovlaštene osobe jer je odredbom čl. 88. st. 3. Zakona o obveznim odnosima propisano da se smatra da takav ugovor nije ni sklopljen."

Primjena ovog pravila u praksi znade izgledati tako da bi, u slučajevima nepostojećeg ugovora, bio odbijen deklarativni tužbeni zahtjev na utvrđenje ugovora ništetnim (zato jer se pogrešno ističu razlozi nepostojanja ugovora) ali bi bio usvojen konstitutivni zahtjev za uspostavu stanja kakvo je postojalo prije sklapanja nepostojećeg ugovora (primjerice brisanja uknjižbe vlasnika temeljem nepostojećeg ugovora).

Pobojnost

Pojam i osnovne značajke

Ugovor je pobojan kad ga je sklopila strana ograničeno poslovno sposobna, kad je pri njegovu sklapanju bilo mana volje te kad je to ovim Zakonom ili posebnim propisom određeno. (čl. 330. ZOO)

Zakon koristi izričaj „pobojan ugovor“ koji se „poništava“, a isti je korišten i u prijašnjem ZOO/78. Stariji nazivi jesu „relativnom ništav ugovor“ i „rušljiv ugovor“.

Pobojni pravni posao ima sve potrepštine za nastanak pravnog posla, ali je protivan određenim propisima kojima se štite interesi strane u pravnom poslu (ograničena poslovna sposobnost, mana volje, i drugo, čl. 330. ZOO);

Takov ugovor je nastao, on postoji i stvara pravne učinke, ali može biti pobijen. Takvi ugovori nisu poništeni po samom zakonu već pod stanovitim propisanim pretpostavkama, na zahtjev ugovorne strane u čijem je interesu pobojnost ustanovljena, mogu biti pobijeni. Aktivno legitimirana na takvu tužbu je samo jedna ugovorna strana, i to ona u čijem je interesu pobojnost ustanovljena. Da bi takav pravni posao bio pobijen, i da ne bi proizvodio pravne učinke, on mora biti poništen konstitutivnom odlukom suda. Dakle, ne tek deklatornim utvrđenjem.

„Nižestupanjski sudovi polaze od činjenice da bi predmetna Izjava bila potpisana pod prijetnjom. Međutim, propuštaju cijeniti pravne posljedice te mane volje koja predstavlja razlog pobojnosti pravnog posla s učincima da druga strana, koja je zbog opravdanog straha sklopila predmetni ugovor može tražiti da se ugovor poništi (čl. 60. st. 1. ZOO). **Ako u navedenoj mani volje (prijetnja) pravni posao nije poništen konstitutivnom odlukom suda, onda on proizvodi pravne učinke.**“ (VSRH, Rev-x 266/16 od 6. prosinca 2017.)

„Tužitelj koji nije ugovorna stranka nije aktivno legitimiran zahtijevati poništaj ugovora. Samo ugovorna strana u interesu koje je pobojnost ustanovljena ovlaštena je zahtijevati da se ugovor poništi.“ (VSRH, Rev-231/06 od 9. svibnja 2006.)

Zahtijevati da se ugovor poništi može samo ugovorna strana u interesu koje je pobojnost ustanovljena, pa slijedom toga, nije aktivno legitimirana treća osoba, koja uopće nije strana iz ugovora. (sentenza iz odluke VTS, Pž-1037/93 od 25. siječnja 1994.)

U parnicama radi poništenja ugovora pasivno je legitimirana uvijek ona druga ugovorna strana.

Na pobojnost sud ne pazi po službenoj dužnosti - *ex offo*. Presuda je **konstitutivna**, a djeluje *ex tunc*, to jest od časa nastanka tog ugovora, ne od pravomoćnosti presude. Ugovorne obveze iz takvog ugovora obvezuju stranke sve do pravomoćnosti presude kojom se isti ugovor konstitutivno poništava.

„Pobojni (relativno ništavi) ugovori imaju pravne učinke i obvezuju ugovorne stranke sve dok se konstitutivnom odlukom suda ne ponište. Relativno ništavi ugovori ne mogu se pobijati prigovorom istaknutim u parnici.“ (VSRH, Rev-184/85 od 6. ožujka 1985.)

Nakon proteka prekluzivnog roka, pobojni ugovori postaju valjani i trajno stvaraju pravne učinke poput drugih valjanih pravnih poslova.

Pravo zahtijevati poništaj pobojnog ugovora prestaje istekom roka od **jedne godine** od saznanja za razlog pobojnosti, odnosno od prestanka prisile (subjektivni rok). To pravo u svakom slučaju prestaje istekom roka od **tri godine** od dana sklapanja ugovora (objektivni rok).

Teret dokaza o postojanju razloga za pobojnost je na tužitelju.

Razlozi pobojnosti

1. Kad je ugovor sklopila ograničeno poslovno sposobna strana (čl. 276. st. 2. i 3. ZOO)

Za sklapanje pravovaljanog ugovora potrebno je da ugovaratelj ima poslovnu sposobnost koja se zahtijeva za sklapanje toga ugovora. (čl. 276. st. 1. ZOO)

Ograničeno poslovno sposobna osoba može bez odobrenja svoga zakonskog zastupnika sklapati samo one ugovore čije joj je sklapanje zakonom dopušteno, odnosno sve ugovore čije sklapanje odlukom suda o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti nije zabranjeno. (čl. 276. st. 2. ZOO)

Ostali ugovori tih osoba ako su sklopljeni bez odobrenja zakonskog zastupnika pobojni su, ali mogu biti osnaženi njegovim naknadnim odobrenjem. (čl. 276. st. 3. ZOO)

Odredbe ZOO koje reguliraju poslovnu sposobnost i poslovnu nesposobnost (čl. 18.) i ograničenu poslovnu sposobnost (čl. 276.) nisu usklađene s odredbama novog Zakona o braku iz 2015. koji ne poznaje ranije postojeću razliku između

potpunog i djelomičnog lišenja poslovne sposobnosti. Sad postoji samo djelomično lišenje poslovne sposobnosti punoljetne osobe u odnosu na neke „radnje i poslove koje osoba nije sposobna samostalno poduzeti u odnosu na osobno stanje te imovinu.“ Lišen je poslovne sposobnosti i onaj koji bi po odredbama ZOO bio poslovno nesposobnost ali i osoba ograničene poslovne sposobnosti. Ove dvojbe su više teoretske prirode jer u sudske prakse obično nije problem u utvrđivanju da li je netko poslovno nesposoban ili je ograničeno poslovno sposoban jer se te činjenice, u slučaju spora, utvrđuju u pravilu vještačenjem. Osim toga, pitanje poslovne sposobnosti, nesposobnosti ili ograničene poslovne sposobnosti nije vezano uz činjenicu nečijeg lišenja poslovne sposobnosti u izvanparničnom sudsakom postupku.

Ugovor koji je sklopila ograničeno poslovno sposobna strana je pobojan, a ne ništav. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-342/07 od 28. studenoga 2007.)

Tužiteljica, iako je bila osoba sa psihičkim smetnjama u vrijeme sklapanja ugovora, bila je sposobna za rasuđivanje i izražavanje svoje volje. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-410/06 od 11. listopada 2006.)

„Činjenica da ugovornoj strani nije bila oduzeta poslovna sposobnost ne isključuje mogućnost da u vrijeme sklapanja ugovora stvarno nije bila poslovno sposobna.“ (VSRH, Rev-1032/96 od 3. srpnja 1996.)

Ako ugovor sklopi poslovno nesposobna osoba to je razlog za ništetnost, a ako ga sklopi poslovno ograničeno sposobna osoba to je razlog pobojnosti. To je stari zakonski propis i pravno shvaćanje sudova.

„Kako je prvostupanjski sud utvrdio, a na temelju nalaza i mišljenja sudske vještakice da A. V. u vrijeme potpisivanja ugovora nije bio poslovno sposoban zbog svog zdravstvenog stanja to se ne može primijeniti navedena odredba jer ona regulira pobojnost ugovora kada ga je zaključila ograničeno poslovno sposobna osoba, a ne osoba koja uopće nije imala poslovnu sposobnost u trenutku zaključenja pravnog posla. U konkretnom slučaju trebalo je primijeniti odredbu čl. 276. st. 1. ZOO-a koja propisuje da je za sklapanje pravovaljanog ugovora potrebno da ugovaratelj ima poslovnu sposobnost koja se zahtjeva za sklapanje toga ugovora. Ukoliko ugovor sklopi osoba koja nema poslovnu sposobnost radi se o ugovoru koji je ništetan jer je protivan zakonskom propisu, pa se zbog toga razloga može tražiti samo utvrđenje ništetnim takovog ugovora, ali ne i poništenje ugovora.“ (ŽSV, Gž-253/2019 od 24. rujna 2019.)

2. Kad je pri njegovom sklapanju bilo mana volje kao što su: prijetnja (čl. 279. st. 1. i 2. ZOO), bitna zabluda (čl. 280. i 283. ZOO) i prijevara (čl. 284. ZOO)

Manama volje nazivamo različite vrste nesklada između volje i očitovanja kod sklapanja ugovora. Njih ima više vrsta. Ne uzrokuju sve mane volje pobojnost ugovora. Neke od njih dovode do pobojnosti ugovora, neke do ništetnosti, a zbog nekih je nepostojeći. Do **pobojnosti** dovode: prijetnja, bitna zabluda i prijevara, do **ništetnosti**: školski primjer ili šala, uporaba sile, zabluda o pobudi kod besplatnog ugovora, nesporazum, a **nepostojeći** ugovor jest: prividan ugovor.

Sugestibilnost nije mana volje zbog koje bi ugovor bio pobojan.

„Univerzalni nasljednik ima pravo pobijati ugovor zbog mana volje njegova prednika kao ugovorne strane.“ (VSRH, Rev-1871/90 od 11. prosinca 1990.)

a) Prijetnja:

Ako je ugovorna strana ili netko treći nedopuštenom prijetnjom izazvao opravdani strah kod druge strane tako da je ona zbog toga sklopila ugovor, druga strana može zahtijevati da se ugovor poništi. (čl. 279. st. 1. ZOO)

Strah se smatra opravdanim ako se iz okolnosti vidi da je ozbiljnom opasnošću ugrožen život, tijelo ili drugo značajno dobro ugovorne strane ili treće osobe. (čl. 279. st. 2. ZOO)

Valja razlikovati prijetnju od sile (fizičke). Kod fizičke sile radi se o najgrubljoj povredi ustava i zakona i posljedica iste je ništetnost, ne pobjojnost ugovora.

„Pasivno legitimirana stranka u parnici radi poništenja ugovora je druga ugovorna stranka (ugovorna stranka koja je izvršila prijetnju i prisilu) pa i u slučaju kad je prijetnju i prisilu na tužitelja, kao jednu od ugovornih stranaka, izvršila treća osoba.“ (VSRH, Rev-794/06 od 23. kolovoza 2006.)

b) Bitna zabluda:

Zabluda je bitna ako se odnosi na objekt ugovora, bitna svojstva objekta ugovora, na osobu s kojom se sklapa ugovor ako se sklapa s obzirom na tu osobu, a i na okolnosti koje se po običajima u prometu ili po namjeri strana smatraju odlučnim, a strana koja je u zabludi ne bi inače sklopila takav ugovor. Strana koja je u zabludi može zahtijevati poništaj ugovora zbog bitne zablude. (čl. 280. st. 1. i 2. ZOO)

Dakle, prepostavke za postojanje bitne zablude jesu:

- da se bitna zabluda odnosi na a) objekt ugovora, b) bitna svojstva objekta ugovora, c) osobu s kojom se sklapa ugovor ako se sklapa s obzirom na tu osobu, d) okolnosti koje se po običajima u prometu ili po namjeri strana smatraju odlučnim;
- da strana koja je u zabludi, da nije u takvoj zabludi, ne bi sklopila takav ugovor.

Sve ove prepostavke treba tužitelj u postupku dokazati ako želi uspjeti sa zahtjevom za poništaj iz ovog razloga.

„U postupku je pravilno utvrđeno kako „na strani tužitelja nije postojala zabluda o onome glede čega je potpisao Sporazum u navedenom pisanom sadržaju (kao tzv. nesvesni nesklad između volje tužitelja i očitovanja te volje: da u Sporazumu nije očitovalo nešto što uistinu nije želio), odnosno da tužitelj (pa i kao osoba s životnim iskustvom i obvezom da prije potpisivanja svakog pravnog posla poduzme ono što bi svaka prosječno pažljiva osoba trebala) nije imao drugačiju predodžbu o stvarnim okolnostima ili činjenicama zbog kojeg se Sporazum sklapa u odnosu na njegov pisani sadržaj (dakle: da je Sporazum sklopljen "slobodnom voljom obje strane" i zbog u njemu naznačenog razloga te u skladu s time u konačnom u cijelosti i ispunjen), ... „ (VSRH, Revr 277/15 od 22. rujna 2015.)

c) Prijevara:

Ako jedna strana izazove zabludu kod druge strane ili je održava u zabludi u namjeri da je time navede na sklapanje ugovora, druga strana može zahtijevati poništaj ugovora i onda kad zabluda nije bitna. (čl. 284. st. 1. ZOO)

Prepostavke ovakve tužbe jesu:

- jedna strana izazove zabludu kod druge strane ili je održava u zabludi,
- to radi u namjeri da drugu stranu navede na sklapanje ugovora,

-ta zabluda je istovrsna s vrstama zabluda iz čl. 280. st. 1. ZOO, s tom razlikom da ne mora biti bitna.

Sporovi ove vrste su u sudskej praksi razmjerno česti.

„Obzirom na rezultate provedenog postupka, a iz kojih je razvidno da tužiteljica dovodi u pitanje pravnu valjanost sklopljenog sporazumnog raskida ugovora o radu a zbog manje volje u smislu prijetnji i prijevarnog postupanja odnosno zablude, a što su razlozi za poništaj takvog pravnog posla, a ne za ništetnost, onda je ocijeniti kako je pravilno pobijanom presudom odbijen zahtjev tužiteljice za utvrđenje ništetnosti sporazumnog prestanka ugovora o radu, jer za to nisu ispunjene zakonske pretpostavke.“ (VSRH, Revr 1449/15 od 12. travnja 2016.)

„U smislu citiranih odredbi, a polazeći od činjeničnih utvrđenja, pravilno su nižestupanjski sudovi ocijenili da je pobijani ugovor rezultat prijevarnog postupanja treće osobe – D. P., a za koje prijevarno postupanje su tuženici kao kćerka i zet D. P. znali odnosno morali znati. Očito je da takvo prijevarno postupanje D. P. (**nagovorio tužitelja da sklopi kupoprodajni ugovor koji je trebao biti formalno osiguranje tražbine, a ne stvarno sklapanje kupoprodajnog ugovora sa pravnim posljedicama koje iz tog pravnog posla i proizlaze**) je imao za cilj izazivanje zablude kod tužitelja, a sa namjerom da ga navede na sklapanje tog ugovora, u čemu je i uspio. Kako je dakle takav ugovor opterećen manom volje na strani tužitelja kao jedne od ugovornih strana, to je i ostvarena pretpostavka iz odredbe čl. 331. st. 1. ZOO-a za njegovo poništenje, a kako su to pravilno nižestupanjski sudovi i ocijenili.“ (VSRH, Rev 501/10 od 29. svibnja 2012.)

„Strana koja je sklopila ugovor uz prijevaru ima pravo na naknadu štete i ako pod prijevarom sklopljeni ugovor nije prethodno poništen.“ (VSRH, Rev, 646/89 od 5. rujna 1989.)

3. Kad je to ZOO-om ili posebnim propisom određeno.

Jedan od slučajeva kad zakon propisuje kao sankciju poništenje ugovora pod određenim pretpostavkama, jest i prekomjerno oštećenje (*laesio enormis*), odnosno, očiti nerazmjer uzajamnih činidaba. Tako čl. 375. ZOO propisuje:

Ako je između činidaba ugovornih strana u dvostrano obveznom ugovoru postojao u vrijeme sklapanja ugovora očiti nerazmjer, oštećena strana može zahtijevati poništaj ugovora ako za pravu vrijednost tada nije znala niti je morala znati.

Pravo da se zahtijeva poništaj ugovora prestaje istekom godine dana od njegova sklapanja.

Odricanje unaprijed od toga prava nema pravni učinak.

Ugovor će ostati na snazi ako druga strana ponudi dopunu do prave vrijednosti.

Zbog ovoga nerazmjera ne može se zahtijevati poništaj trgovačkog ugovora, ugovora na sreću, javne prodaje, a ni onda kad je za stvar dana viša cijena iz osobite naklonosti.

Zakon propisuje takozvanu subjektivnu koncepciju: ako oštećena strana za pravu vrijednost između činidaba nije znala u vrijeme zaključenja ugovora, niti je morala znati.

Pretpostavke ovakve tužbe, odnosno činjenice koje tužitelj treba u postupku dokazati, jesu:

- da je riječ u dvostrano obveznom ugovoru,
- da je između činidaba ugovornih strana postojao očiti nerazmjer,
- nerazmjer je morao postojati već u vrijeme sklapanja ugovora,

- oštećena strana za pravu vrijednost tada nije znala, niti je morala znati,
- da je tuženo unutar objektivnog roka od godine dana od sklapanja ugovora.

Pobijati ugovor zbog prekomjernog oštećenja ne može osoba koja „kao kupac nije postupala s pozornošću koju bi upotrijebio prosječan čovjek prilikom sklapanja ugovora o kupnji dionica. Naime, utvrđeno je da tuženica nije provjerila bonitet trgovačkog društva čije dionice je kupovala, iako je taj podatak bi jednostavno provjerljiv putem Zavoda za platni promet.“ (VSRH, Rev-601/05 od 21. prosinca 2005.)

Propisan je posebni objektivni prekluzivni rok od 1 godine od časa zaključenja ugovora. Razlika vrijednosti mora postojati već u času zaključenja ugovora.

Iz ovog razloga su pobjjni samo naplatni ugovori, ali ne ni oni svi. Tako su od poništaja iz razloga prekomjernog oštećenja izuzeti (čl. 375. st. 3. ZOO):

- aleatorni ugovori,
- ugovori sklopljeni javnom prodajom (VSRH, Rev 361/85 od 9. svibnja 1085.),
- ugovori u kojima je strana pristala platiti afekcijsku cijenu,
- trgovački ugovori,
- ugovori o nagodbi.

Pravo na dopunu do prave vrijednosti. Naime, takav ugovor može ostati na snazi ako druga strana ponudi dopunu do prave vrijednosti. To nije uvjetovano pristankom druge strane.

Koliki je to očiti nerazmjer, odlučuje se od slučaja do slučaja. Ali stara sudska praksa je prihvaćala razliku od 1/3 dijela vrijednosti, i više, kao prekomjerno oštećenje.

Nema prekomjernog oštećenja kada tužitelj traži da se isto utvrdi i da se poništi ugovor o prodaji nekretnina kojim je **tužitelj kao prodavatelj raspolagao nekretninama u korist tuženika i za koje je znao da su bogate rudnim blagom**, usprkos tome što je evidentno da je vrijednost tih nekretnina daleko veća od ugovorene prodajne cijene uvezvi u obzir višekratnik za obračun tržišne vrijednosti nekretnina u eksplotacijskom području, a upravo stoga što rudno blago koje se nalazi u sastavu tih nekretnina ipak **ne pripada kupcu nekretnine niti ga on može eksplotirati bez koncesije**, pa je stoga jasno da vrijednost predmetnih nekretnina treba uzimati u obzir bez višekratnika za obračun tržišne vrijednosti nekretnina u eksplotacijskom području, što konkretno znači da vrijednost nekretnina ipak nije daleko veća od ugovorene cijene prodaje i stoga **nema uvjeta da sud doneše zaključak o prekomjernom obeštećenju**. (sentanca iz odluke ŽSSIB, Gž-850/2019 od 7. svibnja 2020.)

„Nadalje, nije odlučno to što je ugovor trajao svega dva mjeseca, jer je ugovor o doživotnom uzdržavanju, sam za sebe, aleatorni ugovor (ugovor na sreću). Stoga, načelo jednakе vrijednosti uzajamnih davanja (čl. 15. ZOO), a time i pravo koje proistječe iz čl. 139. st. 1. ZOO – **prekomjerno oštećenje, očiti nerazmjer uzajamnih davanja, nije temelj na kojem bi se moglo tražiti poništenje ugovora o doživotnom uzdržavanju.**“ (VSRH, Rev-x 138/13 od 8. svibnja 2013.)

„Prepostavka vraćanja plaćenog iznosa cijene zbog mane volje ili **očitog nerazmjera uzajamnih davanja** je poništenje sklopljenog ugovora. Takav zahtjev mora se istaknuti tužbom odnosno **ne može se o njemu odlučivati kao o prethodnom pitanju.**“ (VSRH, Rev-x-463/11 od 26. veljače 2013.)

Prekomjerno oštećenje postoji kad vrijednost nekretnine iznosi približno **60 posto od ugovorene cijene**. (sentanca iz odluke VTS, Pž-1577/92 od 11. svibnja 1993.)

Opseg pobjavnosti

U pravilu djelomično poništenje ugovora ne postoji.

Posljedice poništenja (pobjavnosti)

Ako je na temelju ugovora koji je poništen nešto bilo ispunjeno, ima se vratiti, a ako to nije moguće, ili ako se narav onoga što je ispunjeno protivi vraćanju, ima se dati odgovarajuća naknada u novcu, prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke. (čl. 332. st. 1. ZOO)

Ugovaratelj na čijoj je strani uzrok pobjavnosti odgovoran je svom suugovaratelju za štetu koju trpi zbog poništaja ugovora ako ovaj nije znao ni morao znati za postojanje uzroka pobjavnosti ugovora. (čl. 332. st. 2. ZOO)

Osnovna posljedica poništenog ugovora (pobijenog) jest vraćanje onoga što je bilo ispunjeno, iste kao i kod utvrđenja ugovora ništetnim. Ako se narav onoga što je ispunjeno protivi vraćanju, ima se dati odgovarajuća naknada u novcu, prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke. Obveza na vraćanje ili gore spomenutu naknadu u novcu ne zavisi od krivnje druge strane.

„Posljedice poništaja pobjavnog pravnog posla i posljedice apsolutne ništavosti pravnog posla su iste, jer u oba slučaja posljedice nastupaju ex tunc, tj. od sklapanja pravnog posla te se smatra kao da pravni posao nije ni sklopljen.“ (VSRH, Rev-x-1040/11 od 20. studenoga 2012.)

U slučaju poništaja ugovora zbog ograničene poslovne sposobnosti jednog ugovaratelja, suugovaratelj takve osobe može zahtijevati vraćanje samo onoga dijela ispunjenja koji se nalazi u imovini ograničeno poslovno sposobne osobe ili je upotrijebljen u njezinu korist, a i onoga što je namjerno uništeno ili otuđeno. (čl. 333. ZOO)

Ograničeno poslovno sposobna osoba odgovara za štetu nastalu poništajem ugovora ako je lukavstvom uvjerila svog suugovaratelja da je poslovno sposobna. (čl. 334. ZOO)

Prestanak prava na poništaj

Pravo zahtijevati poništaj pobjavnog ugovora prestaje istekom roka od jedne godine od saznanja za razlog pobjavnosti, odnosno od prestanka prisile. (čl. 335. st. 1. ZOO)

To pravo u svakom slučaju prestaje istekom roka od tri godine od dana sklapanja ugovora. (čl. 335. st. 2. ZOO)

„Pravilno nižestupanjski sudovi zaključuju da i u slučaju da je tužiteljica predmetni darovni ugovor sklopila pod prijetnjom tuženika, da tužiteljica ne bi imala pravo zahtijevati poništenje tog ugovora jer je tužiteljica prekludirana u tom pravu obzirom da je od sklapanja tog ugovora i odlaska

tuženika u Australiju pa do podnošenja tužbe u ovom postupku proteklo više od jedne godine. Naime, odredbom čl. 117. st. 1. ZOO/78 propisano je da pravo zahtijevati poništenje pobojnog ugovora prestaje istekom jedne godine od saznanja za razlog pobojnosti odnosno od prestanka prinude.“ (VSRH, Rev 610/11 od 2. prosinca 2014.)

„Nižestupanjski sudovi odbili su zahtjev tužitelja, nakon što su utvrdili da je tužitelj zahtjev za poništaj sporazuma podnio nakon proteka tri godine od njegova sklapanja. Time je izgubio pravo zahtijevati zaštitu u smislu čl. 117. ZOO/78 (*sada čl. 335. ZOO*).“ (VSRH, Rev-174/13 od 25. ožujka 2014.)

„Rokovi iz čl. 117. ZOO/78 (*sada čl. 335. ZOO*) su prekluzivni.“ (VSRH, Rev-431/10 od 13. studenoga 2013.)

Konvalidacija

Svi pobojni ugovori po zakonu konvalidiraju istekom rokova za podizanje tužbe.

Također mogu konvalidirati i po posebnim propisima, primjerice:

- naknadnim odobrenjem zakonskog zastupnika ograničeno poslovno sposobne ugovorne strane,
- naknadnom potvrdom,
- ispunjnjem strane svjesne pobojnosti na njenoj strani.

Problem nevaljalosti ugovora o zajmu zaključenih posredstvom ili s članovima zločinačke organizacije

Na području Republike Hrvatske između početka 2007. i 17. svibnja 2012., djelovala je zločinačka organizacija koja se kao krinkom služila većim brojem trgovačkih društava različitim imena pozajmljujući građanima novac pod lihvarskim uvjetima. Većina članova zločinačke organizacije do danas je pravomoćno osuđena zbog ovog kaznenog djela presudama Županijskog suda u Zagrebu poslovni broj KOV-US-35/14 od 25. travnja 2014., KOV-US-36/14 od 25. travnja 2014., KOV-US-38/14 od 29. travnja 2014., KOV-US-52/14 od 10. lipnja 2014., KOV-US-36/14 od 30. rujna 2015. i K-Us-36/15 od 30. rujna 2015. Nakon što je ova organizacija razotkrivena 2012. godine došlo je do velikog broja sporova u kojima su žrtve ustajale s tužbenim zahtjevima na utvrđenje ništetnost ili na poništenje ovih ugovora, ili su oba zahtjeva eventualno kumulirali. Sudska praksa je vrlo različita i do danas se nije stabilizirala. Mada svi slučajevi ne moraju biti, a u pravilu i nisu, istovjetni, smjernica je nedavna odluka VSRH koji je zauzeo pravno shvaćanje kako se tu radi o mani volje prevarom žrtava, pa je stoga takav ugovor pobjajan.

„Kada se uzme u obzir da je tuženik primao uplate ugovorenih anuiteta predmetnog zajma putem kreditnih ureda odnosno trgovačkih društava za koje je predmetnom pravomoćnom presude Županijskog suda u Zagrebu broj KOV-US-38 od 29. travnja 2014. utvrđeno da su bili kinka za djelatnost zločinačkog udruženja, da je i trgovačko društvo Plava svjetlost d.o.o. također navedeno kao jedno od njih, pri čemu je tuženik u posjedu računa, za koji navodi da je izdan tužiteljici, od strane kreditnog ureda koji je bio posrednik u ishođenju kredita, da je sklapanje predmetnog zajma izričito navedeno u presudi Županijskog suda u Zagrebu posl. broj KOV-US-38 od 29. travnja 2014. kao jedan od onih u odnosu na koje je utvrđeno da je dan pod lihvarskim uvjetima, pravilno je

drugostupanjski sud utvrdio da je tuženik bio povezan sa članovima zločinačkog udruženja, koji su kazneno osuđeni za to djelo, kao i da je isti znao za prijevaru na štetu tužiteljice. ... Sukladno odredbi čl. 284. st. 1. ZOO ako jedna strana izazove zabludu kod druge strane ili je održava u zabludi u namjeri da je time navede na sklapanje ugovora, druga strana može zahtijevati poništaj ugovora i onda kada zabluda nije bitna. Prema odredbi st. 3. tog članka ako je prijevaru učinila treća osoba, prijevara utječe na sam ugovor ako je druga strana u vrijeme sklapanja ugovora znala ili morala znati za prijevaru. U smislu citiranih odredbi, a polazeći od činjeničnih utvrđenja, pravilno je drugostupanjski sud ocijenio da je pobijani ugovor rezultat prijevarnog postupanja treće osobe - članova zločinačkog udruženja, a za koje prijevarno postupanje je tuženik znao odnosno morao znati. Očito je takvo prijevarno postupanje imalo za cilj izazivanja zablude kod tužiteljice, a s namjerom da ju se navede na sklapanje predmetnog ugovora. Obzirom je takav ugovor opterećen manom volje na strani tužiteljice kao jedne od ugovornih strana, to je i ostvarena pretpostavka za poništenje iz čl. 335. ZOO, a kako je pravilno drugostupanjski sud i ocijenio. Jednako tako pravilno je primijenjena i odredba čl. 332. ZOO kada je usvojen zahtjev za brisanje založnog prava, budući je upisano založno pravo dio poništenog ugovora zbog mana volje - prevare. (VSRH, Rev-x 577/2017 od 24. studenog 2020.)

VIII. Da li se o pobjojnosti može odlučivati kao o prethodnom pitanju?

Budući je presuda o pobjojnosti ugovora konstitutivna, o tome se ne može odlučivati kao o prethodnom pitanju.

„Sudska nagodba je mješoviti procesnopravni i građanskopravni ugovor zbog čega se pobjojnost odnosno ništavost ili djelomična ništavost pojedinih odredaba sudske nagodbe ocjenjuje primjenom materijalnog prava pa sud nije ovlašten odlučivati o pravnim učincima sudske nagodbe kao o prethodnom pitanju.“ (ŽSV, Gž-4983/13 od 12. ožujka 2014.)

„Pobojan (relativno ništav) ugovor može se poništavati samo konstitutivnom tužbom, a ne na temelju prigovora pobjojnosti, jer pobjojnost ne nastupa po samom zakonu, već na temelju konstitutivne presude kojom se ugovor poništava. Stoga se pitanje pobjojnosti ne može rješavati kao prethodno pitanje.“ (VSRH, Rev-1098/07 od 26. ožujka 2008.)

Odnos ništetnosti, pobjojnosti i nepostojanja ugovora u sudskom postupku

Od odlučne važnosti za uspjeh u sporu može biti okolnost da li se u tužbi zahtjeva ništetnost ili pobjojnost nekog ugovora. Viši su sudovi u više odluka zauzeli shvaćanje da zahtjev za ništetnošću ne uključuje u sebi i zahtjev za poništenjem dotičnog ugovora. Zbog katkad nedovoljno uočljive razlike između ništetnosti i pobjojnosti, korisno je ustajanje s eventualno kumuliranim zahtjevima. Sudovi moraju obratiti pažnju ne samo na izreku tužbenog zahtjeva u kojem se, primjerice, traži pobjojnost ugovora, a sadržajno u historijatu tužbe navode i činjenice koje dovode do ništetnosti ugovora, pa u tom slučaju moraju dati razloge i za ništetnost.

Poseban problem u predmetima ove vrste jest okolnost što odvjetnici često u tužbenom zahtjevu zahtijevaju deklaraciju ništetnosti, a u historijatu tužbe navode činjenice koje dovode do pobjojnosti, ili obrnuto, zahtijevaju konstitutivnu pobjojnost, a obrazlažu to činjenicama koje ukazuju na ništetnost ili na nepostojanje ugovora.

„Kako tužiteljica ne ističe drugi činjenični osnov ništetnosti, a niti prema utvrđenjima suda prvog stupnja dokazi provedeni u postupku upućuju na druge osnove ništetnosti (na koje ovaj sud pazi po službenoj dužnosti), to je osnovano sud prvog stupnja odbio tužbeni zahtjev. Pritom se posebno napominje da u okviru postavljenog deklaratornog tužbenog zahtjeva na utvrđenje ništetnosti sud nije bio ovlašten raspravljati o eventualnom postojanju razloga pobjojnosti, jer nije istaknut konstitutivni tužbeni zahtjev na poništenje - pobijanje predmetnog sporazuma u okviru kojeg bi takva pitanja bilo moguće ocjenjivati.“ (ŽSS Gž R 813/2019 od 12. prosinca 2019.)

„Nižestupanjski su sudovi odbili tužbeni zahtjev uz obrazloženje da tužitelj činjeničnim navodima u tužbi ukazuje na pobojnost navedenih ugovora zbog zablude i prijevare u smislu čl. 280. i 284. ZOO dok tužbenim zahtjevom traži utvrđenje ništavosti navedenih ugovora temeljem čl. 322. ZOO. Ocijenili su da se za utvrđenje ništavosti ugovora zahtjeva postojanje činjeničnog stanja drugačijeg od činjeničnog stanja za pobijanje ugovora kako je to tužitelj naveo u tužbi. Revident ističe da su nižestupanjski sudovi počinili bitnu povredu odredaba parničnog postupka iz čl. 354. st. 2. toč. 11. ZPP jer nisu dali razloge o odlučnim činjenicama odnosno navodima tužitelja koji se tiču ništavosti predmetnih ugovora. Pravilno ističe revident da je tužbu utemeljio i na razlozima koji bi za posljedicu mogli imati ništavost predmetnih ugovora (navodi tužitelja o nedopuštenoj pobudi za sklapanje ugovora, da su ugovori sklopljeni protivno moralu i prisilnim propisima i dr.) međutim **nižestupanjski sudovi nisu dali razloge o takvim navodima.**“ (VSRH, Rev 1029/2017 od 14. srpnja 2020.)

Sud nije ovlašten donositi odluku mimo postavljenog tužbenog zahtjeva tužitelja-radnika neovisno o tome što bi eventualno utvrđene činjenice upućivale na osnovanost nekog drugog tužbenog zahtjeva, a ne onog kojeg je postavio tužitelj-radnik, pa tako ako je radnik tužbom zahtjevao utvrđenje ništetnosti njegova sporazuma s tuženikom-poslodavcem, zbog toga što je radnik iz straha pristao na takav sporazum, sud ne bi mogao utvrditi da predmetni sporazum nije ništetan nego da se poništava zbog zakonom predviđenih razloga pobojnosti. (Sentenca iz odluke ŽSSt, Gž R-813/2019 od 12. prosinca 2019.)

„U okviru parnice za proglašenje ovrhe nedopuštenom prvostupanjski sud raspravlja i odlučuje samo o žalbenim razlozima zbog kojih je ovršenik upućen na parnicu te se i tužba može temeljiti samo na činjenicama koje su bile iznesene u žalbi protiv rješenja o ovrsi pa obzirom da tužitelj u žalbi protiv rješenja o ovrsi nije isticao ništavost Ugovora o založnom pravu niti je iz tog razloga upućen na parnicu to prvostupanjski sud u okviru ove parnice o ništavosti nije bio dužan raspravljati što nije zapreka da tužitelj utvrđenje ništavosti traži u posebnom parničnom postupku.“ (ŽSV, Gž-909/2018 od 4. prosinca 2019.)

"Revizijski sud prihvata zaključak i pravno shvaćanje drugostupanjskog suda o tome da pozivanje na nesporazum, a prije toga na simulaciju i prijevaru, ne može opravdati ništavost spornog ugovora." (VSRH, Rev-x 802/11-2 od 16. listopada 2013.)

„Uz to na tvrdnje tuženika valja reći da prema ocjeni ovog suda, eventualna **zabluda** odnosno mana volje na strani tuženika u pogledu ugovorene otpremnine je mogla predstavljati razlog pobojnosti navedene odredbe čl. 13. Ugovora o radu u smislu odredbe čl. 111. ZOO/78 i biti predmetom posebne parnice. **Mane volje ne čine, kako to pogrešno smatra tuženik, navedeni ugovor o radu odnosno odredbu čl. 13. toga ugovora ništavom.**“ (VSRH, Revr 387/13 od 5. lipnja 2013.)

Ako tužitelj pogriješi u tužbi i zahtjeva utvrđenje ništetnost, a ugovor je nepostojeći, zbog čega sud mora odbiti taj dio njegovog zahtjeva, te ne znači da sud mora odbiti i drugi njegov zahtjev koji ide prema ostvarenju pravnih posljedica nepostojećeg ugovora, primjerice brisanje upisa u zk. na temelju takvog nepostojećeg ugovora:

„Naime, u konkretnom slučaju radi se o prepostavkama iz čl. 88. st. 1. i 3. ZOO/78 gdje je ugovor (i aneks) sklopila kao punomoćnik u ime drugoga osoba bez njegovog ovlaštenja, a neovlašteno zastupani nije naknadno odobrio ugovor, slijedom čega ugovor nije niti sklopljen. Dakle, **ne radi se uopće o sklopljenom ugovoru i aneksu, slijedom čega isti niti ne može biti ništav, već je nepostojeći** i bez ikakvih pravnih učinaka. ... Tužbeni zahtjev radi uspostave ranijeg zemljišnoknjižnog stanja je u cijelosti osnovan, jer se tuženica **Republika Hrvatska uknjižila na nekretninama tužitelja temeljem nepostojećeg ugovora, pa su ispunjene sve prepostavke za brisanje takvog upisa** i uspostavu ranijeg zemljišnoknjižnog stanja obzirom na nepostojeći ugovor, a sve temeljem čl. 129. st. 1. ZZK/96.“ (VSRH, Rev 1045/10 od 12. lipnja 2012.)

Prividan ugovor nije ništetan/ništav već nepostojeći:

"... posljedica prividnog ugovora nije njegova ništavost - već to da među ugovornim stranama prividan ugovor nema učinaka, on je pravno nepostojeći pravni posao **Takov ugovor, jer kao pravno neegzistirajući (nepostojeći) nema učinaka među strankama, ne može biti "protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima te moralu društva" - pa slijedom toga niti ništav** u smislu odredbe čl. 103. st. 1. ZOO/78, koja posljedicu ništavosti vezuje uz te okolnosti. Kod toga je za ukazati da postoje i bitne razlike između ništavog i pravno nepostojećeg ugovora: primjerice, nepostojeći ugovor, kakav je prividni (kod sklapanja kojeg nije postojala suglasnost volja da takav postoji i u ičemu djeluje, a bez koje suglasnosti ugovor ne nastaje: čl. 26. ZOO/78), nikada ne može konvalidirati...." (VSRH, Rev 2357/15-2 od 2. veljače 2016.)

Prividan ugovor nije nastao, pa se zato ne može s uspjehom zahtijevati njegovo poništenje. Po čl. 285. st. 1. i 2. ZOO, prividan ugovor nema učinka među ugovornim stranama, ali ako prikriva neki drugi ugovor, taj drugi vrijedi ako je udovoljeno pretpostavkama za njegovu pravnu valjanost.

„Prividan ugovor nema pravnog učinka među strankama jer on nije ni nastao. Zato se ne može s uspjehom zahtijevati njegovo poništenje. Poništiti se mogu samo ugovori koji postoje, ali imaju određene nedostatke. Zato su sudovi nižeg stupnja pogrešno primijenili materijalno pravo u onom dijelu u kojem su poništili navedeni ugovor. To zato što se samo oni ugovori koji postoje, a imaju određene nedostatke, mogu poništavati (čl. 111. ZOO/78, sad čl. 330. ZOO). Oni su, dakle, pobojni ugovori, dok prividan ugovor nema učinka među ugovornim stranama, pa ne samo da je ništav nego nije ni nastao.“ (VSRH, Rev-3135/95 od 20. listopada 1999.)

Ne može se osnovano zahtijevati utvrđenje ništavosti pravnog posla koji je sklopljen od strane neovlaštene osobe jer je takav ugovor nepostojeći.

Stajalište sjednice Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 14. studenog 2013., doneseno pod brojem Su-IV-127/13: "Tužbenim zahtjevom se ne može osnovano zahtijevati utvrđenje ništavosti pravnog posla koji je sklopljen od strane neovlaštene osobe jer je odredbom čl. 88. st. 3. Zakona o obveznim odnosima propisano da se smatra da takav ugovor nije ni sklopljen."

Ništetan ugovor po naravi stvari ne može se pobijati.

Ništetan ugovor po naravi stvari ne može se pobijati jer se ne može pobiti nešto čega nema. Tužitelji su u ovoj parnici ustali s konstitutivnom tužbom za pobijanje ugovora, a ne s deklarativnom za utvrđenje ugovora ništetnim. U postupku je utvrđeno kako je ugovor ništetan, a ne pobojan. U konkretnom slučaju tužitelji nisu ustali s deklarativnom tužbom i nisu tražili utvrđenje ništetnosti ugovora, pa sud bez tužbenog zahtjeva nije mogao donijeti presudu na utvrđenje da je ugovor ništetan. (sentanca iz odluke VSRH, Rev-1040/07 od 10. siječnja 2008.)

Tužbeni zahtjev za utvrđenje ništavosti ne sadržava u sebi zahtjev za poništenje ugovora. (sentanca iz odluke VSRH, Rev-1040/07 od 10. siječnja 2008., Rev-224/07 od 10. listopada 2007, Rev-342/07 od 28. studenoga 2007.)

Ako ugovor nije potpisani, on je nepostojeći, nije niti ništetan niti pobojan, radi čega zahtjeve za utvrđenjem ništetnim ili pobojnim valja odbiti.

„Pravilan je pravni stav suda prvog stupnja da se utvrđenje ništetnosti ugovora može tražiti samo za ugovore koji su sklopljeni. **Kako tužitelj tvrdi da ugovor nije zaključio s tuženikom, jer ga nije potpisao, tada ne može tražiti utvrđenje ništetnosti takvog ugovora**, već jedino utvrđenje da je ugovor nepostojeći i bez pravnih učinaka, međutim u tom smislu tužitelj nije postavio tužbeni zahtjev, zbog čega je pravilno tužbeni zahtjev odbijen (isti stav zauzet je i u odlukama VSRH broj Revt-156/13 i Rev-1148/10). Također pravilan je pravni stav suda prvog stupnja da kada bi se i utvrdilo da je ugovor zaključen, tada zbog toga što je tužitelj osoba koja je djelomično lišena poslovne sposobnosti to predstavlja razlog za poništenje toga ugovora u smislu odredbe čl. 330. ZOO-a, a ne za utvrđenje ništetnosti, a tužitelj nije podnio tužbeni zahtjev za poništenje ugovora, pa je i iz tih razloga tužbeni zahtjev neosnovan.“ (ŽSV, Gž-652/17 od 30. studenoga 2017.)

Ako je tužitelj upućen u parnicu zbog razloga iznesenog u žalbi protiv rješenja o ovrsi, a to nije ništetnost ugovora, ne može u žalbi isticati ništetnost ugovora – dvojbeno

„U okviru parnice za proglašenje ovrhe nedopuštenom prvostupanjski sud raspravlja i odlučuje samo o žalbenim razlozima zbog kojih je ovršenik upućen na parnicu te se i tužba može temeljiti samo na činjenicama koje su bile iznesene u žalbi protiv rješenja o ovrsi pa obzirom da tužitelj u žalbi protiv rješenja o ovrsi nije isticao ništavost Ugovora o založnom pravu niti je iz tog razloga upućen na parnicu to prvostupanjski sud u okviru ove parnice o ništavosti nije bio dužan raspravljati što nije zapreka da tužitelj utvrđenje ništavosti traži u posebnom parničnom postupku.“ (ŽSV Gž-909/2018 od 4. prosinca 2019.)

Razlog ništetnosti je uporaba (fizičke, tjelesne) sile, dok je potpisivanje ugovora pod utjecajem prijetnje ili prijevare tek razlog pobjojnosti.

„Također, zakonom propisani razlog ništetnosti ugovora jest uporaba (fizičke, tjelesne) sile te tužiteljica u žalbi ističe da je pokojni P. C. iskazao novinaru da ga je sin prisilio da potpiše Ugovor, no iz sadržaja spisa nije jasno niti u kojim bi se radnjama sila sastojala, a tim više nije dokazano da bi došlo do uporabe sile od strane pokojnog S. C. u odnosu na svog oca P. C. Isto ne proizlazi ni iz priloženog novinskog članka, a niti iz iskaza tužiteljice, već se u istima provlače teze da bi pokojni P. C. Ugovor potpisao pod utjecajem prijetnje ili prijevare. Tužiteljicu, stoga, valja upozoriti da ugovori sklopljeni pod utjecajem navedenih mana volje nisu ništetni, već pobjojni, kako to jasno proizlazi iz čl. 279. st. 1. i 284. st. 1. ZOO-a.“ (ŽSV, Gž-2273/15 od 21. rujna 2016.)

Ne može se tražiti poništenje sudske presude niti izjave o povlačenju tužbe jer to nisu pravni poslovi.

„Izjava o povlačenju tužbe nije jednostrani pravni posao i ne može biti predmetom parnice za poništenje zbog pobjojnosti.“ (ŽSKp, Gž-970/98 od 17. prosinca 1998.)

Slučajevi višestruko ugovaranja otuđenja nekretnine

Slučajevi višestruko ugovaranja otuđenja nekretnine rješavaju se kroz ustanove ovog instituta kog danas regulira odredba čl. 125. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima. To jest posebnom tužbom onog kupca koji se nije stigao prvi uknjižiti u zemljišne knjige kao vlasnik nekretnine. Promašeno je u ovim sporovima zahtijevati poništenje drugog ugovora. Jedna od čestih pogrešaka kod utuženja slučajeva višestrukog otuđenja nekretnina jest da se zahtjeva od suda utvrđenja ništetnosti ili poništenje jednog od konkurentnih pravnih poslova temeljem kog je tuženik upisao vlasništvo u zemljišnu knjigu, pa se onda zbog te ništetnosti/pobjojnosti zahtjeva brisanje dotične uknjižbe. Ove pravne konstrukcije opterećuju postupke u slučajevima višestrukog otuđenja. Naime, u svojim odlukama viši sudovi već desetljećima, zapravo više od stoljeća, opetuju pravno shvaćanje kako otuđenje tuđe stvari ne dovodi do ništavosti pravnih poslova temeljem kojih je otuđenje izvršeno. Odnosno, da poništenje ne može tražiti treća osoba.

„Što se tiče prigovora da je predmetnu nekretninu prodao prednik II. tuženice Š. L. pokojni S. V. koji u trenutku prodaje nije bio vlasnik nekretnine, jer je predmetnu nekretninu ranije prodao I. tužiteljici J. N. valja navesti da takav ugovor nije ništav, već proizvodi pravne učinke, a jedino stjecatelj iz tog kasnije ugovora ima pravo uz ispunjenje zakonskih prepostavki raskinuti taj ugovor.“ (ŽSZ, Gž-2826/16 od 10. svibnja 2016.)

„ ... prema pravnom shvaćanju ovog suda i ustaljenoj sudskoj praksi, postojanje ranijeg ugovora o otuđenju određene stvari (nepokretne) ne čini ništavim kasniji ugovor o otuđenju te iste stvari, pa ni u slučaju znanja kasnijeg pribavioca za postojanje ranijeg ugovora (dakako, izuzev slučaja kad se radi o utvrđenoj zloupotrebi prava).“ (VSRH, Rev-2059/91 od 24. rujna 1992.)

Postojanje dvaju različitih pravnih poslova između različitih stranaka u odnosu prema istom predmetu stjecanja prava vlasništva samo po sebi **ne dovodi do absolutne ništavosti jednog od takvih dvaju (ili više) pravnih poslova.** (snetca iz odluke VSRH, Rev-1810/90 od 16. siječnja 1991.)

Bitne razlike između ništetnosti i pobojnosti

1. ništetnost se utvrđuje deklaratornom presudom, a pobojnost konstitutivnom presudom;
2. ništetnost se može isticati i u prigovoru te se o njoj može odlučivati kao o prethodnom pitanju, dok se ugovor može poništiti samo konstitutivnom presudom i o njemu se ne može odlučivati kao o prethodnom pitanju;
3. na ustajanje sa zahtjevom za deklariranje ništetnosti aktivno je legitimirana svaka zainteresirana osoba, dok je za konstitutivnu pobojnost aktivno legitimirana samo ona ugovorna stranka u čiju je korist ustanovljena pobojnost;
4. na ništetnost sud pazi po službenoj dužnosti, ali ne i na pobojnost;
5. pravo na isticanje ništetnosti je neograničeno, dok je pravo zahtijevati poništaj ugovora ograničeno subjektivnim rokom od 1 godine i objektivnim rokom od 3 godine (izuzetak su oporuke gdje su rokovi 1 i 10 godina, kako za ništetnost tako i za pobojnost).

Dio treći

Raskid ugovora

Raskid ugovora je složeni institut obveznog prava kog ZOO regulira na više mjesta i koji je nomotehnički rasut po cijelom zakonu, ali i po drugim zakonima. Središnje mjesto pripada propisima iz čl. 360. do 374. ZOO koji reguliraju institut raskida dvostranoobveznih ugovora.

Prava jedne strane kad druga strana ne ispunji svoju obvezu

U dvostranoobveznim ugovorima, kad jedna strana ne ispunji svoju obvezu, druga strana može, ako nije što drugo određeno, zahtijevati ispunjenje obveze ili, pod prepostavkama predviđenim u idućim člancima, raskinuti ugovor jednostavnom izjavom, ako raskid ugovora ne nastupa po samom zakonu, a u svakom slučaju ima pravo na naknadu štete. (čl. 360. ZOO)

Dakle, kod dvostranoobveznih ugovora raskid ugovora je izberivo pravo jedne strane u slučaju kad druga strana ne ispunji svoju obvezu. Ta stranka, naime, može birati između zahtijevanja ispunjenja obveze druge strane ili raskida ugovora. Sam raskid je uvijek jednostavna izjava one ugovorne strane koja na to ima pravo. Nema mesta donošenju konstitutivne sudske odluke o raskidu ugovora. Presudom se samo utvrđuje da li su postojali uvjeti za raskid ugovora.

Raskid je uvijek jednostavna izjava, ako raskid ne nastupa po samom zakonu.

„Tužiteljica je zahtjevom zatražila raskid kupoprodajnog ugovora zbog neispunjerenja ugovorne obveze tuženika, a postavljanje takvog zahtjeva prepostavlja postojanje valjanog pravnog posla obzirom ugovor koji ne proizvodi pravni učinak pravno ne postoji pa se ne može niti raskinuti. Stoga žalbeni navodi kojima ističe da u ugovoru o kupoprodaji nekretnina od 22. srpnja 2015. cijena nije odrediva, osim što nemaju uporišta u sadržaju navedenog ugovora niti u iskazima saslušanih svjedoka i stranaka, nisu mogli biti niti relevantni za ocjenu osnovanosti zahtjeva obzirom je prvostupanjski sud bio dužan odlučiti u granicama zahtjeva koji je tužiteljica postavila sukladno čl. 2. st. 1. ZPP-a.“ (ŽSV, Gž-827/17 od 17. travnja 2018.)

Pravo na raskid ugovora pripada samo onoj strani koja je ispunila svoju obvezu.

Postoji više podjela vrsta raskida koje se razlikuju od autora do autora, od kojih su neprijeporne tri vrste:

1. sporazumno raskid ugovora,
2. jednostrani raskid ugovora, koji opet poznaće više podvrsta,
3. raskid ugovora na temelju zakona – ex lege.

Sud nije ovlašten konstitutivnom presudom raskinuti dvostranoobvezni ugovor zbog neispunjerenja.

„U ranijoj odluci ovog suda poslovni broj Pž-3997/2011 od 12. siječnja 2015. jasno je ukazano kako **sud nije ovlašten konstitutivnom presudom raskinuti predmetni kupoprodajni (niti koji**

drugi) ugovor zbog neispunjena, već je tužitelj u smislu odredbe čl. 360. ZOO kao ugovorna strana, mogao raskinuti predmetni ugovor prostom (običnom) izjavom volje upućenom tuženiku.“ (VTSt, Pž 7635/2015 od 13. ožujka 2018.)

„ZOO ne propisuje mogućnost raskida ugovora kada je taj ugovor već ispunjen ...“ (VSRH, Revt-55/11 od 22. travnja 2015.)

„Kad ugovor nije raskinut prostom izjavom prije podnošenja tužbe, tužba zamjenjuje izjavu o raskidu ugovora pa se konstitutivnom presudom ne može raskinuti ugovor.“ (VSRH, Rev-x-158/11 od 28. studenoga 2011.)

„Naime, odredbe čl. 360. do čl. 362. ZOO ne vežu pravo na raskid ugovora zbog neispunjena za krivnju. U smislu navedenih zakonskih odredaba traži se samo da „jedna strana (dužnik) ne ispunji svoju obvezu“ (čl. 360. st. 1., čl. 361. st. 1. i čl. 362. st. 3. ZOO). Prema tome, **krivnja za ispunjenje obveze nije uopće relevantna, već je za pravo na raskid ugovora u smislu tih zakonskih odredaba odlučno da je jedna strana ispunila svoju obvezu, a da druga to nije učinila** – da druga strana nije ispunila ugovornu obvezu.“ (VSRH, Rev 511/09 od 3. ožujka 2011.)

Pravo ugovorne stranke na raskid ugovora postoji i kad protivna stranka nije djelomično ispunila ugovorom preuzetu obvezu. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-640/05 od 22. veljače 2006.)

Kad nisu postojali uvjeti za tužiteljev jednostrani raskid ugovora, njegova izjava o raskidu nema kao posljedicu prestanak ugovora. (sentenca iz odluke VSRH, Revt-34/05 od 14. rujna 2005.)

Kad je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora

Kad je ispunjenje obveze u određenom roku bitan sastojak ugovora, pa dužnik ne ispuni obvezu u tom roku, ugovor se raskida po samom zakonu. (čl. 361. st. 1. ZOO)

Ali vjerovnik može održati ugovor na snazi ako nakon isteka roka, bez odgađanja obavijesti dužnika da zahtjeva ispunjenje ugovora. (čl. 361. st. 2. ZOO)

Kad je vjerovnik zahtjevao ispunjenje, pa ga nije dobio u razumnom roku, može izjaviti da raskida ugovor. (čl. 361. st. 3. ZOO)

Ova pravila važe kako u slučaju kad su ugovorne strane predvidjele da će se ugovor smatrati raskinutim ako ne bude ispunjen u određenom roku, tako i onda kad je ispunjenje ugovora u određenom roku bitan sastojak ugovora po naravi posla. (čl. 361. st. 4. ZOO)

Odredbe čl. 361. reguliraju slučaj raskida ugovora po samom zakona (*ex lege*). I u tom slučaju vjerovnik može održati ugovor na snazi ako bez odgađanja obavijesti dužnika da zahtjeva ispunjenje ugovora. Ako ni tad dužnik ne ispuni obvezu u razumnom roku, vjerovnik može izjaviti kako raskida ugovor.

Stranke moraju izrijekom ugovoriti kako je ispunjenje obveze u određenom roku bitan sastojak ugovora, takozvani fiksni rok. Ove odredbe vrijede i kad to nije izrijekom ugovoren ali je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora po naravi posla. Primjerice u slučajevima isporuke kvarljive robe.

U ovom slučaju nije propisano pravo druge strane tražiti od suda raskid ugovora kao, primjerice, u slučaju neispunjena ugovora zbog promijenjenih okolnosti u smislu odredbe čl. 369. ZOO.

„Dakle u situaciji **kada je rok ispunjenja**, kao u konkretnom slučaju, **bitan sastojak ugovora, ugovor se raskida po samom zakonu ili izjavom druge ugovorne strane, a nije propisano pravo druge strane tražiti od suda raskid ugovora** (kao npr. u slučaju neispunjena ugovora zbog promijenjenih okolnosti u smislu odredbe čl. 369. ZOO/05).“ (ŽSVŽ, GŽ-409/2018 od 6. svibnja 2020.)

Ugovor o stipendiranju kojim je ugovorena obveza tuženika da do određenog datuma tužitelju dostavi potvrdu o upisu u višu godinu studija pod prijetnjom povrata do tada primljenih iznosa stipendija smatra se ugovorom u kojem je rok za ispunjenje obveze tuženika na pružanje dokaza o upisu u slijedeću akademsku godinu bitan sastojak ugovora. (sentenca iz odluke ŽSZ, GŽ 119/2019 od 29. travnja 2020.)

„Tužitelji traže raskid navedenog predugovora jer da tuženica nije ispunila svoju obvezu, odnosno nije uskladila zemljino-knjžno stanje sa stvarnim stanjem, iako su od zaključenja predugovora protekle tri godine, a niti je to učinila u naknadno danom joj roku od 15 dana. Međutim, po ocjeni ovog suda, **kako u predugovoru nije navedeno vrijeme, odnosno rok u kojem tuženica mora ispuniti svoju obvezu**, te kako je ista pokrenula postupak u kratkom roku nakon zaključenja predugovora ... (a) ... da prvostupanjski sud nije od travnja 2011. godine pa sve do zaključenja glavne rasprave u ovom predmetu uspio donijeti odluku o tužbenom zahtjevu tuženice kao tužiteljice. Ispunjene obveze tuženice iz predugovora u konkretnom slučaju ne ovisi o njoj samoj, već o nizu drugih okolnosti na koje ona ne može utjecati, zbog čega se **ne može smatrati da ona svoju obvezu iz predugovora nije ispunila u primjerenom roku i da je primjereni rok tri godine**, kako to zaključuje prvostupanjski sud.“ (ŽSVŽ, GŽ-2374/17 od 24. travnja 2018.)

„**Kada stranke iz predmetna nagodbe nisu ugovorile da će se ta nagodba smatrati raskinutom ako ne bude ispunjena obveza tuženika u roku iz te nagodbe**, te kako ispunjenje te obveze tuženika u određenom roku nije bitan sastojak nagodbe po samoj naravi te nagodbe, onda je pravilno prvostupanjski sud zaključio da u konkretnom slučaju nije bilo mesta primjeni odredbe čl. 361. st. 1. i st. 4. ZOO-a odnosno **pravilno prvostupanjski sud zaključuje da predmetna nagodba nije raskinuta po samom zakonu**, te da dakle, i nadalje proizvodi pravne učinke među strankama.“ (VSRH, Rev 2085/11 od 21. travnja 2015.)

„... krivnja za ispunjenje obveze nije uopće relevantna, već je za pravo na raskid ugovora u smislu tih zakonskih odredaba odlučno da je jedna strana ispunila svoju obvezu, a da druga to nije učinila – da druga strana nije ispunila ugovornu obvezu.“ (VSRH, Rev 511/09 od 3. ožujka 2011.)

„Ugovorna odredba da je ispunjenje obveze u određenom roku bitan sastojak ugovora **mora biti jasno i izričito izražena.**“ (VSRH, Rev-491/07 od 4. rujna 2007.)

Kad ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora

Kad ispunjenje obveze u određenom roku nije bitan sastojak ugovora, dužnik zadržava pravo da i nakon isteka roka ispuni svoju obvezu, a vjerovnik da zahtijeva njezino ispunjenje. (čl. 362. st. 1. ZOO)

Ali ako vjerovnik želi raskinuti ugovor, mora ostaviti dužniku primjeren naknadni rok za ispunjenje. (čl. 362. st. 2. ZOO)

Ako dužnik ne ispuni obvezu u naknadnom roku, nastupaju iste posljedice kao i u slučaju kad je rok bitan sastojak ugovora. (čl. 362. st. 3. ZOO)

Kad ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora položaj dužnika je nešto povoljniji. Protekom roka ne dolazi do raskida ex offo već nastaje situacija srodnja općem propisu o raskidu ugovora iz čl. 360. ZOO. Dakle, vjerovnik najprije mora ostaviti dužniku primjeren rok za ispunjenje, a ako ovaj ni tad ne ispuni obvezu, tek tad dolazi do raskida ex offo.

Zainteresirana strana može od suda zahtijevati presudu na utvrđenje da je ugovor raskinut (deklaratorna, ne konstitutivna).

„Ovaj sud zaključuje da parnične stranke nisu ugovorile da bi rok za isplatu kupoprodajne cijene bio bitan sastojak ugovora. U ugovoru o kupoprodaji od 7. rujna 2013. nije izričito navedeno da bi rok za isplatu kupoprodajne cijene bio bitan sastojak ugovora. **Rok nije bitan sastojak ugovora samim time što je ugovoren. On će biti bitan sastojak ugovora ako bude izričito ugovoren i naveden u ugovoru.** Isto tako se u ovom slučaju rok za isplatu kupoprodajne cijene ne može smatrati bitnim po prirodi posla.“ (ŽSVŽ, Gž-1486/2019 od 20. travnja 2020.)

„**S obzirom na to da tuženik nije ispunio svoju ugovornu obvezu niti u naknadnom roku, istekom tog roka nastupile su iste posljedice kao da je rok ispunjenja bitan sastojak ugovora te se smatra kako je ugovor raskinut po samom zakonu** (čl. 362. st. 3. u vezi s čl. 361. st. 1. ZOO-a).“ (VTS, Pž 7635/2015 od 13. ožujka 2018.)

„Sukladno zaključivanju sudova, koje je podudarno s pravnim shvaćanjem ovoga suda zauzetim u revizijskoj odluci broj Rev-541/05-2 od 8. veljače 2006. **s obzirom na činjenicu da tuženik nije ispunio svoju dospjelu ugovornu obvezu plaćanja kupoprodajne cijene niti u razdoblju od pokretanja ove parnice do zaključenja glavne rasprave ispunjene su prepostavke za raskid ugovora iz čl. 362. st. 2. i 3. ZOO.** Predmetna tužba sa zahtjevom da se ugovori utvrde raskinutim sadrži izjavu o raskidu ugovora zbog neispunjerenja tuženikove ugovorne obveze plaćanja kupoprodajne cijene, pa ako je tuženik smatrao da na temelju te izjave ugovori nisu raskinuti, tu obvezu je mogao ispuniti nakon podnošenja tužbe, no to nije učinio niti u razdoblju od pokretanja parnice do zaključenja glavne rasprave, dakle, u razdoblju duljem od dvije godine, pa je time svakako protekao primjereni naknadni rok za ispunjenje u smislu odredbe čl. 362. st. 2. ZOO te su nastupile iste posljedice kao i slučaju kada je rok bitan sastojak ugovora, sukladno odredbi st. 3. toga članka. Stoga je materijalno pravo pravilno primijenjeno kada je prihvaćen zahtjev za raskid ugovora, a posljedično tome i zahtjev za brisanje upisa tuženikovog vlasništva nekretnina koje su bile predmet kupoprodaje.“ (VSRH, Rev 1798/11 od 24. veljače 2015.)

„U postupku pred nižestupanjskim sudovima utvrđeno je ... da tuženik (**u stvarnom položaju kupca i preuzimatelja ispunjenja**) nije ispunio tužiteljevu obvezu plaćanja kredita iz ugovora o prijenosu prava vlasništva, a niti je tužitelju isplatio kupoprodajnu cijenu iako je na temelju tog ugovora postao zemljišnoknjižni vlasnik i posjednik njegove nekretnine. Slijedom utvrđenog, pravilno su nižestupanjski sudovi zaključili da je sporni ugovor raskinut i da ne proizvodi pravne učinke, a raskidom ugovora svaka je stranka dužna vratiti drugoj ono što je na temelju tog ugovora primila pa je tuženik dužan vratiti tužitelju njegovu nekretninu i omogućiti mu zemljišnoknjižni upis prava vlasništva kakav je bio prije osporenog upisa.“ (VSRH, Revt-355/11 od 19. veljače 2013.)

Raskid ugovora bez ostavljanja naknadnog roka

Vjerovnik može raskinuti ugovor bez ostavljanja dužniku naknadnog roka za ispunjenje ako iz dužnikova držanja proizlazi da on svoju obvezu neće ispuniti ni u naknadnom roku. (čl. 363. ZOO)

U slučaju spora da li su ispunjene prepostavke za ovu vrstu raskida, vjerovnik može svoje pravo ostvariti tužbom na utvrđenje (deklaratornom) kojom zahtjeva utvrđenje da je ugovor raskinut bez ostavljanja naknadnog roka.

Ocijenjeno je da je vjerovnik s pravom raskinuo ugovor o prodaji apartmana, a da dužniku nije ostavio naknadni rok za ispunjenje ugovora kad iz dužnikova držanja proizlazi da on svoju obvezu neće izvršiti ni u naknadnom roku budući da je tuženik kao dužnik taj apartman naknadno prodao drugim osobama. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-765/08 od 29. listopada 2008.)

Raskid ugovora prije isteka roka

Kad je prije isteka roka za ispunjenje obveze očito da jedna strana neće ispuniti svoju obvezu iz ugovora, druga strana može raskinuti ugovor i zahtijevati naknadu štete. (čl. 364. ZOO)

I u ovom slučaju, kad je očito da jedna strana neće ispuniti svoju obvezu iz ugovora, druga strana ima pravo raskinuti ugovor.

Raskid ugovora s uzastopnim obvezama

Kad u ugovoru s uzastopnim obvezama jedna strana ne ispuni jednu obvezu, druga strana može, u razumnom roku, raskinuti ugovor glede svih budućih obveza, ako je iz danih okolnosti očito da ni one neće biti ispunjene. (čl. 365. st. 1. ZOO)

Ona može raskinuti ugovor ne samo glede budućih obveza nego i glede već ispunjenih, ako njihovo ispunjenje bez izostalih ispunjenja nema interesa za nju. (čl. 365. st. 2. ZOO)

Dužnik može održati ugovor ako dade odgovarajuće osiguranje. (čl. 365. st. 3. ZOO)

Pretpostavke za zakonitost ove vrste raskida ugovora jesu:

- ugovoreno je više obveza na strani dužnika,
- dužnik nije ispunio jednu ili više obveza koje nisu bitan sastojak ugovora,
- iz danih okolnosti je očito da ni preostale obveze neće biti ispunjene,
- ostavljanje razumnog roka.

Ovdje se često radi o situacijama sukcesivnih isporuka robe ili isplate ugovorenih rata ili anuiteta koje u jednom trenutku prestanu zbog nemogućnosti dužnika da nastavi isporuke ili isplate. Primjerice, kod ugovora o kreditu.

Ako se ugovor raskida po ovoj osnovi, vjerovnik ima mogućnost izbora da ugovor raskine ne samo glede budućih obveza nego i glede već ispunjenih, ako njihovo ispunjenje bez izostalih ispunjenja nema interesa za nju.

„Kada se ima u vidu činjenica da je **tužiteljica tek djelomično ispunila obvezu** isplatom 5.000,00 EURA prvotnom tuženiku, da je tužiteljica tvrdila da je ugovornu obvezu izvršila u cijelosti tj. da je platila ugovorenou kupoprodajnu cijenu, a sud je utvrdio da je plaćeno samo 5.000,00 EURA 16. ožujka 2004. prema uplatnici na listu 84. spisa, pravilno je sud zaključio da bi kupoprodajni ugovor, koji predstavlja činjeničnu osnovu tužbe, **i da je valjan bio raskinut.....** Nadalje, premda su stranke ugovorile plaćanje kupoprodajne cijene od 255.000,00 kn u jednakim mjesečnim ratama do 1. studenog 2007., a prvotni tuženik je izjavu o raskidu (protutužbu) dao prije tog ugovorenog roka, primjenom odredbe članka 129. ZOO/78, koji odgovara odredbi članka 365. ZOO, može se zaključiti da je **izjava o raskidu ugovora data u protutužbi, data u razumnom roku**, jer se iz danih okolnosti (plaćanja samo 5.000,00 EURA 2004., tužiteljičinog ustrajanja u tvrđnji da je cijena plaćena u cijelosti, podnošenjem tužbe na utvrđenje i uknjižbu prava vlasništva temeljem kupoprodajnog ugovora prije isteka roka za plaćane cijene, tj. izostankom plaćanja ugovorenih obveza) očito da te obveze neće biti ispunjene.“ (ŽSD, Gž-806/2019 od 16. listopada 2019.)

Dužnost obavješćivanja

Vjerovnik koji zbog neispunjena dužnikove obveze raskida ugovor dužan je to priopćiti dužniku bez odgađanja. (čl. 366. ZOO)

Kad se ugovor ne može raskinuti

Ugovor se ne može raskinuti zbog neispunjena neznatnog dijela obveze. (čl. 367. ZOO)

Što je neznatan dio obveze jest činjenično pitanje i zavisi od svih okolnosti ugovora. U jednoj odluci iz 2005. VSRH je zaključio kako to nije 1/5 dijela cijene (VSRH, Rev-850/05 od 17. studenoga 2005.

Učinak raskida

Raskidom ugovora obje su strane oslobođene svojih obveza, osim obveze na naknadu štete. (čl. 368. st. 1. ZOO)

Ako je jedna strana ispunila ugovor potpuno ili djelomično, ima pravo na povrat onoga što je dala. (čl. 368. st. 2. ZOO)

Ako obje strane imaju pravo zahtijevati vraćanje danog, uzajamna vraćanja obavljaju se po pravilima za ispunjenje dvostranoobveznih ugovora. (čl. 368. st. 3. ZOO)

Svaka strana duguje drugoj naknadu za koristi koje je u međuvremenu imala od onoga što je dužna vratiti, odnosno nadoknaditi. (čl. 368. st. 4. ZOO)

Strana koja vraća novac dužna je platiti zatezne kamate od dana kad je isplatu primila. (čl. 368. st. 5. ZOO)

Ova odredba regulira učinak raskida. Opće je pravilo da se sve strane oslobođene svojih obveza. Ali zavisno od okolnost slučaja raskid može stvoriti neke nove i drugačije obveze, i to:

- obvezu naknade štete (dakle, moraju postojati šteta, uzročna veza i krivnja za neispunjene koje je dovelo do raskida),
- pravo na povrat onog što je dano u okviru ispunjenja preuzetih obveza,
- naknadu za koristi koje je u međuvremenu (od zaključenja ugovora do raskida) jedna strana imala od onoga što je nakon raskida dužna vratiti,
- obveza plaćanja zateznih kamata ako se vraća novac, i to od dana kad je isplata primljena.

Zastara prava na vraćanje počinje teći od prvog dana poslije dana kad je ugovor raskinut.

U sporovima ove vrste čest je prijepor o zateznim kamatama pa stranka koja mora platiti zatezne kamate često tvrdi kako ona nije kriva za raskid te ih ne želi platiti. Valja znati kako obveza plaćanja zateznih kamata, ako se vraća novac, postoji neovisno o krivnji za raskid.

Ugovorne stranke ovlaštene su ugovoriti učinak raskida ugovora o nalogu drugačije od onog propisanog odredbom čl. 368. Zakona o obveznim odnosima. (sentenca iz odluke ŽSV, Gž-1469/2018 od 12. studenoga 2019.)

U slučaju raskida ugovora, ugovorna strana neovisno o tome da li je kriva za raskid ugovora, dužna je platiti zatezne kamate od dana kad je primila isplatu. (sentenca iz odluke ŽSV, Gž.252/10 od 22. ožujka 2010.)

S obzirom da je učinak raskida ugovora da se stranke oslobađaju obveza iz ugovora i da je svaka dužna vratiti ono što je primila, osnovan je tužbeni zahtjev kojim je tužiteljica zahtijevala od tuženice vraćanje dijela cijene koja je isplaćena u ispunjavanju obveze iz sad raskinutog ugovora. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-x-228/08 od 24. veljače 2009.)

Raskidom ugovora otpada osnova na temelju koje je nešto stečeno. U smislu odredbi čl. 132 st. 2. i 3. ZOO/78 (*sada čl. 368. ZOO*), u slučaju raskida ugovora svaka strana ima pravo zahtijevati da joj se vrati ono što je dala. **Na obvezu vraćanja onoga što je primljeno ne utječe krivnja za raskid ugovora. Krivnja može biti pravno odlučna kad je riječ o odgovornosti za štetu, ali ne i kad je riječ o obvezi vraćanja onoga što je primljeno.** Tužena je stoga dužna vratiti tužitelju ono što je primila, u ovom slučaju vrijednost onoga što je uloženo u njezin ugostiteljski objekt. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-28/06 od 5. travnja 2006.)

U slučaju vraćanja nakon raskida ugovora, zastara prava na vraćanje počinje teći od prvog dana poslije dana kad je ugovor raskinut. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-19/06 od 21. ožujka 2006.)

Iako se zakupnik obvezao urediti poslovni prostor o svom trošku, zbog sporazumnog raskida ugovora (nakon devet mjeseci), prije ugovorenog roka trajanja zakupa od deset godina, zakupodavac mu duguje **naknadu za korist koju je stekao tim ulaganjima** (*sada čl. 368. st. 4. ZOO*). (sentenca iz odluke VSRH, Rev-461/07 od 5. srpnja 2007.)

Prepostavke za raskid zbog izvanrednih okolnosti

Ako bi zbog izvanrednih okolnosti nastalih nakon sklapanja ugovora, a koje se nisu mogle predvidjeti u vrijeme sklapanja ugovora, ispunjenje obveze za jednu ugovornu stranu postalo pretjerano otežano ili bi joj nanijelo pretjerano veliki gubitak, ona može zahtijevati da se ugovor izmjeni ili čak i raskine. (čl. 369. st. 1. ZOO)

Izmjenu ili raskid ugovora ne može zahtijevati strana koja se poziva na promijenjene okolnosti ako je bila dužna u vrijeme sklapanja ugovora uzeti u obzir te okolnosti ili ih je mogla izbjegći ili savladati. (čl. 369. st. 2. ZOO)

Strana koja zahtijeva izmjenu ili raskid ugovora ne može se pozivati na promijenjene okolnosti koje su nastupile nakon isteka roka određenog za ispunjenje njezine obveze. (čl. 369. st. 3. ZOO)

Kad jedna strana zahtijeva raskid ugovora, ugovor se neće raskinuti ako druga strana ponudi ili pristane da se odgovarajuće odredbe ugovora pravično izmijene. (čl. 369. st. 4. ZOO)

Ako izrekne raskid ugovora, sud će na zahtjev druge strane obvezati stranu koja ga je zahtijevala da ovoj naknadi pravičan dio štete koju trpi zbog toga. (čl. 369. st. 5. ZOO)

Ove odredbe reguliraju prepostavke i posljedice raskida (ili izmjene) ugovora zbog promijenjenih okolnosti koje moraju biti ispunjene da bi ugovor mogao biti raskinut konstitutivnom sudskom odlukom. To je niz strogih pravnih standarda koji destimuliraju raskid ugovora iz ovog razloga, a odraz su načela da se ugovor održi kad god je to moguće – *favor negotii*. Po slovu zakona izmjena ugovora bi bila prva opcija, a raskid ugovora tek podredna („čak i raskine“).

Prepostavke za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti:

- da je riječ o naplatnom dvostranoobveznom ugovoru,
- da su izvanredne okolnosti nastale nakon sklapanja ugovor, a koje moraju biti nepredvidljive, neizbjegne i nesavladive,
- da se nisu mogle predvidjeti u vrijeme sklapanja ugovora,
- da je ispunjenje obveze za jednu ugovornu stranu postalo pretjerano otežano ili bi joj nanijelo pretjerano veliki gubitak (mora biti izazvan teška povreda ravnoteže vrijednosti stranačkih činidaba) – restriktivno tumačenje.

Ali i ako su ispunjene ove pretpostavke raskid neće biti moguć ako:

- je strana koja se poziva na promijenjene okolnosti bila dužna u vrijeme sklapanja ugovora uzeti u obzir te okolnosti ili ih je mogla izbjegći ili savladati,
- su promijenjene okolnosti nastupile nakon isteka roka određenog za ispunjenje obveze strana koja zahtjeva izmjenu ili raskid,
- ako druga strana ponudi ili pristane da se odgovarajuće odredbe ugovora pravično izmijene.

Propisana je obveza naknade pravičnog dijela štete strane koja zahtjeva raskid drugoj strani ako:

- ta druga strana to zahtjeva,
- ako je druga strana pretrpjela štetu zbog raskida ugovora.

U slučaju raskida ugovora zbog izmijenjenih okolnosti, za takav raskid nije dostađna jednostrana izjava strane koja je ispunila svoje obveze već se takav raskid utvrđuje **konstitutivnom sudskom presudom**, a u njoj se odlučuje i o eventualnoj naknadi štete.

Promjena okolnosti mora nastupiti nakon trenutka sklapanja ugovora ali prije trenutka dospjelosti obveze strane koja zahtjeva raskid.

„Raskid pak ugovora zbog promijenjenih okolnosti u smislu odredbe čl. 369. st. 1. ZOO može se zahtijevati samo konstitutivnom presudom kojom se odlučuje o raskidu tog pravnog odnosa, zbog čega jednostrani raskid ugovora niti po tom osnovu nema nikakav pravni učinak. Osim toga odredbom čl. 369. st. 3. ZOO određeno je da strana koja zahtjeva raskid ugovora ne može se pozivati na promijenjene okolnosti koje su nastupile nakon isteka roka određenog za ispunjenje njezine obveze, a upravo je tužena odluku kojom poništava odluku o dodjeli stipendija kao i izjavu kojom raskida ugovor donijela nakon dospjeća obveze iz ugovora o stipendiranju.“ (ŽSBj, Gž-93/2017 od 11. listopada 2018.)

Cijena stanova je tužiteljima u vrijeme sklapanja ugovora bila poznata pa su je mogli uzeti u obzir. Zato nema pretpostavki za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti. (sentenca iz odluke VSRH, 1230/07 od 28. listopada 2008.)

Pogođena strana ne može zahtijevati raskid, odnosno izmjenu ugovora, nakon što je ispunila svoju obvezu. (sentenca iz odluke VSRH, Rev 760/06 od 11. listopada 2006., Rev 101/88 od 28. prosinca 1989. i druge)

Ocijenjeno je kako promjena okolnosti postoji kod ugovora o zajedničkoj gradnji kuće zaključenog između tužitelja, supružnika povratnika iz Australije, te njihove kćeri i zeta ukoliko je nastupio „**poremećaj bračnih odnosa između tuženika koji je rezultirao rastavom braka** i doveo do toga da su nastupile okolnosti zbog kojih se ne može ostvariti svrha ugovora (zajednički život tužitelja u obiteljskoj kući s kćeri i zetom), te da očito ugovor više ne odgovara očekivanjima ugovornih stranaka i da bi ga po općem mišljenju bilo nepravično držati na snazi takav kakav jest.“ (VSRH, Rev 121/2005 od 12. svibnja 2005.)

Ocijenjeno je da povećanje konkurenčije na tržištu ugostiteljskih usluga i pad kupovne moći nakon sklanjanja ugovora o zakupu ugostiteljskog objekta nisu takve okolnosti koje zakupnik nije mogao predvidjeti u vrijeme sklanjanja ugovora. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-1112/01 od 5. studenoga 2003.)

Kod ugovora o zakupu promjena okolnost postoji ako je došlo do pada kupovne moći pa je nakon 10 godina zakupnina koju plaća tuženik postala simbolična i bagatelna pa bi održavanje takvog ugovora bilo nepravedno. (sentenca iz odluke VTS, Pž160/93 od 15. lipnja 1993.)

Promjena pravnog stajališta sudske prakse nije promijenjena okolnost zbog koje bi se osnovano mogao zahtijevati raskid ugovora. (sentenca iz odluke VSRH, Rev-2899/91 od 18. ožujka 1992. i drugih)

„... ugovor neće biti raskinut zbog promijenjenih okolnosti ako druga strana ponudi ili pristane da se odgovarajući uvjet ugovora pravedno izmjeni.“ (VSRH, Rev 959/82 od 13. siječnja 1983.)

Dužnost obavještavanja

Strana koja je ovlaštena zbog promijenjenih okolnosti zahtijevati izmjenu ili raskid ugovora dužna je o svojoj namjeri obavijestiti drugu stranu čim sazna da su takve okolnosti nastupile, a ako to ne učini, odgovara za štetu koju je druga strana pretrpjela zbog toga što joj zahtjev nije bio na vrijeme priopćen. (čl. 370. ZOO)

Okolnosti značajne za odluku suda

Pri odlučivanju o izmjeni ugovora, odnosno o njegovu raskidu sud će se rukovoditi načelom savjesnosti i poštenja, vodeći računa osobito o svrsi ugovora, o podjeli rizika koja proizlazi iz ugovora ili zakona, o trajanju i djelovanju izvanrednih okolnosti te o interesima obiju strana. (čl. 371. ZOO)

Dio četvrti

Prigovor zastare u parničnom postupku

Pojam zastare

U građanskom pravu je pravna teorija definirala pravni odnos kao društveni odnos koji je reguliran pravnim pravilima imovinskog prava.

Činjenica je utvrđeno ili utvrdljivo postojanje predmeta, ili odnosa predmeta naše spoznaje, odnosno činjenica je nešto što se stvarno dogodili ili je doista tako.

Pravne činjenice koje dovode do nastanka, promjene i prestanka pravnih odnosa možemo podijeliti na ljudske radnje i prirodne događaje¹⁰⁷. Protek vremena jest prirodni događaj pa stoga možemo i vrijeme smatrati pravnom činjenicom ako je objektivnim pravom upravo vrijeme predviđeno kao uzrok nastanka, promjene ili prestanka određenog pravnog odnosa.

Moguće je da vrijeme samostalno kao pravna činjenica dovodi do nastanka, promjene ili prestanka određenog pravnog odnosa kao primjerice u slučaju propisanih prekluzivnih rokova. Moguće je, međutim, da vrijeme predstavlja takozvanu dopunska činjenica kada je za nastanak, promjenu ili prestanak određenog pravnog odnosa potrebno da se ostvari više činjenica (činjenični skup), a jedna od činjenica koja je predviđena jest i protek vremena.

Zastara¹⁰⁸ je gubitak zahtjeva za prisilno ostvarenje obveznih prava. Zastara u biti predstavlja određenu sankciju nemarnom vjerovniku jer se kao titular subjektivnog prava nije poslužio u smjeru realizacije tog prava kroz zakonom određeno vrijeme pravnim sredstvom predviđenim objektivnim pravom, a to je tužba u materijalnom smislu. Tužba u materijalnom smislu je pravno ovlaštenje da se izvjesno subjektivno pravo prisilno ostvari, dok je tužba u formalnom smislu je u zakonom propisanom obliku poduzeta radnja radi traženja sudske zaštite određenog subjektivnog prava. Upravo iz ove razlike pojmova tužbe i dolazimo do učinka zastare.

Zastarni rok je vremenski rok time da isti može biti određen kao objektivni, a koji taj rok počinje teći od dana zakonom propisane činjenice, i kao subjektivni, a koji rok počinje teći od trenutka spoznaje za zakonom predviđenu činjenicu. Objektivni rokovi su uvijek duži od subjektivnih.

¹⁰⁷ Primjer prirodnog događaja može biti smrt koja pa tako po odredbi članka 213. ZOO/05 smrću dužnika ili vjerovnika prestaje obveza samo ako je nastala s obzirom na osobna svojstva koje od ugovornih strana ili osobne sposobnosti dužnika.

¹⁰⁸ Praescriptio temporalis

Poznajemo i opće zastarne rokove, koji su određeni redovitim vremenom i posebne zastarne rokove koji su određeni izvanrednim vremenom. Opći rokovi su dulji od posebnih.

Propisi o rokovima su takozvane imperativne prirode¹⁰⁹ te ih stranke ne mogu sporazumno mijenjati u nekom drugom, od zakonskih propisa različitom, vremenskom trajanju

Isticanje zastare

Odredbom članka 214. ZOO/05 propisano je kako: Zastarom prestaje pravo zahtijevati ispunjenje obveze. Zastara nastupa kad protekne zakonom određeno vrijeme u kojem je vjerovnik mogao zahtijevati ispunjenje obveze. Sud se neće obazirati na zastaru ako se dužnik nije na nju pozvao.¹¹⁰

Prigovor zastare je samostalni peremptorni¹¹¹ prigovor kojim se želi ishoditi odbijanje tužbe u materijalnom smislu i ostvarenje u tužbi postavljenog tužbenog zahtjeva. Suprotni od samostalnih prigovora su nesamostalni prigovori koje poznajemo kao dilatorne¹¹² prigovore kojima se odgađa mogućnost vođenja postupka jer nije istekao određeni rok, nije se ispunio uvjet ili su stranke sporazumno odgodile ispunjenje obveze odnosno kao temporalne¹¹³ prigovore kojima se ne osporava tražbina ali se ističe da rok dospjelosti nije istekao.

Tuženi, kao dužnik može jednostavno izjaviti pred sudom da podnosi prigovor zastare. Ovaj prigovor može biti i u pismenoj i u usmenoj formi. Nadalje nije potrebno niti da tuženik izrijekom navodi kako se radi o radnji prigovora već je dovoljno primjerice navesti: "predlažem zahtjev odbiti jer je tražbina zastarjela....." Radi se kako je to već navedeno o materijalnom prigovoru i prihvatanje ovog prigovora dovodi do odbijanja tužbenog zahtjeva. Kako se radi o materijalnom prigovoru nema osnove da sud donosi posebno rješenje kojim prihvata ili odbija prigovor zastare, te tek zatim odlučuje o zahtjevu. Dakle po utvrđenom činjeničnom stanju sud će donijeti presudu kojom odbija tužbeni zahtjev ako je prigovor zastare osnovan, a ne rješenje kojim se odbacuje tužba.

Postoje određena shvaćanja da dužnik ima pravni interes ustati tužbom radi utvrđenja da je određena tražbina zastarjela. Naime, Zakon o parničnom postupku¹¹⁴ u odredbi članka 187. propisuje uvjete za podnošenje takozvane deklaratorne tužbe odnosno tužbe za utvrđenje. Tako u stavku prvom citiranog članka ZPP propisuje

¹⁰⁹ „ius cogens“

¹¹⁰ Ovaj zakonski članak u sitnu pravno/jezičnu usklađenost odgovara ranije važećem članku 360. ZOO/91

¹¹¹ Peremptorius = poništavajući

¹¹² Dilatorius = odgodni

¹¹³ Exceptio temporalis = vremenski prigovor

¹¹⁴ Dalje ZPP „Narodne novine“ broj 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13 i 70/19)

kako tužitelj može u tužbi tražiti da sud samo utvrdi postojanje odnosno nepostojanje kakva prava ili pravnog odnosa ili istinitost odnosno neistinitost kakve isprave; dok u stavku drugom citiranog članka ZPP propisuje da se takva tužba može podići kad je to posebnim propisom predviđeno, kad tužitelj ima pravni interes da sud utvrdi postojanje odnosno nepostojanje kakva prava ili pravnog odnosa ili istinitost odnosno neistinitost kakve isprave prije dospjelosti zahtjeva za činidbu iz istog odnosa ili kad tužitelj ima drugi pravni interes za podizanje takve tužbe.¹¹⁵ Pravni interes da sud utvrdi postojanje donosno ne postojanje nekog prava iz pravnih odnosa za tužitelja načelno postoji kad se tužitelj zbog stvarne nesigurnosti glede tog prava ili odnosa osjeća ugroženim u svom pravnom položaju, a opravdana je potreba da se putem suda da nesigurna situacija raščisti. Ta se potreba može sastojati u tome da na taj način tužitelj ostvari neka svoja daljnja prava ili da zna kako se ubuduće ponašati.¹¹⁶

Na pravni interes sud počinje paziti na pripremnom ročištu jer je odredbom članka 288. stavak 2. ZPP-a propisano da tijekom pripremnog ročišta pored ovlaštenja koje sud ima u tijeku prethodnog ispitivanja tužbe moguće je dodatno i donositi rješenja o odbacivanju tužbe, ako se utvrdi da o tužbenom zahtjevu već teče parnica, da je stvar pravomoćno presuđena, da je o predmetu spora sklopljena sudska nagodba ili da ne postoji pravni interes tužitelja za podnošenje tužbe za utvrđenje.

Naime, „argumentum a contrario“ sud nema ovlasti u tijeku prethodnog ispitivanja tužbe istu odbaciti zbog nedostatka pravnog interesa, jer mu takvu ovlast u tijeku prethodnog ispitivanja tužbe ne daju odredbe članaka 278 do 282 ZPP-a.

Iako je pravni interes procesna prepostavka, te u nedostatku pravnog interesa sud rješenjem odbacuje tužbu, a ne presudom odbija tužbeni zahtjev, mora se istaći da tužba koja je podnesena a da se nema pravnog interesa nije neuredna tužba, jer pravni interes nije predviđen kao obvezatni sadržaj tužbe u smislu odredbe članka 186. stavak 1. ZPP-a.¹¹⁷ Dvojben je konkretno dužnikov pravni interes na podnošenje tužbe radi utvrđenja da je njegova obveza zastarjela no ono što nam se čini bitnim ukazati jest to da se pravni interes isključivo razmatra u tijeku prvostupanjskog postupka. Naime, još 1982. godine Vrhovni sud Republike Hrvatske je donio i objavio¹¹⁸ svoju odluku povodom zahtjeva za zaštitu zakonitosti pod brojem Gzz-65/1982 u kojoj zauzima pravno shvaćanje kako provjeravanje postojanja pravnog interesa (zato što je ekonomičnost osnovni temelj postojanja pravnog interesa kao procesne prepostavke) može biti umjesno samo ako se i kada obavlja preventivno, prije nego što dođe do odluke o tužbenom zahtjevu. Kad do odluke o zahtjevu dođe onda više nema opravdanog razloga ni pravno ni faktično gledano poništavati nešto što je u suštini meritorno pravilno riješeno. Za ukidanje tako donesene presude nema

¹¹⁵ Radi se o uvjetima koji se ne trebaju kumulirati, već su alternativni

¹¹⁶ Primjera radi sigurno je kako stranka može podnosi zahtjev da je određeni pravni posao na snazi, odnosno da nije raskinut , tako i Vrhovni sud Republike Hrvatske u odluci Rev-3031/19.

¹¹⁷ Analogno izbor odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske 1/04-272 Županijski sud u Rijeci Gž-2089/03

¹¹⁸ U Pregledu sudske prakse 22/159

procesnog ovlaštenja s obzirom da je stvar materijalno-pravno zakonito riješena, a ne ostvaruje se niti jedna od bitnih povreda odredaba parničnog postupka:

- jer absolutno bitne povrede odredaba parničnog postupka nema, odnosno ona ne postoji (nije predviđena u odredbi članka 354. Stavak 2. ZPP-a)
- jer je relativno bitna povreda odredaba parničnog postupka praktično neostvariva, unatoč nepravilnoj primjeni neke odredbe ZPP-a, s obzirom na to da to nije moglo utjecati za donošenje (inače, pa i sa stanovišta podignutog zahtjeva) zakonite i pravilne presude.

Nakon više od dvadeset godina Vrhovni sud Republike Hrvatske donosi i objavljuje¹¹⁹ svoju odluku pod brojem Revr-581/03 u kojoj ističe da kad je odluka o prihvaćanju deklaratornog zahtjeva već donesena, sud u žalbenom postupku nije ovlašten ocijeniti postoji li tužiteljev pravni interes za podnošenje tužbe na utvrđenje.

Prigovor zastare po ZPP-u

Glede prigovora zastare i mogućnosti isticanja istog valja prije svega ukazati na odredbu članka 195. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku¹²⁰ kojom je u cijelosti izmijenjena do tada važeća odredba članka 352 ZPP-a na način da je propisano: »U žalbi se ne mogu iznositi nove činjenice niti predlagati novi dokazi, osim ako se oni odnose na bitne povrede odredaba parničnog postupka zbog kojih se žalba može izjaviti. Ako stranka nije tijekom prvostupanjskoga postupka istaknula prigovor zastare ili prigovor radi prebijanja, odnosno neki drugi materijalnopravni ili postupovnopravni prigovor o pitanju na koji prvostupanjski sud ne pazi po službenoj dužnosti, ona taj prigovor ne može iznijeti u žalbi.«¹²¹

Praktično do citirane novele dužnik nije mogao isticati prigovor zastare jedino u žalbi protiv presude zbog izostanka i presude na temelju priznanja, jer se zastaru vezivalo uz činjenično stanje, time da nema govora, s obzirom da se sud ne obazire na zastaru kada se na nju nije pozvao dužnik, o primjeni materijalnog prava.

Nakon citirane novele potpuno je jasno kako nakon zaključenja glavne rasprave dužnik više ne može isticati prigovor zastare. Ipak s obzirom da se parnični postupak u prvom stupnju razdvojio na dvije osnovne faze i to prethodni postupak i glavnu raspravu valja razmotriti kako se prigovor može isticati tijekom prvostupanjskog postupka.

¹¹⁹ U Izboru odluka 2/05-281

¹²⁰ „Narodne novine“ broj 117/03

¹²¹ Odredba članka 352 ZPP-a nije mijenjana kasnijim novelama.

Prethodni postupak sukladno odredbi članka 277 ZPP-a obuhvaća prethodno ispitivanje tužbe, dostavu tužbe tuženiku na odgovor, održavanje pripremnog ročišta¹²² i zaključenje prethodnog postupka (uz zakazivanje glavne rasprave).

Pojedini procesno pravni prigovori mogu biti vezani uz određeno stanje ili okolnost tijekom prethodnog postupka, a ne do zaključenja prethodnog postupka.¹²³ Međutim prigovor zastare jest materijalno pravni prigovor i jasno je kako ga tuženik, kao dužnik, može isticati do zaključenja prethodnog postupka uz isticanje činjenica i predlaganje dokaza na okolnost osnovanosti prigovora zastare.

Nakon zaključenja prethodnog postupka tuženik ne može više isticati prigovor radi prijeboja¹²⁴, iako se radi o materijalno pravnom prigovoru, dok je izrijekom zakonodavac propisao u odredbi članka 288.a stavak 6. ZPP-a kako se materijalnopravni prigovori mogu isticati i nakon što je doneseno rješenje o zaključenju prethodnog postupka, ali se radi njihova opravdanja ne mogu iznositi nove činjenice niti se mogu predlagati novi dokazi. Osim u slučaju iz članka 299. stavak 2. ZPP-a. Naime, radi se o mogućnosti da stranke tijekom glavne rasprave iznose nove činjenice i predlažu nove dokaze ali samo ako bez svoje krivnje nisu mogle iznijeti činjenice odnosno predložiti dokaze prije zaključenja prethodnog postupka.

Stoga se može zaključiti kako se mogućnost isticanja prigovora zastare vezuje uz zaključenje glavne rasprave, ali je dokazivanje osnovanosti prigovora zastare (što je posebno bitno ako su okolnosti sporne) vezano uz zaključenje prethodnog postupka uz izuzetak ako nema krivnje na strani tuženika, kao dužnika.

S obzirom da zastara predstavlja materijalno pravo jer je prigovor zastare materijalnopravni prigovor i u sporovima male vrijednosti vrijede iste mogućnosti isticanja prigovora zastare. Međutim, glede dokazivanja prigovora zastare tuženik je već u odgovoru na tužbu dužan iznijeti sve činjenice na kojim temelji svoje zahtjeve/prigovore i predložiti dokaze potrebne za utvrđivanje iznijetih činjenica. U postupku u sporovima male vrijednosti povodu prigovora protiv platnog naloga tuženik je dužan najkasnije u roku od 15 dana od primitka tužiteljevog podneska kojim se isti očituje na prigovor po primitku rješenja kojim se stavlja rješenje o ovrsi izvan snage u dijelu kojim je određena ovrha (ili kako se tu u članku 461.a stavak 3. navodi: „po primitku rješenja kojim je ukinut platni nalog“)¹²⁵ iznijeti sve činjenice na kojima temelji svoje zahtjeve i predložiti dokaze potrebne za utvrđenje iznijetih činjenica.

Na pripremnom ročištu stranke mogu iznositi činjenice i predlagati izvođenje dokaza samo ako ih bez svoje krivnje nisu mogle ranije iznijeti. Dakle spor male

¹²² Najviše dva puta

¹²³ Po odredbama članka 17 i 20 ZPP-a prigovori stvarne i mjesne nadležnosti mogu se izjaviti do upuštanja u raspravljanje.

¹²⁴ „Compensatio per judicem“

¹²⁵ Radi se o nomotehničkoj nezgrapnosti

vrijednosti od klasičnog spora ne razlikuje se po pitanju primjene materijalnog prava, ali po pitanju iznošenja činjenica i predlaganja dokaza faza nakon zaključenja prethodnog postupka u klasičnom parničnom sporu izjednačena je s pripremnim ročištem u sporu male vrijednosti.

Kad se ne primjenjuju pravila o zastari

Čini nam se uputnim upozoriti na odredbu članka 224. ZOO/05 kojom odredbom je propisano kako pravila o zastari ne primjenjuju se u slučajevima kad su u zakonu određeni rokovi za podnošenje tužbe ili izvršenje određene radnje pod prijetnjom gubitka prava¹²⁶. Radi se o prekluzivnim rokovima kod kojih dolazi do gubitka prava protekom zakonom određenog vremena. Kod prekluzivnog roka ne postoji pretpostavka ispunjenja kao kod zastarnog roka, već se traži da se ovlaštenik u određenom roku izjasni o svom pravu. Prekluzivni rok ne može biti niti zaustavljen niti prekinut kao zastarni rok. Na prekluzivni rok sudac pazi po službenoj dužnosti.

Praktično možemo istaknuti kako se pravila o zastari ne primjenjuju u slučaju postojanja procesno pravnih prekluzivnih rokova, kada se mora u određenom roku podnijeti tužba odnosno u slučaju postojanja materijalno pravnih prekluzivnih rokova, kada se mora izvršiti određena radnja. Kao primjer prekluzivnih rokova a koji su interesantni u odnosu na zastaru često se ističu rokovi za obavijest kupca prodavatelju za nedostatke¹²⁷ na stvari propisani odredbama članka 403. i 404. ZOO/05 odnosno rokovi za ostvarivanje prava nakon obavijesti o materijalnim nedostacima u smislu odredbe članka 422. ZOO/05.

Kada je materijalnim pravom propisan prekluzivni rok u pravilu propuštanje tog roka dovodi do odbijanja tužbenog zahtjeva, dok propuštanje procesnog prekluzivnog roka dovodi do odbačaja tužbe. Pri tom sud mora voditi računa o pravnom shvaćanju Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske (1/07) zauzetom na sjednici održanoj 29. siječnja 2007. Po kojem: "Ako je pravomoćnim rješenjem drugostupanjskog suda potvrđeno pogrešno rješenje prvostupanjskog suda o odbačaju tužbe ili ako je sam drugostupanski sud pogrešno odbacio tužbu, a to je ujedno i revizijski razlog, tada povodom revizije takvu odluku treba ukinuti, a ne potvrditi odbijanjem revizije i pozivanjem na materijalno pravo da bi tužbeni zahtjev tužitelja ionako trebalo odbiti kao neosnovan."

Razlikovati prekluzivne od zastarnih rokova možemo po zakonskom izričaju ali i po cilju kojeg zakonodavac želi ostvariti određenim zakonskim rokom. Ovo razlikovanje nije uvijek jednostavno pa je tako primjerice Vrhovni sud Republike Hrvatske na sjednici građanskog odjela zauzeo pravno shvaćanje po kojem: "Rok iz

¹²⁶ Gotovo identično je ranije propisivala odredba članka 370 ZOO/91

¹²⁷ Bilo vidljivi bilo skriveni

odredbe čl. 82. Zakona o nasljeđivanju (NN 52/71 i 47/78)¹²⁸ prekluzivni je rok na koji sud pazi po službenoj dužnosti.

Najosnovnije razlike između prekluzije i zastare se ogledaju u tome da kod zastare gubi samo pravo na prinudno ostvarenje određenog materijalnog prava, odnosno pravo na tužbu u materijalnom smislu, dok se kod prekluzije gubi i samo subjektivno pravo i mogućnost njegovog prisilnog ostvarenja. Kod zastare postoji mogućnost prekida i zastoja, a kod prekluzije te mogućnosti nema i na zastaru sud ne pazi po službenoj dužnosti, a na postojanje prekluzije sud pazi po službenoj dužnosti.

¹²⁸ Sada odredba članka 29 Zakona o nasljeđivanju („Narodne novine“ broj 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19)

Primjeri

- I. Marin Marić je opunomočio Luciju Lucić za raspolaganje novčanim sredstvima koji se nalaze na njegovu računu kod Banke XY. Punomoć je opozvana 1. veljače 2009. godine kada je banka i zaprimila valjano očitovanje o opozivu punomoći. Međutim u siječnju 2009. Lucija Lucić je zatražila od banke putem njene poslovnice isplatu iznosa od 74.000,00 kuna na svoj račun, koliko je i bilo sredstava na računu, te je prijenos sredstava obavljen 7. veljače 2009. 10. veljače 2009. je Marko Marić zatražio isplatu sredstava sa svog računa i to u središtu banke. S obzirom da zbog greške u sustavu banke nije bila proknjižena isplata i Marku Mariću je isplaćen iznos od 74.000,00 kuna. Banka ustaje tužbenim zahtjevom zahtijevajući da joj Marko Marić i Lucija Lucić, solidarno, isplate iznos od 74.000,00 kuna s kamatama od dana podnošenja zahtjeva.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Jesu li tuženici solidarni dužnici?
2. Jesu li tuženici savjesni?
3. Je li došlo do stjecanja bez osnove?

- II. Tužiteljica ustaje zahtjevom da joj tuženik naknadi štetu koju je pretrpjela vodeći brigu o tuženiku i cijelokupnom domaćinstvu stranaka tijekom petogodišnje izvanbračne zajednice, a koja bi se sastojala od izmakle dobiti koju bi ostvarila da je radila kao kućna pomoćnica kod nekog drugog, a ne kod tuženika, te iznosa mirovine potrošene u spornom razdoblju. Sud je u provedenom postupku utvrdio kako su stranke zaista živjele u izvanbračnoj zajednici od veljače 2015. do prosinca 2019., te su za trajanja izvanbračne zajednice trošile zajedničke prihode, mirovine i ušteđevinu tužiteljice na hranu, režije i ostale kućne troškove te i na liječničku skrb tuženika.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Koje mjerodavno pravo primjenjujemo u ovom slučaju?
2. Je li se konkretno radi o institutu naknade štete ili institutu stjecanja bez osnove?
3. Je li došlo do prestanka postojanja osnove?
4. Ima li tužiteljica pravo na povrat stečenog njenim radom odnosno njenim ulaganjem mirovine?

III. Odvjetnik RZ u određenom vremenskom razdoblju pružao je odvjetničke usluge trgovačkim društvima ND d.o.o. Zagreb i ZN d.d. Samobor i to posebno prvo navedenom trgovačkom društvu i za to mu ispostavljao fakture koje je ovaj plaćao prema sporazumu i kada je to bio u mogućnosti. Ove stranke su 12. lipnja 2019. zaključile „ugovor o asignaciji“ kojim asignant – uputilac ND. d.o.o. ovlašćuje asignata - upućenika ZN d.d. da za njegov račun izvrši uplatu asignataru – primatelju odvjetniku I. K. iznos od 420 tisuća kuna (čl. 1. Ugovora), time da je asignant suglasan da njegova obveza prema asignataru traje sve dok asignat ne isplati navedeni iznos asignataru (čl. 2.).

Radilo se inače o odvjetničkim troškovima u svezi zastupanja pred Trgovačkim sudom u Zadru u iznosu od 420 tisuća kuna koji iznos je odvjetnik RZ naplatio od ND d.o.o. u ovršnom postupku.

ZN d.d. Samobor je sukladno ugovoru o uputi u cijelosti isplatio odvjetniku njegovo potraživanje prema ND d.o.o. Zagreb. Navedena trgovačka društva zahtijevaju isplatu i to svaki od njih traži po 420 tisuća kuna od odvjetnika RZ.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Jesu li tužitelji solidarni vjerovnici?
2. Može li osoba koja nije dužnik podmiriti dužnikov dug?
3. Je li došlo do stjecanja bez osnove?
4. Tko je ovlaštenik povrata stečenog bez osnove (osiromašeni)?

IV. Tužitelj ističe u tužbi zahtjev da mu je općina X dužna naknaditi štetu iznosu od 200.000,00 kuna jer da je bez opravdanog razloga s njim kao najboljim ponuđačem odbila sklopiti kupoprodajni ugovor za kupnju građevinskog zemljišta kojeg je općina prodavala putem natječaja, a da je tužitelj isplatio tuženoj u cijelosti kupoprodajnu cijenu u iznosu od 186 tisuća kuna, te da je zbog „neopravdanog sklapanja ugovora“ imovina tužitelja umanjena za tržišnu vrijednost predmetne nekretnine. Ujedno tužitelj postavlja zahtjev za isplatu iznosa od 186.000,00 kuna na ime povrata prodajne cijene ističući kako je cijenu i platio u uvjerenju da je odabran kao najbolji ponuđač, (odmah po uplati cijene tužitelj je zatražio od tužene izdavanje tabularne isprave, ali je odbijen u zahtjevu). Tužena ističe kako je nakon objave natječaja došlo do spora o imovinskim odnosima na spornoj nekretnini pa nije postupala skrivljeno, a osim paušalnih navoda tužitelja da nije jasno u čemu se šteta sastoji. Ujedno tužena ističe da tužitelj nema pravo na povrat uplaćene cijene.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. U kakovom su stranke pravnom odnosu u svezi prodaje nekretnine?

2. Je li tužena može odgovarati za štetu zbog ne prihvaćanja ponude i jesu li ostvarene prepostavke odštetne odgovornosti „in concreto“?
3. Je li došlo do stjecanja bez osnove na strani tužene?
4. Ima li pravo tužena da zadrži iznos uplaćene cijene?
5. Od kada bi tekle kamate?

V. Stranke su usmeno dogovorile izvođenje određenih građevinskih i obrtničkih radova u stanu tuženice, a u svrhu uređenja i opremanja stana; te je tužitelj kao građevinski poduzetnik, tijekom 2016. i 20175. izvršio dogovorene radove uređenja interijera sa zamjenom prozora i uvođenje plinske instalacije te kupio dio namještaja i opreme za stan tuženice U vrijeme zaključenja dogovora i izvođenja radova stranke su bile u dugogodišnjoj intimnoj vezi i zajedno su živjele te je tužitelj radove izvršio smatrajući da ih vrši za sebe i tuženicu zajedno te da nije tražio isplatu za izvršene radove, očekujući da će stranke nakon smrti supruga tuženice zasnovati zajednicu života, a koju stranke nisu zasnovale. Stoga tužitelj potražuje iznos kojeg je tužena stekla na ime izvršenih ulaganja na temelju instituta stjecanja bez osnove. Tužena ističe kako je do ulaganja došlo neopozivom voljom tužitelja, a ne zbog razloga budućeg zaključenja braka.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Jesu li stranke bile u izvanbračnoj zajednici?
2. Je li tuženičino očitovanje relevantno i treba li isto, ako je tuženica predložila izvođenje dokaza, raspraviti u postupku?

VI. U stanu u Gospiću nalazi se korisnica AB koja plaća sredstva zajedničke pričuve iako nije (su) vlasnica stana. Naime, Zaključkom Grada Gospića tuženik T. d.o.o. (upravitelj) ovlašten je osigurati naplatu pričuve od korisnika stanova "redovnim i ovršnim putem". Nakon što se iselila iz stana AB je ustala tužbom protiv upravitelja tražeći da joj vrati uplaćeni iznos s obzirom da je isti platila radi izbjegavanja prisile (prinude).

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Je li tuženik stjecatelj bez osnove?
2. Je li se konkretno radi o pravnom pojmu izbjegavanja prisile?
3. Je li došlo do stjecanja bez osnove?

VII. Tužitelju je tuženik zaposlio nekretninu u njegovu vlasništvu u razdoblju od 1. lipnja 2019. do 30. rujna 2019. Nije sporno da je u prosincu 2019. tužitelj darovao nekretninu svojoj nećaci. U tužbi podnesenoj u ožujku 2020. tužitelj postavlja zahtjev za isplatu iznosa od 12.600,00 kuna na ime naknade za korištenje neizgrađenog

građevinskog zemljišta u opisanom periodu. Tuženik ne osporava navedene činjenice niti ističe bilo kakve dokaze, ali ističe prigovor nedostatka aktivne legitimacije.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Je li u konkretnom slučaju primjenjujemo odredbu članka 195 ZPP-a?
2. Je li prigovor nedostatka aktivne legitimacije procesno pravni prigovor ili materijalno pravni prigovor?
3. Koji konkretno institut materijalnog prava primjenjujemo?
4. Je li osnovan prigovor nedostatka aktivne legitimacije?

VIII. Između stranaka vođena je parnica radi isplate, te je pravomoćno obvezan tuženik isplatiti tužitelju iznos od 700 tisuća kuna. Odmah po pravomoćnosti tuženik je izvršio isplatu. Međutim, nakon 4 godine Vrhovni sud Republike Hrvatske ukinuo je obje nižestupanske presude. Nakon proteka daljnog vremena od 1,5 godine tuženik je kao tužitelj ustao zahtjevom da mu se vrati ono što je stečeno bez osnove i to s kamatom od dana kada je tužitelj sada tuženik primio isplatu. U odgovoru na tužbu i u parnici ističe se da nije došlo do stjecanja bez osnove, da je postupao savjesno te kamata može početi teći tek od podnošenja zahtjeva, kao i da je nastupila zastara.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. O kojem pravnom institutu se radi?
2. Je li tuženi u ovoj parnici savjesni (pošteni) stjecatelj ?
3. Kada je došlo do stjecanja bez osnove?
4. Koji zastarni rok primjenjujemo?
5. Je li prigovor zastare osnovan?
6. Od kada bi tužitelj imao pravo na kamatu?

IX. Tužiteljičina majka je s tuženikom zaključila ugovor o dosmrtnom uzdržavanju po kojem ugovoru je tuženiku odmah predan iznos od 100.000 Eur, a tuženik se obvezao pružati skrb. Međutim ugovorne stranke su živjele zajedno u Domu za starije i nemoćne, a tužiteljičina majka je imala svu potrebnu skrb, time da je tužiteljičina majka bolovala od uznapredovalog karcinoma i odbijala je daljnje liječenje, što je tuženiku bilo poznato, te je tužiteljičina majka i umrla dva mjeseca po zaključenju ugovora iako je u vrijeme zaključenja ugovora bila sposobna za rasuđivanje. Tužiteljica je postavila glavni zahtjev kojim traži utvrđenje ništetnosti ugovora, drugi podredni zahtjev kojim pobija ugovor, te treći podredni zahtjev kojim traži da se utvrdi kako je ugovor raskinut.

Odlučite o zahtjevu!

PITANJA:

1. Kada se odlučuje o podrednim tužbenim zahtjevima?

Kakav je po prirodi ugovor o dosmrtnom uzdržavanju?

Je li ostvarena svrha i poštivana pravna priroda ugovora o dosmrtnom uzdržavanju?

Kakav bi bio ugovor o dosmrtnom uzdržavanju?

X. Tužitelj kao korisnik osiguranja traži isplatu osigurane svote od osiguravajućeg društva jer je došlo do smrti njegova prednika ugovaratelja osiguranja. Tuženik ističe prigovor ništetnosti ugovora o osiguranju jer je tužiteljev prednik zatajio kako boluje od karcinoma koji je i pretežiti uzrok smrti, te da tuženik ne bi ni sklopio ugovor da je znao pravo stanje stvari.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Je li tuženik morao postaviti protutužbeni zahtjev za utvrđenje ništetnosti? (ODGOVOR: Nije, jer se ništetnost može isticati prigovorom, a i sud pazi na ništetnost po službenoj dužnosti)
2. Je li zbog zatajenja pravog stanja stvari ugovor ništetan?

XI. AF je prodao svoj stan KL. Međutim pravomoćnom presudom je poništio ugovor o prodaji (radilo se o prijetnji). Odmah po primitku presude KL je prodao stan trećoj osobi TZ-u. TZ prema utvrđenju suda inače nije ni stupio u posjed stana, a na stanu je na ulaznim vratima bila postavljena pločica s imenom i prezimenom AF, kao što je to bilo naznačeno na poštanskom sandučiću. AF s obzirom da je TZ ugovor odmah predao na uknjižbu i upisao pravo vlasništva, a to je neposredno prije napravio i KL podnosi zahtjev na utvrđenje da je ništetan i bez pravne valjanosti Ugovor o kupoprodaji nekretnine između KL kao prodavatelja i kupca TZ, te zahtjev izvrši brisanje zemljišnoknjižnog stanja nastalog po osnovi Ugovora o kupoprodaji između KL i TZ i brisanje zemljišnoknjižnog stanja nastalog po osnovi Ugovora o kupoprodaji AF kao prodavatelja i KL kao kupca i uspostavi zemljišnoknjižno stanje kakvo je bilo prije provedbe navedenih ugovora.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Što su KL kao prodavatelj i TZ kao kupac u konkretnoj parnici u procesnom smislu?
2. Ima li AF kao treća osoba pravo/aktivnu legitimaciju zahtijevati utvrđenje ugovora koje su zaključile treće osobe ništetnim?
3. Je li okolnost što je prodavan stvar u vlasništvu treće osobe činidbu čini nemogućom?
4. Je li se TZ može s uspjehom suprotstaviti pravu AF ističući načelo povjerenja u zemljišne knjige?

XII. Tužitelj Z. I. podnosi tužbu protiv tuženih radi isplate. Tužitelj tvrdi da je uložio u kuću tuženih iznos od 150.000,00 kuna s obzirom da je stupio u brak sa sada pok. kćeri tuženih. Ulaganje u kuću je bilo neposredno po zaključenju braka, 2010. godine. Brak je trajao 5 godina. Tužitelj je po prestanku braka iselio iz kuće, te je 3 godine nakon iseljenja (2018. godine) i podnio tužbu. Tuženici ne prigovaraju visini, ali ističu prigovor zastare s obzirom na vrijeme izvršenih ulaganja, te dodatno ističu kako su jedini nasljednici iza smrti svoje kćeri.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Je li relevantan navod tuženih o nasljeđivanju njihove kćeri?
2. Je li zastarni rok počinje teći od dana kada su izvršena ulaganja?

XIII. Tužitelj SF ustao je tužbom spram tuženika AB radi utvrđenja da ne postoji tražbina od 500.000,00 kuna koju bi imao tuženik jer da je došlo do nastupa zastare. Tužitelj je predložio izvesti niz dokaza na okolnost osnovanosti tužbenog zahtjeva. Tuženik je samo paušalno istaknuo da se protivi tužbenom zahtjevu.

Odlučite o tužbenom zahtjevu!

PITANJA:

1. Ima li tužitelj pravni interes za podnošenje ovakve tužbe.
2. Je li potrebno izvoditi dokaze koje je predložio tužitelj?

XIV. Tužitelj AB ustao je 12. lipnja 2019. Tužbom protiv tužene Zagrebačke banke d.d. Zagreb radi isplate iznosa od 62.000,00 kn s pripadajućim zateznim kamataima na pojedine mjesecne iznose. Tužitelj u tužbi tvrdi kako je 5. veljače 2008. zaključio ugovor o kreditu s tuženom za kunsku protuvrijednost od 100.000 švicarskih franaka (CHF) na rok povrata od 5 godina. Tužitelj navodi kako je s obzirom na ništetne ugovorne odredbe o jednostrano promjenjivoj kamatnoj stopi po odluci tužene i o valutnoj klauzuli u CHF, jer se o navedenim ugovornim odredbama nije ni pregovaralo, oštećen upravo za preplaćene iznose po pojedinim mjesecnim anuitetima koji ukupno i čine utuženi iznos, pri tom pozivajući se na presude iz tzv. kolektivnog spra. Tužena ističe kako nema osnove na povrat jer nije ni utvrđeno presudom da je ugovor između stranaka dijelom ništetan. Ističe se prigovor zastare. Tužena predlaže dokaze na okolnost kako je pregovarano s tužiteljem (saslušanje određenih svjedoka). Tužena ističe i kako je kredit odobren tužitelju za kupnju automobila a tužitelj je otvorio obrt pa mu je automobil služio i za obrt.

Pojasnite postupak suda!

PITANJA:

1. Je li tužitelj u obvezi i postaviti tužbeni zahtjev na utvrđenje ništetnosti pojedine ugovorne odredbe, konkretno o promjenjivosti kamatne stope i valutne klauzule?
2. Koji bi se primjenjivao zastarni rok?
3. Je li osnovan prigovor zastare?
4. Treba li prvostupanjski sud izvoditi dokaze na okolnost da se s tužiteljem pojedinačno pregovaralo u svezi spornih ugovornih odredaba?

Tužitelj xy ustao je 12. siječnja 2019. tužbom protiv tužene Privredne banke d.d. Zagreb rad utvrđenja ništetnim odredaba o jednostrano promjenjivoj kamatnoj stopi i o valutnoj klauzuli u švicarskim francima (CHF) i isplate iznosa od 42.000,00 kn s pripadajućim zateznim kamatama na pojedine mjesečne iznose. Tužitelj u tužbi tvrdi kako je 5. ožujka 2008. zaključio ugovor o kreditu s tuženom za kunsku protuvrijednost od 100.000 švicarskih franaka (CHF) na rok povrata od 10 godina. Tužitelj navodi kako je oštećen upravo za preplaćene iznose po pojedinim mjesečnim anuitetima koji ukupno i čine utuženi iznos, pri tom pozivajući se na presude iz tzv. kolektivnog spra. Tužena ističe kako su stranke 1. prosinca 2015. godine zaključile aneks ugovora o kreditu na temelju Zakona o izmjeni i dopunama Zakona o potrošačkom kreditiranju ("Narodne novine" broj 102/15.) kojim aneksom su u cijelosti razriješile sve sporne odnose, te da stoga tužbu treba odbaciti zbog nedostatka pravnog interesa ili podredno odbiti tužbeni zahtjev. Tužitelj ističe da aneks ugovora ne utječe na njegovo pravo. Tuženik se poziva na odluku VSRH-a Gos 1/2019, a tužitelj navodi kako je Sudu EU podnesen zahtjev za prethodnu odluku u predmetu Općinskog građanskog suda u Zagrebu broj P-9883/2019 a u povodu kojeg zahtjeva se i vodi postupak pred Sudom EU pod brojem C-567/20

Pojasnite postupak suda!

PITANJA:

1. Je li tužitelj izgubio pravni interes za zahtjev na utvrđenje ništetnosti pojedinih odredaba ugovora o kreditu zato što je zaključio aneks ugovora o kreditu s tuženikom?
2. Je li odluka VSRH-a Gos-1/2019 ima obvezujuće značenje za sud?
3. Može li se prekidati postupak jer je drugi sud podnio zahtjev Sudu EU?
4. Postoji li konkretno mogućnost primjene citirane odredbe s obzirom da je tužba podnesena prije 1. rujna 2019. kada je stupio na snagu ZIDZPP/19?

XVI. Tužitelj NN ustao je 10. lipnja 2019. tužbom protiv tužene Zagrebačke banke d.d. Zagreb rad utvrđenja ništetnim odredaba o jednostrano promjenjivoj kamatnoj stopi i isplate iznosa od 20.000,00 kn s pripadajućim zateznim kamatama na pojedine mjesecne iznose. Tužitelj u tužbi tvrdi kako je 5. ožujka 2008. zaključio ugovor o kreditu s tuženom za kunsku protuvrijednost od 100.000 EUR na rok od 5 godina. Tužitelj navodi kako je s obzirom na ništetne ugovorne odredbe o jednostrano promjenjivoj kamatnoj stopi po odluci tužene jer se o navedenoj ugovornoj odredbi nije ni pregovaralo, oštećen upravo za preplaćene iznose po pojedinim mjesecnim anuitetima koji ukupno i čine utuženi iznos, pri tom pozivajući se na presude iz tzv. kolektivnog spora. Tužena ističe kako nema osnove na povrat jer se tzv. kolektivne presude ne odnose na ovaj slučaj. Ističe se prigovor zastare. Tužena predlaže dokaze na okolnost kako je pregovarano s tužiteljem (saslušanje određenih svjedoka). Tužena ističe i kako je kredit odobren tužitelju za kupnju automobila a tužitelj je otvorio obrt pa mu je automobil služio za obrt.

Pojasnite postupak suda!

PITANJA:

1. Je li se konkretno primjenjuju tzv kolektivne presude?
2. Je li osnovan prigovor zastare s obzirom na vremenski odmak od sklapanja ugovora (i ispunjenja istog) do podnošenja tužbe?
3. Je li se VSRH izjasnio o ništetnosti ugovorne odredbe o jednostrano promjenjivoj kamatnoj stopi kod ugovora o kreditu uz valutnu klauzulu u EUR?

Vježbe

Stjecanje bez osnove

1.Osnovne značajke obveznog prava jesu:

- A.kognitivnost B. *dispozitivnost* C. ograničenost u broju

2.Kod nastanka stjecanja bez osnove ne traži se:

A.*da je činidba štetna radnja* b. nepostojanje pravne osnove C. postojanje uzročne veze između povećanja i umanjenja imovine

3.Što nije slučaj stjecanja bez osnove?

A.isplata ne dugovanog B. *naknada ugovorne štete* C. izdatak za drugog

4.Ne može se zahtijevati povrat onog što je plaćeno:

A.da bi se izbjeglo prisilu B. ako se radi o plaćanju istog duga dva puta C. *ako je plaćeno na ime ispunjenja naravne obveze*

5.Ako je stvar u nepromijenjenom obliku kod vlasnika neposjednika pravni odnos po osnovi korištenja tuđe stvari se razrješava primjenom

A.*Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima* B. Zakona o obveznim odnosima

6.Kad vraća ono što je stečeno bez osnove pošteni stjecatelj treba platiti zatezne kamate

A.Od dana stjecanja B. *od dana podnošenja zahtjeva*

7. Prirodna obveza je obveza koja je:

A.u zabludi B. nije naplativa C. *nije utuživa*

8.Nepošteni stjecatelj ima pravo na naknadu

A.luksuznih troškova B.*nužnih troškova* C. korisnih troškova

9.Kad je netko tuđu stvar uporabio u svoju korist vlasnik može zahtijevati:

A.samo naknadu koristi B. samo naknadu štete C *naknadu koristi i ili naknadu štete*

10. Podnošenje zahtjeva za povrat stečenog bez osnove zastarijeva u roku od:
A. 5 godina B. tri godine C. jedne godine

Ništetnost

1. Dvostranoobvezni ugovor kog jedna strana nije potpisala jest:
A. ništetan B. pobjajan C. nepostojeći
2. Ništetnost ugovora nastupa:
A. po zakonu, od časa njegovog nastanka B. temeljem konstitutivne sudske odluke, od časa pravomoćnosti iste C. temeljem konstitutivne sudske odluke, od časa nastanka ugovora
3. Ugovor sklopljen iskorištavanjem tuđe nevolje radi postizanja nerazmjerne imovinske koristi suprotan je moralu društva zbog čega je:
A. pobjajan B. ništetan C. nepostojeći
4. Da li se ništetnost može u parnici isticati kao prigovor ili prethodno pitanje, i zašto?
A. može, zato jer sud ništetnost utvrđuje deklatornom odlukom budući ništetnost nastupa po zakonu B. ne može, zato jer se ništetnost utvrđuje konstitutivnom sudsakom presudom C. zavisno od okolnosti slučaja
5. Koliki je rok zastare restitucijskog zahtjeva u slučaju ništetnosti ugovora, i kad zastara počinje teći?
A. 5 godina, zastara počinje teći od dana sklapanja ništetnog ugovora B. 3 godine, zastara teče istekom dana kad je ispunjena obveza čija se restitucija traži C. 5 godina, od dana pravomoćnosti sudske odluke kojom je utvrđena ili na drugi način ustanovljena ništetnost ugovora
6. Sud na ništetnost pazi po službenoj dužnosti, da li postoje kakva ograničenja?
A. postoje, to su granice tužbenog zahtjeva i činjeničnog supstrata na kog stranke ukazuju u postupku B. ne postoje, stranka u svakoj fazi postupka može prigovoriti ništetnosti ugovora i to isticati kao nove činjenice i predlagati nove dokaze C. u prvostupanjskom postupku ne postoje, ali u žalbenoj fazi stranka ne može isticati ništetnost kao novu činjenicu niti predlagati dokaze na tu okolnost
7. Kakva je bila sudbina Zakona o ništetnosti ugovora o kreditu s međunarodnim obilježjima sklopljenih u Republici Hrvatskoj s neovlaštenim vjerovnikom ("Narodne novine" broj 72/17, takozvanog Škibolinog zakona)?

A. još uvijek je na snazi i primjenjuje se u sudskim postupcima B. presudom suda EU presuđeno je kako je taj zakon protivan čl. 56. Ugovora o funkcioniranju Europske unije (UFEU) pa ga je ustavni sud RH ukinuo 3. studenoga 2019. C. Ustavni sud RH je 3. studenoga 2019. ukinuo neke njegove odredbe dok su preostale i dalje na snazi

8. Ugovor o darovanju bez prave predaje stvari koji nije sklopljen u obliku javnobilježničkog akta ili ovjerovljene (solemnizirane) privatne isprave jest:

A. ništetan jer je protivan kogentnoj normi B. valjan je ako je proveden u zemljишnim knjigama C. pobjajan

9. Da li je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju protivan moralu i stoga ništetan ako je davatelju uzdržavanja već u času sklapanja ugovora, bilo poznato kako je primatelj uzdržavanja teško bolestan i da mu predstoji skora sigurna smrt?

A. jest B. nije jer je takav ugovor uvijek aleatoran C. zavisi od okolnosti slučaja, pogotovo od toga da li je davatelj uzdržavanja iskorištavao tuđu nesreću

10. Da li postoji rok za utvrđenje ništetnom oporuke koju je sačinila punoljetna osoba koja nije bila sposobna za rasuđivanje?

A. ne postoji jer za isticanje ništetnosti nije propisan rok B. postoji, subjektivni rok od 1 godine i objektivni od 10 godina C. postoji jer je zbog navedenog razloga oporuka pobjorna a ne ništava pa se primjenjuju opći rokovi pobjognosti, subjektivni rok od 1 godine i objektivni od 3 godina

Pobjognost

1. Zbog čega je neki ugovor pobjajan?

A. zato jer je protivan moralu B. zato jer ga je sklopila strana ograničeno poslovno sposobna, kad je pri njegovu sklapanju bilo mana volje te kad je to ZOO ili posebnim propisom određeno C. zato jer ga je sklopila poslovno nesposobna osoba

2. Da li se pobjognost u parničnom postupku utvrđuje konstitutivnom odlukom?

A. da B. ne C. zavisno od razloga pobjognosti

3. Na kome je teret dokaza o postojanju razloga za pobjognost u parničnom postupku u kojem se zahtjeva poništenje ugovora?

A. na tužitelju B. na tuženiku C. zavisno od razloga pobjognosti

4. Kad prestaje pravo zahtijevati poništaj pobjognog ugovora?

A. istekom roka od jedne godine od saznanja za razlog pobjognosti, odnosno od prestanka prisile, a u svakom slučaju za 3 godine od dana sklapanja ugovora B. u općem zastarnom roku od 5 godina C. u roku od 30 dana od saznanja za razlog pobjognosti, odnosno od prestanka prisile, a u svakom slučaju za 3 godine od dana sklapanja ugovora

5. Koje su prepostavke za uspjeh s tužbenim zahtjevom za pobijanje ugovora zbog prekomjernog oštećenja (očitog nerazmjera obveza)?

A. -dvostranoobvezni ugovor, -očiti nerazmjer mora postojati u vrijeme sklapanja ugovora, -oštećena strana nije znala niti je morala znati za pravu vrijednost u vrijeme sklapanja ugovora, -rok od 1 godine od sklapanja ugovora B. -dvostranoobvezni ugovor, -očiti nerazmjer može postojati u vrijeme sklapanja ugovora ali je do njega moglo doći i kasnije, -oštećena strana nije znala niti je morala znati za pravu vrijednost u vrijeme sklapanja ugovora, -rok od 30 dana od saznanja za očiti nerazmjer C. -dvostranoobvezni ugovor, -očiti nerazmjer mora postojati u vrijeme sklapanja ugovora, -nije odlučno da li je oštećena strana znala za pravu vrijednost u vrijeme sklapanja ugovora, -rok od 3 godine od sklapanja ugovora

6. Da li se o pobjognosti može odlučivati kao o prethodnom pitanju i zašto?

A. može, zato jer je sudska odluka kojom se utvrđuje pobjognost ugovora deklaratornog karaktera B. ne može, zato jer se o pobjognosti ugovora može odlučiti samo konstitutivnom sudskom odlukom C. zavisi od razloga pobjognosti

7. Da li pobjjni ugovori mogu konvalidirati i kada?

A. ne mogu B. mogu: istekom rokova za podizanje tužbe, naknadnim odobrenjem zakonskog zastupnika ograničeno poslovno sposobne ugovorne strane, naknadnom potvrdom, ispunjenjem strane svjesne pobjognosti na njenoj strani C. mogu, istekom općeg roka zastare od 5 godina

8. Oporuka koju je napravila osoba nesposobna za rasuđivanje je:

A. pobjna B. nije ni nastala C. ništetna

9. Ako se u tužbenom zahtjevu zahtijeva deklaracija ništetnosti, a u historijatu tužbe navode činjenice koje dovode do pobjognosti, smije li sud odlučiti o pobjognosti?

A. ne smije, ako i utvrdi činjenice koje dovode do pobjognosti odbiti će tužbeni zahtjev B. smije, jer zahtjev za utvrđenjem ništetnosti u sebi sadrži i zahtjev za konstitutivnim utvrđenjem ugovora pobjnim C. smije, ako nisu istekli rokovi za pobijanje od 1, odnosno 3 godine

10. Tko je aktivno legitimiran za ustajanje s tužbenim zahtjevom u kojem se traži konstitutivnu pobjognost dvostranoobveznog ugovora?

A. svaka zainteresirana osoba B. sve ugovorne stranke C. samo ona ugovorna stranka u čiju je korist ustanovljena pobjognost

Raskid dvostranoobveznih ugovora

1. Na koji način, kod dvostranoobveznih ugovora, kad jedna strana ne ispuni svoju obvezu, druga strana raskida ugovor?

A. jednostavnom izjavom B. pismenom izjavom ovjerenom kod javnog bilježnika C. pismenom izjavom

2. Da li se može raskinuti nepostojeći, ništetan ili konstitutivnom odlukom suda pobijen ugovor?

A. ne može B. može C. pod nekim pretpostavkama može

3. Da li je krivnja za neispunjene obveze relevantna za donošenje odluke po zahtjevu da se utvrdi kako je ugovor raskinut?

A. jest B. nije C. u nekim slučajevima je odlučna

4. Kad je ispunjenje obveze u određenom roku bitan sastojak ugovora, na koji način se raskida ugovor?

A. jednostavnom izjavom B. po zakonu C. ovjerenom izjavom kod javnog bilježnika

5. Kad je ispunjenje obveze u određenom roku bitan sastojak ugovora (takozvani fiksni rok)?

A. kad je to izrijekom u ugovoru naznačeno B. kad je ugovoren rok ispunjena obveze C. kad se to podrazumijeva iz prirode ugovora

6. Kad ispunjenje obveze u određenom roku nije bitan sastojak ugovora, što je vjerovnik koji želi raskinuti ugovor mora prethodno učiniti?

A. mora ostaviti dužniku primjeren naknadni rok za ispunjenje B. ne mora ostaviti dužniku primjeren naknadni rok za ispunjenje C. naknaditi drugoj strani štetu

7. U kojem slučaju vjerovnik može raskinuti ugovor bez ostavljanja dužniku naknadnog roka za ispunjenje?

A. ako mu naknadi štetu B. ako je došlo do promijenjenih okolnosti C. ako iz dužnikova držanja proizlazi da on svoju obvezu neće ispuniti ni u naknadnom roku

8. Kad se ugovor se ne može raskinuti zbog neispunjena?

A. u slučajevima taksativno navedenim u zakonu B. kad nije ispunjen neznatni dio obveze C. kad se dužnik tome protivi

9. Kakva mora biti izvanredna okolnost koja je nastala nakon sklapanja ugovora da bi tužitelj uspio sa zahtjevom konstitutivnog raskida dvostranoobvezno ugovora?

A. svaka izvanredna okolnost nastala nakon sklapanja ugovora B. izvanredna okolnost nastala nakon što je tužitelj ispunio svoju obvezu C. nepredvidljiva, neizbjegna i nesavladiva

10. Da li je promjena pravnog stajališta sudske prakse promijenjena okolnost zbog koje bi se osnovano mogao zahtijevati raskid ugovora?

A. jest

B. nije

C. možda

Prigovor zastare

1.Zastara nije:

A. *prestanak obveze* B. gubitak zahtjeva za prisilno ostvarenje tražbine C. sankcija nemarnom vjerovniku

2.Prigovor zastare je:

A.Dilatorni prigovor B. temporalni prigovor C. *peremptorni prigovor*

3.Na pravni interes sud počinje paziti:

A.U tijeku prethodnog ispitivanja tužbe B. nakon zaključenja prethodnog postupka C. *na pripremnom ročištu*

4.Pravni interes po službenoj dužnosti se ispituje :

A.Do završetka postupka pred svim sudovima B. *do zaključenja glavne rasprave* C. do dovršetka drugostupanjskog suđenja

5.Na zastaru sud pazi:

A.Uvijek po službenoj dužnosti B. po službenoj dužnosti ako misli da se radi o nedopuštenom raspolaganju stranaka C. *samo po tuženikovu prigovoru*

6.Prigovor zastare može se istaknuti:

A. *Do zaključenja glavne rasprave* B. do zaključenja prethodnog postupka C. i u žalbi protiv presude koja nije donesena u sporu male vrijednosti

7.Isticanje činjenica i predlaganje dokaza u svezi prigovora zastare moguće u predmetu koji nije spor male vrijednosti:

A.I u žalbi protiv presude B. do zaključenja glavne rasprave C. *do zaključenja prethodnog postupka*

8. Stranke mogu zastarne rokove:

A. Samo produljiti B. samo skratiti C. *ne mogu ih sporazumno mijenjati*

9. Kada sud prihvati prigovor zastare će:

A. *Presudom odbiti tužbeni zahtjev* B. rješenjem odbiti tužbeni zahtjev C. rješenjem odbaciti tužbu:

10 Kada je prvostupanjski sud pogrešno zaključio da se primjenjuje jedan zastarni rok a trebalo je primijeniti drugi radi se o:

A. Pogrešno i nepotpuno utvrđenom činjeničnom stanju B. *pogrešnoj primjeni materijalnog prava* C. bitnoj povredi postupka

Literatura

Boris Vizner, Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Zagreb, 1978.

Boris Vizner, Komentar Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima, Zagreb, 1980.

Ljubiša Milošević, Obligaciono pravo, 1982.

Siniša Babić, Općenito o raskidu ugovora, Pravo i porezi, Zagreb, br. 2. iz 2018., str. 64-71;

Ivica Crnić, Zakon o obveznim odnosima, Zagreb, 1997.

Ivica Crnić, Zakon o obveznim odnosima, sedmo izdanje, Zagreb, 2018.

Zvonimir Slakoper, Vilim Gorenc, Obvezno pravo, Opći dio, Novi Informator, Zagreb, 2009.

Daniela Ukić, Kolektivna i individualna zaštita interesa potrošača u sudskoj praksi, 2020.

Dražen Jakovina, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, godišnjak 21, Organizator, Zagreb, 2014., str. 63-95;

Jadranko Jug, Ništetnost ugovora- posljedice, zastara i druga sporna pitanja, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, godišnjak 23, Organizator, Zagreb, 2016., str. 159-198;

Srđan Kalebota, Slučaj franak pred sudom Europske unije, prosinac 2020.

Saša Nikšić, Pravna sredstva za pobijanje nevaljanih pravnih poslova – ostvarivanje preobražajnog prava ili konstitutivna tužba?, Zbornik PFZ, 65, (3-4), Zagreb 2015., str. 361-386.

Silvija Petrić, Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti prema novom Zakonu o obveznim odnosima, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 28 No. 1, 2007., str. 107-155;

Adolfo Rušnov, Tumač Obćemu austrijskom gradjanskom zakoniku, Knjiga 1. i 2., Zagreb, 1893.

Mirela Šarac, Raskid ugovora: usporednopravni pristup, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br.: 63 (5-6), Zagreb, 2013., str. 1081-1093;

Martin Vedriš, Petar Klarić, Osnove imovinskog prava, Zagreb, 1992.;

Martin Vedriš, Petar Klarić, Građansko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2014.;

Mihajlo Vuković, Pravila građanskih zakonika, Zagreb, 1961.